

1. Kwartaal 1

1. [Menslike behoeftes](#)
2. [Aktiwiteite van die bedrywe/sakeondernemings](#)
3. [Die ekonomiese siklus en markte](#)
4. [Die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus](#)
5. [Prysvorming deur vraag en aanbod](#)
6. [Die invloed van vakbonde](#)
7. [Die nasionale begroting](#)

2. Kwartaal 2

1. [Heropbou- en ontwikkelingsprogram](#)
2. [Streeks- en internasionale ooreenkomste](#)
3. [Besparing en investering](#)
4. [Produktiwiteit](#)

3. Kwartaal 3

1. ['n Idee vir 'n besigheid](#)
2. [Ontwikkel 'n besigheidsplan en begroting](#)
3. [Eienaarskap van 'n besigheid](#)

4. Kwartaal 4

1. [Inkomstestaat en balansstaat](#)
2. [Openbare verhoudings, sosiale en omgewingsverantwoordelikhede](#)
3. [Om kontanttransaksies van dienste en handelondernemings te boekstaaf](#)
4. [Om krediettransaksies van handels- en diensondernemings te boekstaaf](#)
5. [Om betalings van debiteure te boekstaaf](#)
6. [Om betalings aan krediteure te boekstaaf](#)
7. [Grootboekinskrywings](#)
8. [Oorboek van hulpjoernale na grootboeke](#)
9. [Opstel van 'n proefbalans](#)
10. [Finansiële state: ontleding en gebruik vir besluitneming](#)

11. Vorms van kredietaankope en methodes van betaling

Menslike behoeftes

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

DIE EKONOMIESE SIKLUS

Module 1

DIE BEHOEFTE VAN DIE MENS

Aktiwiteit 1:

Menslike behoeftes

[LU 1.1]

SELF:

Maak 'n lys van die behoeftes van die mens en verskaf geskikte voorbeelde in elke geval. (Wenk: Begin deur 'n lys te maak van jou eie behoeftes.)

GROEP:

Watter van voorgenoemde behoeftes is die dringendste behoefte(s)?

Die verbruikers sal dus hul produksiefaktore aan die tweede deelnemer in die siklus, die PRODUSENT of SAKEONDERNEMING, moet “verkoop”, wat dit dan sal organiseer en orden sodat produkte geproduseer kan word wat in die behoeftes van die verbruikers kan voorsien. Die produsent sal (op die volgende wyse) die verbruiker “vergoed” vir die gebruik van sy produksiefaktore:

- Vir die gebruik van ARBEID word 'n LOON betaal;
- Vir die gebruik van KAPITAAL word RENTE betaal;
- Vir die gebruik van GROND word HUUR betaal; en
- Vir die gebruik van ONDERNEMERSTALENT word die verbruiker 'n deel van die WINS betaal. Hierdie vergoeding word deur die verbruiker gebruik om die produkte van die produsent (sy aanbod van goedere en dienste) aan te koop om sy behoeftes mee te bevredig.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 1
die ekonomiese siklusDie leerder is in staat wees om kennis en begrip van die ekonomiese siklus binne die konteks van 'die ekonomiese' probleem te toon.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik wanneer die leerder:
<ul style="list-style-type: none"> • verskillende wyses van geld die vloei van produksiefaktore en goedere en dienste in die ekonomiese siklus binne die Suid-Afrikaanse ekonomie kan verduidelik; • die rol van die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus kan bespreek; • met behulp van 'n grafiek kan illustreer hoe vraag en aanbod pryse beïnvloed, en hierdie verband kan bespreek;

- die invloed en aksies (stakinge en wegblyaksies) van vakbonde oor die algemeen en in die apartheidsera op die volgende terreine krities kan evalueer:
- die Suid-Afrikaanse ekonomie;
- politieke, ekonomiese en sosiale transformasie;
- arbeidsaangeleenthede;
- die uitwerking van die nasionale begroting op die ekonomie (bv. belasting en besteding op onderwys, sosiale welsyn, gesondheid en veiligheid) kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: Menslike behoeftes

SELF:

Lys van behoeftes van die mens:

Voeding, Kleding, Huisvesting, Beskerming, Ontspanning, Musiek, Liefde, Mag, ens.

AKTIWITEIT 2: Menslike behoeftes

GROEP:

Die dringendste behoeftes:

Voeding, Kleding, Huisvesting, Beskerming, Ontspanning.

Aktiwiteite van die bedrywe/sakeondernemings

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

DIE EKONOMIESE SIKLUS

Module 2

AKTIWITEITE VAN DIE BEDRYWE/SAKEONDERNEMINGS

Aktiwiteit 1:

Produksie-aktiwiteite

[LU 1.1]

SELF:

Verskaf die indeling, met toepaslike voorbeelde, van die verskillende aktiwiteite van die bedrywe / sakeondernemings:

Aktiwiteit 2

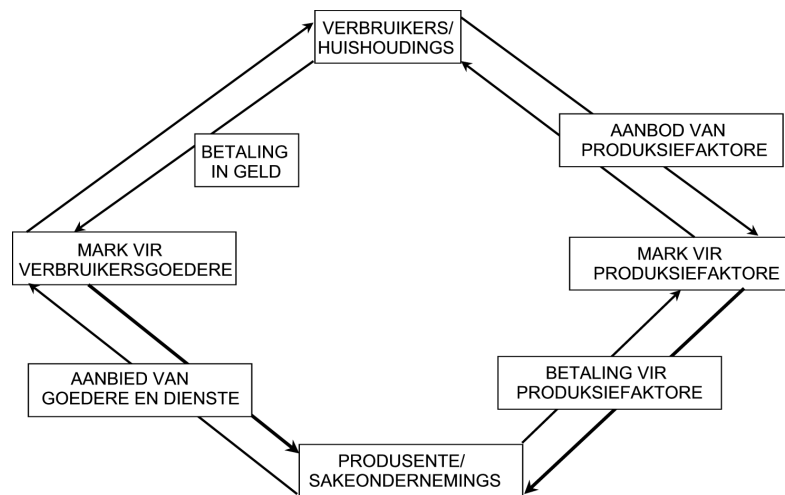
Produksiefaktore

[LU 1.1]

GROEP:

Veronderstel 'n huishouding/-gesin waarin al die produksiefaktore voorkom. Verduidelik die rol van elke lid om aan te dui hoedat hulle in die produksieproses deelneem. Elke groep moet sy voorbeelde(e) aan die klas voordra/verduidelik en die voorbeeld(e) volledig beskryf.

In sy eenvoudigste vorm kan die ekonomiese siklus dus soos volg daaruit sien:

PRODUSENTE / SAKEONDERNEMINGS

- Wanneer die siklus ontleed word, word baie duidelik TWEE strome onderskei, naamlik 'n GELDSTROOM en 'n GOEDERESTROOM. Die twee strome vloei in teenoorgestelde rigting, en sal in so 'n “geslote” ekonomie gelyk aan mekaar wees. Die rede hiervoor is eenvoudig dat die sakeondernemings tog nie meer as dit wat hulle as “inkome” ontvang het, kan bestee nie. Let op dat hul “inkome” gelyk is aan die waarde van die goedere en dienste wat hulle geproduseer en op die markte vir verbruiksgoedere verkoop het. Aan die anderkant kan die huishoudings ook net daardie “geld” bestee wat hulle as vergoeding vir die dienste van hul produksiefaktore ontvang het.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 1
die ekonomiese siklusDie leerder is in staat wees om kennis en begrip van die ekonomiese siklus binne die konteks van 'die ekonomiese' probleem te toon.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik wanneer die leerder:
<ul style="list-style-type: none"> • verskillende wyses van geld die vloei van produksiefaktore en goedere en dienste in die ekonomiese siklus binne die Suid-Afrikaanse ekonomie kan verduidelik; • die rol van die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus kan bespreek; • met behulp van 'n grafiek kan illustreer hoe vraag en aanbod pryse beïnvloed, en hierdie verband kan bespreek; • die invloed en aksies (stakings en wegblyaksies) van vakbonde oor die algemeen en in die apartheids-era op die volgende terreine krities kan evalueer: <ul style="list-style-type: none"> • die Suid-Afrikaanse ekonomie; • politieke, ekonomiese en sosiale transformasie; • arbeidsaangeleenthede; • die uitwerking van die nasionale begroting op die ekonomie (bv. belasting en besteding op onderwys, sosiale welsyn, gesondheid en veiligheid) kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: Produksie-aktiwiteite

SELF:

Aktiwiteite van bedrywe/sakeondernemings

1. Primêre produksie-aktiwiteite, bv. landbou, veeteelt, bosbou, mynbou, visserye, ens.
2. Sekondêre produksie-aktiwiteite, bv. verwerkingsbedrywe soos visfabrieke, slagterye, ens.
3. Tersiêre produksie-aktiwiteite, bv. verspreidingsbedrywe soos vervoer, winkels, kafees, ens.
4. Dienste-bedrywe, bv. dokters, prokureurs, haarkappers, ens.

AKTIWITEIT 2: Produksiefaktore

GROEP:

Gesin waarin al die produksiefaktore voorkom (Voorbeeld)

Vader:	Boer en grondeienaar(primêre bedryf)	<ul style="list-style-type: none">• Ondernemerstalent en <u>besitter van produksiefaktor, grond</u>
Moeder:	Dokter in eie praktyk(dienste bedryf)	<ul style="list-style-type: none">• <u>Ondernemerstalent</u> en Arbeid
Seun:	Skrynwerker(sekondêre bedryf)	<ul style="list-style-type: none">• Arbeid

Dogter:	Eienaar, "Cash loans" Bank (tersiêre bedryf)	<ul style="list-style-type: none">• Kapitaalvoorsiener
---------	---	--

Die ekonomiese siklus en markte

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

DIE EKONOMIESE SIKLUS

Module 3

DIE EKONOMIESE SIKLUS EN MARKTE

Aktiwiteit 1:

Ekonomiese siklus

[LU 1.1]

SELF:

Teken jou eie weergawe van die ekonomiese siklus sodat die deelnemers en die vloei duidelik blyk.
Voeg die diagram op 'n aparte vel in.

Aktiwiteit 2:

Mark vir produksiefaktore

[LU 1.1]

GROEP:

Verskaf 'n indeling van die produksiefaktore wat op die mark vir produksiefaktore aangebied word en dui aan watter vergoeding aan elkeen van die produksiefaktore betaal sal word.

Aktiwiteit 3:

Mark vir verbruikersgoedere

[LU 1.1]

GROEP:

Verskaf 'n indeling van die produkte wat op die mark vir verbruikersgoedere verhandel word. Gee ook toepaslike voorbeelde (2) in elke geval.

In die “geslote” ekonomie speel die STAAT ook 'n belangrike rol, aangesien die staat ook 'n verbruiker is (bv. staatshospitale wat kos en ander mediese middels op die mark vir verbruikersgoedere aankoop), en die staat is ook 'n produsent (die hospitale verskaf byvoorbeeld mediese dienste aan verbruikers).

Voorts betaal die verbruikers belasting aan die staat en word uit hierdie “fondse” sekere dienste van nasionale belang gelewer, nl. onderwys en polisie-dienste. So vloei die “belastinggeld” weer terug na die verbruikers, wanneer die staat betaal vir die gebruik van die dienste van die produksiefaktore, byvoorbeeld salarisse en so meer.

Aktiwiteit 4:

Ekonomiese siklus wat die staat insluit

[LU 1.1]

SELF:

Teken jou eie weergawe van die ekonomiese siklus (wat die staat insluit) sodat die deelnemers en die vloei duidelik blyk. Voeg die diagram op 'n aparte vel in.

Aktiwiteit 5:

Dienste wat deur die staat gelewer word

[LU 1.1]

GROEP:

Verskaf 'n indeling van die dienste wat deur die staat gelewer word en gee toepaslike voorbeelde van elk.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 1

die ekonomiese siklusDie leerder is in staat wees om kennis en begrip van die ekonomiese siklus binne die konteks van 'die ekonomiese' probleem te toon.

Assesseringstandaarde(ASE)

Dit is duidelik wanneer die leerder:

- verskillende wyses van geld die vloei van produksiefaktore en goedere en dienste in die ekonomiese siklus binne die Suid-Afrikaanse ekonomie kan verduidelik;
- die rol van die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus kan bespreek;
- met behulp van 'n grafiek kan illustreer hoe vraag en aanbod pryse beïnvloed, en hierdie verband kan bespreek;
- die invloed en aksies (stakings en wegblyksies) van vakbonde oor die algemeen en in die apartheids-era op die volgende terreine krities kan evalueer:
- die Suid-Afrikaanse ekonomie;
- politieke, ekonomiese en sosiale transformasie;
- arbeidsaangeleenthede;
- die uitwerking van die nasionale begroting op die ekonomie (bv. belasting en besteding op onderwys, sosiale welsyn, gesondheid en veiligheid) kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: Ekonomiese siklus

SELF:

Diagram van ekonomiese siklus.

AKTIWITEIT 2: Mark vir produksiefaktore

GROEP:

Indeling van produksiefaktore

• Natuurlike hulpbronne	Besitter van grond	Huurgeld
2. Kapitaal	Lening van bank	Rente
3. Arbeid	Werk as skrynwerker	Loon/salaries

4.Ondernemerstalent	Eienaar/Bestuurder	Wins
---------------------	--------------------	------

AKTIWITEIT 3: Mark vir verbruikersgoedere

GROEP:

Indeling van produkte op mark vir verbruikersgoedere

1. Duursame produkte, bv. motors, meubels, toerusting, ens. (langtermyn gebruik.)
2. Semi-duursame produkte, bv. 'n pen, potlood, ens.
3. Nie-duursame produkte, bv. voedsel, brandstof, ens. (slegs eenmalige gebruik.)
4. Dienste, bv. mediese dienste, ens.

AKTIWITEIT 4: Ekonomiese siklus wat staat insluit

SELF:

Diagram van ekonomiese siklus, insluitend die Staat.

Mark vir VERBRUIKERSGOEDERE	VERBRUIKERS	Mark vir PRODUKSIEFAKTORE
	STAAT	
	SAKEONDERNEMINGS	

AKTIWITEIT 5: Dienste deur staat gelewer

GROEP:

Indeling van dienste deur Staat gelewer

Versekering van veiligheid	SAPD, SANW, Korrektiewe Dienste.
Versekering van maatskaplike welsyn	Hospitale, Pensioene, Skole, Lae-koste behuising.
Regulering van verhoudings in sakewêreld	Wetgewing t.o.v. arbeid, besoedeling, ens.

	Finansiële ordenning d.m.v. Landbank, SARB, ens.
	Navorsing d.m.v. WNNR, SABS, ens.
Voorsien ekonomiese infrastruktuur	Elektrisiteit, Paaie, Verkeersregulering, ens.

Die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

DIE EKONOMIESE SIKLUS

Module 4

BUITELANDSE SEKTOR IN DIE EKONOMIESE SIKLUS

Tot dusver het ons veronderstel dat alle ekonomiese aktiwiteite slegs binne die grense van 'n land plaasvind. Met die hedendaagse tegnologiese ontwikkelinge op die gebied van kommunikasie en vervoer, sowel as die voordele wat uit die gebruik van grootskaalse produksie voortvloei, word produktemarkte nie net binnelands nie, maar ook internasionaal benut. Vergelyk in dié verband Suid-Afrika se handel in steenkool en ander minerale, sowel as landbouprodukte soos wyn, suiker, wol, ens. wat uitgevoer word, asook tegnologiese produkte en masjinerie wat uit die buiteland ingevoer word.

Die doel van internasionale handel soos hierbo aangedui, is hoofsaaklik om die behoeftes van die inwoners van die land beter en meer effektief te kan bevredig. Elke land is nou nie net op sy eie bronne/produksie aangewese nie, maar kan ook die produkte van ander lande aanwend. Ons in Suid-Afrika kan dus nou gesofistikeerde rekenaars invoer, terwyl daar weer ander lande is wat Suid-Afrika se ystererts en goud sal wil aankoop.

Hierdie internasionale handelsverkeer tussen lande bestaan uit twee komponente, naamlik:

- Die vloei van goedere en dienste wat versend en ontvang word, (ook genoem internasionale handel); asook
- Die wedersydse betaling vir hierdie goedere en dienste in die geldeenheid van elke land (ook genoem valuta-transaksies). Internasionale handel vind plaas omdat:
- sekere lande 'n oorvloed van sekere hulpbronne het, byvoorbeeld Suid-Afrika het baie goud en ander minerale, wat ons kan uitvoer, terwyl ons geen natuurlike oliebronne het nie;
- klimaatstoestand verskil van land tot land. As gevolg van die wisselvallige reënval in Suid-Afrika is daar sekere landbouprodukte wat nie hier verbou kan word nie, en wat dus ingevoer moet word, byvoorbeeld koffie, ens.
- die vlak van tegnologiese ontwikkelings verskil, byvoorbeeld die Japannese wat gekenmerk word deur hul kundigheid in rekenaartegnologie;
- vervoer en kommunikasie drasties verbeter het. So byvoorbeeld word vars blomme uit Suid-Afrika op 'n daaglikse basis oral in Europa voorsien.

Aktiwiteit 1:

Buitelandse sektor

[LU 1.2]

SELF:

Teken jou eie weergawe van die ekonomiese siklus (wat die buitelandse sektor insluit) sodat die deelnemers en die vloei duidelik blyk. Voeg diagram op 'n aparte vel in.

Aktiwiteit 2:

Redes vir buitelandse handel

[LU 1.2]

GROEP:

Verwys na die redes vir buitelandse handel hieronder en gee (in elke geval) voorbeelde wat op die Suid-Afrikaanse situasie betrekking het.

1. Beskikbaarheid van hulpbronne:
2. Klimaatstoestande verskil:
3. Vlak van tegnologie:
4. Vervoer en kommunikasie:

Die toevoeging van die buitelandse sektor as die vierde deelnemer in die ekonomiese siklus word ook gekoppel deur middel van twee strome, naamlik die *goederestroom* en die *geldstroom*, soos hierbo verduidelik. Die toevoeging van die buitelandse sektor veroorsaak dat die ekonomie nou nie meer “geslote” is nie, maar meer “oop” geraak het, deurdat invoere en uitvoere veroorsaak dat “meer” goedere en geld invloei en/of uitvloei vanuit die twee strome soos voorheen aangedui.

Aktiwiteit 3:

Buitelandse handel

[LU 1.2]

SELF / GROEP:

Maak 'n lys van goedere wat Suid-Afrika uitvoer en invoer en dui so ver moontlik aan waarheen die uitvoere versend word en waarvandaan goedere ingevoer word.

Aktiwiteit 4:

Buitelandse valuta

[LU 1.2]

SELF/GROEP:

Dui aan wat die geldeenheid van die lande is:

1. Japan
2. Rusland
3. VSA
4. Brittanje
5. Botswana
6. Indië
7. Duitsland
8. Frankryk

Aktiwiteit 5:

Grafiek van buitelandse valuta

[LU 1.2]

GROEP:

Teken op elke Woensdag (vir ten minste agt weke) aan wat die wisselkoers tussen die Suid-Afrikaanse Rand en die volgende geldeenhede is: (Verdeel die klas in vier groepe vir die doel.)

	(Groep 1)Rand/VSA Dollar	(Groep 2)Rand/Euro	(Groep 3)Rand/Pond	(Groep 4)Rand/Pula
Week 1				
Week 2				
Week 3				
Week 4				
Week 5				
Week 6				

Week 7				
Week 8				

GROEP:

Elke groep moet aan die einde van die agt weke hul bevindinge op 'n grafiek aandui en daarna aan die klas verduidelik watter tendens oor die agt weke gegeld het.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 1
die ekonomiese siklusDie leerder is in staat wees om kennis en begrip van die ekonomiese siklus binne die konteks van 'die ekonomiese' probleem te toon.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik wanneer die leerder:
<ul style="list-style-type: none"> • verskillende wyses van geld die vloei van produksiefaktore en goedere en dienste in die ekonomiese siklus binne die Suid-Afrikaanse ekonomie kan verduidelik; • die rol van die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus kan bespreek; • met behulp van 'n grafiek kan illustreer hoe vraag en aanbod pryse beïnvloed, en hierdie verband kan bespreek; • die invloed en aksies (stakings en wegblyaksies) van vakbonde oor die algemeen en in die apartheids-era op die volgende terreine krities kan evalueer: <ul style="list-style-type: none"> • die Suid-Afrikaanse ekonomie; • politieke, ekonomiese en sosiale transformasie; • arbeidsaangeleenthede; • die uitwerking van die nasionale begroting op die ekonomie (bv. belasting en besteding op onderwys, sosiale welsyn, gesondheid en veiligheid) kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: Buitelandse sektor

SELF:

Diagram van ekonomiese siklus, insluitend die buitelandse sektor.

	VERBRUIKERS	
		VERBRUIKERS
Mark vir VERBRUIKERSGOEDERE	STAAT	Mark vir PRODUKSIEFAKTORE
	SAKEONDERNEMINGS	

AKTIWITEIT 2: Redes vir buitelandse handel

GROEP:

Verskaf redes vir buitelandse handel

1. Beskikbaarheid van hulpbronne	RSA het verskeidenheid minerale, maar geen natuurlike olie.
1. Klimaatstoestande verskil	RSA verbou mielies, lemoene, ens., maar geen koffie, rubber.
1. Vlak van tegnologie	RSA moet horlosies, rekenaars, ens. invoer.
1. Vervoer en kommunikasie	RSA het goeie vervoer- en kommunikasiegeriewe.

AKTIWITEIT 3: Buitelandse handel

SELF / GROEP:

Lys van goedere wat in- en uitgevoer word.

UITVOERE	INVOERE
Mielies (Afrikalande)	Rekenaars (VSA)
Wyn (Europa)	Horlosies (Switserland)
Ystererts (Japan)	Motors (Japan)

AKTIWITEIT 4: Buitelandse valuta (Betaalmiddele)

SELF / GROEP:

Verskaf die geldeenheid van die volgende lande

JAPAN yen

RUSLAND roebels

VSA dollar

BRITTANJE pond sterling

BOTSWANA pula

INDIË rupee

AKTIWITEIT 5: Grafiek m.b.t. Buitelandse valuta

GROEP:

Versameling van gegewens m.b.t. wisselkoerse en teken van die grafiek t.o.v. die gegewens.

Prysvorming deur vraag en aanbod

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

DIE EKONOMIESE SIKLUS

Module 5

PRYSVORMING DEUR VRAAG EN AANBOD

Ten einde ruil- en handelstransaksies moontlik te maak, is dit nodig dat die waarde van 'n produk deur die handelaar uitgedruk word in terme van 'n geldbedrag, of soos ons dit ken, 'n prys. Vir ons is dit algemeen om in 'n afdelingswinkel in te stap en die pryse van produkte op die rakke te vergelyk in ons poging om te besluit watter produk(te) ons wil aankoop. Die vraag is egter: Hoe word daardie prys(e) bepaal?

Die prys wat 'n handelaar aan 'n produk gee, hang af van (1) die prys wat die produk hom gekos het en (2) die prys waarteen hy bereid is om die produk te verkoop. Hier is dus sprake van die AANBOD van 'n produk of produkte teen 'n bepaalde prys, in 'n bepaalde hoeveelheid en op 'n gegewe tydstip. In sy eenvoudigste vorm kan hier verwys word na die munisipale groentemark of 'n vendusie waar vee verkoop word. Let daarop dat op sodanige mark(te) die verkopers en die pryse wat hulle vra vir hul produkte, sowel as die beskikbare hoeveelhede, van dag tot dag kan verander.

Die volgende gegewens rakende die AANBOD van kopkool op die munisipale groentemark op 14 Januarie word verskaf:

PRYS PER KOP	HOEEVEELHEID AANGEBIED
R0,80	400
R0,70	350
R0,60	300
R0,50	200
R0,40	100

Aktiwiteit 1:

Aanbodkurwe

[LU 1.3]

SELF:

Gebruik die gegewens in die tabel hierbo en trek die aanbodkurwe. Voeg ‘n aparte blad in.

- Hieruit kan die WET VAN AANBOD afgelei word wat lui dat “*die hoeveelheid goedere wat aangebied word, sal styg namate die prys daarvan styg, en omgekeerd, dat die hoeveelheid aangebied sal daal wanneer die pryse neig om te daal*”.

Aktiwiteit 2:

Aanbod

[LU 1.3]

SELF:

Stel 'n lys op van die faktore wat die hoeveelheid aangebied sal beïnvloed.

Die prys wat die verbruiker bereid is om vir 'n produk te betaal, hang hoofsaaklik af van (1) die dringendheid van sy behoefte, en (2) die hoeveelheid geld wat die verbruiker tot sy beskikking het. Hier het ons dus te doen met die VRAAG na 'n produk of produkte wat geldig is teen 'n bepaalde prys, in bepaalde hoeveelhede en op 'n gegewe tydstip. Die VRAAG verwys na die hoeveelhede wat aangevra of moontlik deur die verbruiker aangekoop sal word teen die aangeduide pryse op daardie spesifieke tydstip. Weereens is dit moontlik dat die aangeduide pryse en hoeveelhede van dag tot dag kan verander.

Die volgende gegewens rakende die VRAAG na kopkool op die munisipale groentemark op 14 Januarie word ook voorsien:

PRYS PER KOP	HOEVEELHEID AANGEBIED
R0,80	150
R0,70	200
R0,60	300
R0,50	450
R0,40	650

Aktiwiteit 3:

Vraagkurwe

[LU 1.3]

SELF:

Gebruik die gegewens in die tabel hierbo en trek die vraagkurwe. Voeg 'n aparte vel in.

- Hieruit kan die WET VAN VRAAG afgelei word wat lui dat “*die hoeveelheid aangevra sal styg namate die prys daal en dat die aangevraagde hoeveelheid sal daal wanneer pryse neig om te styg*”.

Aktiwiteit 4:

Vraag

[LU 1.3]

GROEP:

Maak 'n lys van die faktore wat die hoeveelheid aangevra sal beïnvloed.

Wanneer die bostaande aanbod- en vraagkurwes nou op dieselfde assestelsel getrek word, word gevind dat die twee kurwes mekaar by 'n bepaalde punt sny, naamlik wanneer die prys R0,60 is, is die verkopers bereid om 300 kopkole aan te bied en die kopers is bereid om teen daardie prys 300 kopkole aan te koop. Hierdie prys staan bekend as die MARK-EWEWIGSPRYS en dit verteenwoordig die prys waarteen die koper en die verkoper bereid is om 'n ruiltransaksie te sluit. Teen enige ander prys sal die partye nie kan ooreenkom nie en sal hulle nie bereid wees om 'n transaksie te beklank nie.

Aktiwiteit 5:

Vraag- en aanbodkurwe

[LU 1.3]

SELF:

Gebruik die gegewens wat hierbo verskaf is en trek die Vraag- en die Aanbodkurwe op dieselfde assestelsel: (Voeg aparte vel in.)

SELF:

Lees nou die volgende gegewens van die grafiek af:

1. Die markewewigsprys:
2. Die hoeveelheid aangevra/aangebied:

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 1
die ekonomiese siklusDie leerder is in staat wees om kennis en begrip van die ekonomiese siklus binne die konteks van ‘die ekonomiese’ probleem te toon.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik wanneer die leerder:

- verskillende wyses van geld die vloei van produksiefaktore en goedere en dienste in die ekonomiese siklus binne die Suid-Afrikaanse ekonomie kan verduidelik;
- die rol van die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus kan bespreek;
- met behulp van 'n grafiek kan illustreer hoe vraag en aanbod pryse beïnvloed, en hierdie verband kan bespreek;
- die invloed en aksies (stakings en wegblyaksies) van vakbonde oor die algemeen en in die apartheidsera op die volgende terreine krities kan evalueer:
 - die Suid-Afrikaanse ekonomie;
 - politieke, ekonomiese en sosiale transformasie;
 - arbeidsaangeleenthede;
 - die uitwerking van die nasionale begroting op die ekonomie (bv. belasting en besteding op onderwys, sosiale welsyn, gesondheid en veiligheid) kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: Aanbodkurwe

SELF:

Trek die grafiek van die gegewens wat in die tabel verskaf word.

AKTIWITEIT 2: Aanbod

GROEP:

Faktore wat die hoeveelheid aangebied, sal beïnvloed

1. Koste van produksie - hoe groter die koste, hoe langer neem dit om aanbod daar te stel.
2. Pryse van produkte - hoe groter die pryse, hoe meer goedere sal aangebied word.

3. Produksietegnieke - beter tegnieke teen laer koste, kan die aangebode hoeveelheid verhoog.
4. Mededinging - met min mededingers sal die produsent die aanbod beperk om pryse op te jaag.
5. Marktoestande - indien meer verkopers as kopers, sal produsent sy pryse verlaag om te verkoop.
6. Belastingheffings - verhoog die prys, wat vraag sal laat verminder en dus ook die aanbod.
7. Klimaatstoestande - as reënval swak is, sal produksie daal, wat ook aanbod sal laat daal.

AKTIWITEIT 3: Vraagkurwe

SELF:

Trek die grafiek van die gegewens wat in die tabel verskaf word.

AKTIWITEIT 4: Vraag

GROEP:

Faktore wat die hoeveelheid aangevra sal beïnvloed

1. Prys - indien pryse verhoog, sal die hoeveelheid aangevra waarskynlik daal.
2. Smake en gewoontes - veranderinge kan die vraag laat daal of styg.
3. Verandering in inkomste - as inkomste verhoog, kan die hoeveelheid aangevra vermeerder.
4. Substitusie goedere - 'n goedkoper substituuat, sal die hoeveelheid aangevra laat daal.
5. Belasting - verhoog die prys, wat die vraag na produk sal laat daal.
6. Ekonomiese toestand - in voorspoedtye sal die aanvraag na (veral luukses) goedere verhoog.

AKTIWITEIT 5: Vraag- en aanbodkurwe

SELF:

Trek die aanbod- en vraagkurwe vanaf bostaande gegewens en verskaf die volgende antwoorde:

1. Die mark-ewewigsprys: 60c
2. Die hoeveelheid aangevra en aangebied: 300 kopkole

Die invloed van vakbonde

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

DIE EKONOMIESE SIKLUS

Module 6

DIE INVLOED VAN VAKBONDE

DIE INVLOED VAN VAKBONDE

Die *Wet op Arbeidsverhoudinge van 1997* maak voorsiening vir die reg (1) tot billike arbeidspraktyke, (2) om 'n vakbonde te stig en daarvan lid te word, (3) om te organiseer vir gesamentlike bedinging, en (4) om te staak en uitgesluit te word.

Vakbonde is die mondstuk van die werkers wat hulle verteenwoordig, aangesien hulle die werkers in 'n bepaalde sektor verenig ten einde 'n goeie verhouding tussen die werknemers en die werkgewers te bewerkstellig. Voorts moet sodanige vakbond daarna streef om die sosiale, ekonomiese en politieke belange van die werknemer te bevorder. Dit is belangrik om daarop te let dat 'n werknemer vry is om by 'n vakunie aan te sluit en hy mag nie deur die werkgewer verhoed of afgedank word wanneer hy wel by 'n vakbond aansluit nie.

Volgens die *Wet op Arbeidsverhoudinge* het vakunies die volgende regte:

- **TOEGANG TOT DIE WERKPLEK:** Die vakunie het die reg om lede binne die werkplek te werf en om vergaderings tydens afdie te hou.
- **LEDEGELD:** Bydraes vir ledegeld mag van werknemers se lone/salarisse afgetrek word.

- VERKIESINGS: Vakbondverteenwoordigers mag binne die werkplek verkies word.
- DIENS VIR VAKUNIE: Vakunielede is geregtig om betaalde verlof te neem ten einde as vakunieverteenwoordigers hul verpligtinge na te kom en ook om opleiding te ondergaan.
- BEKENDMAKING VAN INLIGTING: Die vakunie is geregtig op enige inligting wat betrekking het op aangeleenthede wat die werknemers binne die werkplek raak.

Volgens die *Wet op Arbeidsverhoudinge (1997)* het werknemers die reg om te STAAK (d.w.s. die weiering om te werk, om teen 'n stadiger pas te werk, en 'n verbod op oortydwerk) en het werkgewers die reg om werknemers UIT TE SLUIT (d.w.s. die fisiese verhinderings van die werknemer om die werkplek te betree). Die twee aksies kan onder andere die gevolg wees van (1) 'n aandrang op 'n loon- of salarisverhoging, (2) die aandrang om 'n vakunie te erken, of (3) 'n aandrang om omstandighede binne die werkplek te verander.

In die algemeen kan verwag word dat die aktiwiteite van vakunies sodanig moet wees dat nie net die werknemers se sosiale, ekonomiese en politieke belange gedien word nie, maar ook die van die Suid-Afrikaanse ekonomie in die geheel.

Beoordeel die volgende uittreksel uit 'n koerantberig wat gedurende Oktober 2002 in *Die Burger* verskyn het en evalueer dan die impak wat stakings, met ander woorde vakunie-optrede, gedurende 2001 gehad het:

BRON

Volgens die *Wet op Arbeidsverhoudinge (1997)* het werknemers die reg om te STAAK (d.w.s. die weiering om te werk, om teen 'n stadiger pas te werk, en 'n verbod op oortydwerk) en het werkgewers die reg om werknemers UIT TE SLUIT (d.w.s. die fisiese verhinderings van die werknemer om die werkplek te betree). Die twee aksies kan onder andere die gevolg wees van (1) 'n aandrang op 'n loon- of salarisverhoging, (2) die aandrang om 'n vakunie te erken, of (3) 'n aandrang om omstandighede binne die werkplek te verander.

In die algemeen kan verwag word dat die aktiwiteite van vakunies sodanig moet wees dat nie net die werknemers se sosiale, ekonomiese en politieke belange gedien word nie, maar ook die van die Suid-Afrikaanse ekonomie in die geheel.

Beoordeel die volgende uittreksel uit 'n koerantberig wat gedurende Oktober 2002 in *Die Burger* verskyn het en evalueer dan die impak wat stakings, met ander woorde vakunie-optrede, gedurende 2001 gehad het:

“Stakings het verlede jaar meer as verdubbel en die land het 1,25 miljoen werkdae weens stakings verloor, maar dit was 'n eenmalige gebeurtenis en in die volgende twee jaar sal stakingsyfers weer aansienlik afplat, beweer Andrew Levy & Medewerkers in hul jongste jaarverslag oor arbeidsverhoudinge. Daar het verlede jaar 1,25 miljoen werkdae weens stakings verlore gegaan teenoor 500 000 die vorige jaar.

Arbeidsbesnoeiing kan van vanjaar tot stakings aanleiding gee na wysigings aan die Wet op Arbeidsverhoudinge wat sulke stakings toelaat. ‘Dit kan tot 'n botsing in die openbare sektor lei oor privatisering, maar sal waarskynlik 'n kortstondige staking wees waarna die regering met sy privatiseringsprogram sal voortgaan’ beweer Levy.

BRON

Arbeidsbesnoeiing sal werkgeleenthede in die private sektor vanjaar ook in groter gevaar stel as verlede jaar weens die afplatting in die wêreld ekonomie, beweer Levy.

Die gemiddelde verhoging waarop in sentrale bedingingsforums geskik is, was 7,8% en die gemiddelde koers vir loonverhogings in ander skikkings was 7,4% teenoor die gemiddelde inflasiekoers (VPI) van 5,7% verlede jaar. Die hoogste skikking was 9% in die motorvervaardigingsbedryf, waar 'n uitgerekte staking in Augustus verlede jaar vyftien werkdae lank geduur het. Dit het tot 'n verlies van 315 000 werkdae gelei.

Mnr. Andrew Levy, skrywer van die jaarverslag, verwag dat gemiddelde loonskikkings vanjaar tussen 8,2% en 8,5% sal beloop. Daar is geen vrees dat loonverhogings vanjaar tot inflasiedruk sal lei nie, maar dit kan in die

volgende twee jaar 'n bron van kommer wees omdat reële lone baie min styg terwyl ingevoerde inflasiedruk toeneem.

Levy voorspel dat die getal MIV-positiewe mense in die volgende twee jaar van die huidige sowat 4 miljoen tot 6 miljoen gaan styg. 'Organisasies kan verwag om meer as 4% van hulle werkmag in die volgende tien jaar te verloor'.

Vakbondlidmaatskap het weer begin styg na 'n effense daling in 2000 en staan nou op 3,5 miljoen. COSATU, die land se grootste vakbondfederasie, het 1,883 miljoen lede. Die getal het gegroei van verlede jaar ondanks kwaai arbeidsbesnoeiings. FEDUSA, die naasgrootste vakbondfederasie, verteenwoordig 503 241 lede en NACTU, die derde federasie, verteenwoordig 398 106 werknemers“.

(Bron: *Die Burger*, Oktober 2002)

Aktiwiteit 1:

Stakings

[LU 1.4]

GROEP:

Beoordeel die invloed van die stakings aan die hand van die volgende tabel:

Invloed van:	Sosiale omstandighede	Ekonomiese omstandighede
1. Werkdae verlore		

1. Arbeidsbesnoeiings		
1. Loonverhogings		
1. MIV/VIGS		

Die politieke rol wat vakunies in Suid-Afrika speel blyk duidelik uit die aktiwiteite van die CONGRESS OF SOUTH AFRICAN TRADE UNIONS (COSATU) wat alreeds in 1985 gestig is. COSATU is 'n federasie van 'n groep van Suid-Afrikaanse vakunies. COSATU het in 1985 by die UNITED DEMOCRATIC FRONT (UDF) in die MASS DEMOCRATIC MOVEMENT aangesluit en tesame met die beweging aktief teenstand gebied in die stryd teen apartheid. Omstandighede in die werkplek is verpolitiseer deur middel van stakings, wegbly-aksies en die sogenaamde “go-slows”, wat pogings tot effektiewe produksie erg aan bande gelê het.

Hul aktiewe deelname in die stryd om politieke en ekonomiese veranderinge in die RSA aan te bring, het daartoe gelei dat COSATU tydens die verkiesing van 1994 saam met die ANC en die Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party (SAKP) 'n vennoot in die verkiesingsveldtog was en uiteindelik die verkiesing oorweldigend gewen het. Vandag is COSATU steeds deel van die 3-party-vennootskap wat die nasionale regering in Suid-Afrika uitmaak. As gelyke vennoot in die alliansie is dit dus moontlik dat COSATU, wat 'n breë massa van die werkersgemeenskap in Suid-Afrika verteenwoordig, 'n belangrike bydrae kan lewer en 'n beduidende invloed kan uitoefen om ekonomiese en politieke beleid te beïnvloed.

Aktiwiteit 2:

Vakunies

[LU 1.4]

SELF:

Verduidelik die volgende afkortings en toon aan watter beroepe word deur die vakbondfederasies verteenwoordig:

1. FEDUSA:

1. NACTU:

1. NUM:

1. NUMSA:

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 1
die ekonomiese siklusDie leerder is in staat wees om kennis en begrip van die ekonomiese siklus binne die konteks van 'die ekonomiese' probleem te toon.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik wanneer die leerder:

- verskillende wyses van geld die vloei van produksiefaktore en goedere en dienste in die ekonomiese siklus binne die Suid-Afrikaanse ekonomie kan verduidelik;
- die rol van die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus kan bespreek;
- met behulp van 'n grafiek kan illustreer hoe vraag en aanbod pryse beïnvloed, en hierdie verband kan bespreek;
- die invloed en aksies (stakings en wegblyaksies) van vakbonde oor die algemeen en in die apartheids-era op die volgende terreine krities kan evalueer:
 - die Suid-Afrikaanse ekonomie;
 - politieke, ekonomiese en sosiale transformasie;
 - arbeidsaangeleenthede;
 - die uitwerking van die nasionale begroting op die ekonomie (bv. belasting en besteding op onderwys, sosiale welsyn, gesondheid en veiligheid) kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: Stakings

GROEP:

Invloed van stakings

	Sosiale omstandighede	Ekonomiese omstandighede

Werkdae verlore	verlies aan inkomste - swakker daaraan toe	produksie neem af – verliese
Arbeidsbesnoeiings	verlies aan werk - swakker daaraan toe	produksie neem af – verliese
Loonverhogings	verbetering in besteebare inkomste	insetkoste vermeerder – inflasie
MIV/VIGS	groter druk op gesondheidsdienste	werkmag verminder - verliese

AKTIWITEIT 2: Vakunies

SELF:

Identifiseer vakunies

1. FEDUSA: Federated Unions of South Africa - Algemeen
2. NACTU: National Congress of Trade Unions - Algemeen
3. NUM: National Union of Mineworkers - Mynwerkers
4. NUMSA: National Union of Metalworkers of SA - Werkers in motorindustrie

Die nasionale begroting

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

DIE EKONOMIESE SIKLUS

Module 7

DIE NASIONALE BEGROTING

- Die nasionale begroting is 'n dokument wat jaarliks deur die Minister van Finansies opgestel word waarin 'n vooruitskatting van die owerheid se verwagte inkomste en uitgawes vir die komende jaar opgeteken is. Die nasionale begroting word beskou as die beplande raamwerk waarbinne die staat moet handel, en daarom dien dit hoofsaaklik die volgende twee doelstellings:
- aankondiging van verwagte owerheidsbesteding en belastinginkomste; en
- aanduiding van die staat se strategie om die ekonomie op 'n bepaalde koers te hou.

In die beplanning van die nasionale begroting is die eerste belangrike stap dat die verskillende staatsdepartemente hul eie begrotings moet saamstel waarin 'n aanduiding van hul behoeftes/uitgawes gegee moet word.

Wanneer al die departemente hul beplande uitgawes voorsien het, word dit verwerk om 'n geheelbeeld van al die uitgawes te verkry.

- OWERHEIDSBESTEDING kan onderskei word in die volgende vier groepe funksies wat die staat verrig en waarvoor fondse benodig word (ook genoem die FUNKSIONELE INDELING):

- **ALGEMENE OF KOLLEKTIEWE DIENSTE** is dienste soos verdediging, handhawing van wet en orde en algemene landsadministrasie.
- **GEMEENSKAPSDIENSTE** is dienste wat gelewer word waar 'n groot aantal mense saamwoon (byvoorbeeld dienste soos padbou, sanitasie, vullisverwydering, ens.)
- **MAATSKAPLIKE OF SOSIALE DIENSTE** soos gesondheidsorg, onderwys, behuising, ens. wat hoofsaaklik uit belastings gedek word.
- **EKONOMIESE DIENSTE** soos uitgawes aan direkte produksie en navorsing.

Hierna word beplan om die nodige fondse te vind om die uitgawes te dek. Hierdie fondse word hoofsaaklik gevind uit die heffing van **BELASTING**, waaronder **DIREKTE BELASTING** (byvoorbeeld persoonlike inkomstebelasting wat gehef word op die inkomste van individue), asook **INDIREKTE BELASTING** (byvoorbeeld doeane- en aksynsbelasting, belasting op toegevoegde waarde of BTW, ens.)

- Hieronder word 'n beknopte opsomming van die jaarlikse begroting vir die belastingjaar 1999 - 2000 gegee:

JAARLIKSE BEGROTING(1999 – 2000)	BEDRAG TOEGEKEN(B MILJOEN)	PERSENTASIE VANTOTALE BESTEDING(%)
Totale inkomste:	190,3	
Totale besteding:		
Vervoer en Kommunikasie	8,2	3,7
Rente (op lenings)	48,5	22,1

Salarisse (staatsdienspersoneel)	86,5	51,0
Onderwys	48,5	22,1
Gesondheid	24,0	10,9
Gemeenskapsveiligheid en Welsynsdienste	19,8	9,0
Behuising en Gemeenskapsontwikkeling	9,6	4,5
Polisie	15,3	7,0
Verdediging	35,5	5,5
Gevangenisdienste (Korrektiewe Dienste)	5,4	2,7
Justisie (regspiegling)	2,8	1,3
Landbou, Bosbou en Visserye	3,6	1,6
Tekort	25,1	

Aktiwiteit 1:

Nasionale begroting

[LU 1.5]

SELF:

Verwys na die tabel en beantwoord die volgende vrae:

1. Aan watter uitgawe beoog die staat om die meeste te spandeer?
1. Waaraan word meer spandeer: aan Verdediging of aan Onderwys?

Aktiwiteit 2:

Nasionale begroting

[LU 1.5]

SELF:

Die laaste kolom toon die persentasie van die totale besteding vir elke departement. Gebruik die inligting om 'n kolomgrafiek te trek sodat aangedui kan word hoeveel op elk van die kategorieë bestee word. Voeg 'n aparte vel in.

Aktiwiteit 3:

Rangorde van besteding

[LU 1.5]

SELF:

Verwys na die grafiek en skryf in orde van die hoogste na die laagste besteding neer hoedat die uitgawes (in orde van belangrikheid) geprioritiseer word.

Aktiwiteit 4:

Beoordeling van rangorde

[LU 1.5]

GROEP:

Stem die groep saam met die prioriteitslys soos in die tabel hierbo aangedui?

Besluit hoedat jou groep die beskikbare fondse volgens jul eie prioriteitslys sal bestee en herontwerp dan die kolomgrafiek volgens jul indeling.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 1
die ekonomiese siklusDie leerder is in staat wees om kennis en begrip van die ekonomiese siklus binne die konteks van ‘die ekonomiese’ probleem te toon.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik wanneer die leerder:
<ul style="list-style-type: none">• verskillende wyses van geld die vloei van produksiefaktore en goedere en dienste in die ekonomiese siklus binne die Suid-Afrikaanse ekonomie kan verduidelik;• die rol van die buitelandse sektor in die ekonomiese siklus kan bespreek;

- met behulp van 'n grafiek kan illustreer hoe vraag en aanbod pryse beïnvloed, en hierdie verband kan bespreek;
- die invloed en aksies (stakings en wegblyaksies) van vakbonde oor die algemeen en in die apartheids-era op die volgende terreine krities kan evalueer:
 - die Suid-Afrikaanse ekonomie;
 - politieke, ekonomiese en sosiale transformasie;
 - arbeidsaangeleenthede;
 - die uitwerking van die nasionale begroting op die ekonomie (bv. belasting en besteding op onderwys, sosiale welsyn, gesondheid en veiligheid) kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: Nasionale begroting

SELF:

Antwoorde m.b.t. die tabel:

1. Salarisse van Staatsdienspersoneel.
2. Onderwys: 22,1% vergeleke met 5,5% van Verdediging.

AKTIWITEIT 2: Grafiese voorstelling van begrotingsyfers

SELF:

Trek die kolom-grafiek wat die persentasie-bydrae van elke uitgawe tot die begroting toon.

AKTIWITEIT 3: Rangorde van besteding

SELF:

Beoordeel self leerders se prioriteite.

AKTIWITEIT 4: Beoordeling van rangorde

GROEP:

Beoordeel die groep se indeling en hul prioriteite.

Heropbou- en ontwikkelingsprogram

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

VOLHOUBARE GROEI EN ONTWIKKELING

Module 8

DIE HEROPBOU EN ONTWIKKELINGSPROGRAM (HOP)

Ten einde die diepgewortelde ongelykhede in die Suid-Afrikaanse samelewing wat deur kolonialisasie, rassisme, apartheid, seksisme en onderdrukkende arbeids- en ander wetgewing daargestel is teen te werk, het die huidige ANC-geleide regering in 1994 die HEROPBOU EN ONTWIKKELINGSPROGRAM (HOP) geformuleer. Die doel was om dit deur middel van **VYF programme** te laat realiseer.

1. Die EERSTE PROGRAM sou fokus op VOORSIENING IN DIE BASIESE BEHOEFTE VAN DIE BEVOLKING ten einde te sorg dat almal toegang het tot die volgende "basiese noodsaaklikhede":

- a) Skepping van WERKGELEENTHEDE deur gekoördineerde regeringsprogramme wat ook maksimum deelname deur vroue en jong werksoekers sal verseker.
- b) GRONDHERVORMING, waarvan herverdeling van grond en die hervestiging van voorheen benadeeldes die kern komponente behels.
- c) BEHUISING EN DIENSTE, as die verantwoordelikheid van die demokratiese regering ten einde 'n veilige woonplek aan almal te verseker.
- d) WATER EN SANITASIE om in almal se gesondheids- en funksionele behoeftes te voorsien, om produkte te kan verbou en om ekonomiese

ontwikkeling te ondersteun.

e) Kragvoorsiening en elektrifisering aan alle huishoudings, om produksiekapasiteit te verhoog en om dienste te voorsien aan skole, klinieke en waterverskaffers.

f) Telekommunikasie ten einde universele toegang tot basiese dienste in veral die agtergeblewe gebiede te verseker.

g) Vervoer wat voorsiening maak vir veiligheid, bekostigbaarheid en beskikbaarheid en wat in die openbare belang is.

h) Omgewingsbewaring wat aan almal die reg tot 'n "goeie" lewe deur middel van volhoubare gebruik van die natuurlike hulpbronne waarborg, veral met betrekking tot toegang, veiligheid, gesondheid en deelname in besluitneming.

i) Voeding waarmee beoog word dat elke persoon so gou as moontlik (binne 3 jaar) toegang sal verkry tot basiese voedingsprogramme om te verseker dat daar geen vrees vir hongersnood sal bestaan nie.

j) Gesondheidsorg wat bekostigbaar sal wees en ook tot 'n verbetering in fisiese en geestelike gesondheid sal lei, terwyl die bekamping van siektes, ook in die Suider-Afrikaanse streek, aandag sal geniet.

k) Gemeenskapsorg en -welvaart wat ten doel het die verkryging van gemeenskapsregte vir almal, die verbetering van ongelykhede van die verlede deur middel van regstellende aksies en die bemagtiging van gemeenskappe om deel te neem aan plaaslike, provinsiale en nasionale inisiatiewe.

Aktiwiteit 1:

Voorsien in basiese behoeftes

[LU 2.3]

Groep:

- Bespreek en doen navorsing oor die suksesse wat bereik is met die bogenoemde programme sedert 1994. Evalueer ook die tekortkominge in die programme en die redes waarom die beoogde doelstellings nie bereik kon word nie. **Nota:** *Evalueer die omstandighede in jou onmiddellike omgewing.*
- 'n Behoorlike voorlegging moet voorberei word sodat terugvoer aan die klas gegee en elke aspek bespreek kan word. Skryf jou voorlegging op 'n folio en na die klasbespreking, skryf die opsomming hieronder neer.

2. Die **TWEEDE PROGRAM** sou fokus op die **ONTWIKKELING VAN MENSLIKE HULPBRONNE** wat sal verseker dat elke persoon in staat sal wees om sy volle potensiaal op die volgende vlakke binne die samelewing te bereik:

a) **ONDERWYS EN OPLEIDING** wat gelyke geleenthede aan almal sal voorsien ongeag ras, kleur, geslag, taal, ouderdom, godsdiens, geografiese gebondenheid, politieke of ander sienswyse, sodat die nodige kennis en vaardighede ontplooi kan word om kwaliteit produksie, asook 'n beter lewenskwaliteit aan almal te verskaf.

b) **KUNS EN KULTUUR** wat vryheid van uitdrukking en kreatiwiteit sal bevorder sodat almal toegang sal verkry tot hulpbronne en fasiliteite om hul behoefte aan kuns- en kulturele uitlewing en geletterdheid uit te leef en van die kulturele verarming van die verlede te ontsnap.

c) **SPORT EN ONTSPANNING** wat verteenwoordigende deelname en volledige beskikbaarheid van fasiliteite en afrigting vanaf voetsoolvlak sal bevorder.

d) **JEUGONTWIKKELINGSPROGRAMME** wat sal fokus op onderwys, opleiding en werkskepping ten einde die jeug te bemagtig om hul volle potensiaal vir deelname in hul gemeenskappe te bereik

Aktiwiteit 2:

Ontwikkeling van menslike hulpbronne

[LU 2.3]

Groep:

- Bespreek en doen navorsing oor die suksesse wat bereik is met die bogenoemde programme sedert 1994. Evalueer ook die tekortkominge in die programme en die redes waarom die beoogde doelstellings nie bereik kon word nie. Nota: Evalueer die omstandighede in jou eie omgewing.
- 'n Behoorlike voorlegging moet voorberei word sodat terugvoer aan die klas gegee kan word en elke aspek bespreek kan word. Skryf jou voorlegging op 'n folio en na die klasbespreking, skryf die opsomming hieronder neer.

3. Die DERDE PROGRAM sal fokus op die OPBOU VAN DIE EKONOMIE sodat die sterkpunte waaronder mynbou, fabriekswese, landbou, kommersiele en finansiële dienste en die goed ontwikkelde infrastruktuur tot voordeel van almal op die volgende vlakke aangewend en uitgebou word:

a) **INTEGRERING VAN HEROPBOU EN ONTWIKKELING** waardeur beoog word dat die openbare sektor 'n leidende rol in ontwikkelingsbeplanning sal speel, aangesien verwag word dat die markmeganisme nie op sigself die strukturele aanpassing tot voordeel van die breë bevolking sal kan maak nie.

b) **FABRIEKSWESE, HANDEL EN NYWERHEID** wat poog om privaat sektor- en regeringsbelange en -ondersteuning te gebruik om investeringsmoontlikhede te verhoog, veral met betrekking tot fabriekswese, werkskepping en basiese behoefte bevrediging.

c) HULPBRON-GEBASEERDE NYWERHEDE soos mynbou, landbou, visserye en bosbou en toerisme wat voorheen deur die wit minderheid gedomineer is, moet tot voordeel van die hele bevolking aangewend word in terme van eienaarskap, werkskepping en bemagtiging.

d) OPGRADERING VAN INFRASTRUKTUUR soos elektrisiteit, telekommunikasie en vervoer sodat dit sal lei tot verbeterde basiese behoeftesbevrediging en ook nuwe en effektiewe ekonomiese aktiwiteite.

e) HERVORMING VAN DIE FINANSIELE SEKTOR wat tans gesentreer is in 'n aantal dominante finansiële groepe, sodat die aspirasies van die nuwe sektore van die ekonomie en veral die behoeftes van die informele en mikro-besighede effektief bevredig kan word.

f) ARBEIDS- EN WERKERSREGTE wat sal verseker dat georganiseerde arbeid bemagtig sal word om as 'n effektiewe krag in die heropbou en ontwikkeling van die land betrokke te wees.

g) SUIDER-AFRIKAANSE STREEKSBELEID wat beteken dat heropbou en ontwikkeling in Suid-Afrika moet plaasvind in samehang met ontwikkelinge, omstandighede en beplanning vir Afrika as geheel, ten einde wedersydse voordele te benut.

Aktiwiteit 3:

Opbou van die ekonomie

[LU 2.3]

Groep:

- Doen navorsing oor die volgende twee inisiatiewe wat hoofsaaklik deur Suid-Afrika geïnisieer is ten einde ekonomiese ontwikkeling in Afrika te koördineer en uit te bou: 1. Die stigting van die AFRICAN

UNION (AU) 2. NEW ECONOMIC PROGRAMME FOR AFRICAN DEVELOPMENT (NEPAD)

- Voorsien 'n voorlegging van hoogstens twee bladsye per inisiatief en gebruik die volgende raamwerk in elke geval: Inleiding, Doelstelling, Funksies, Voordele vir RSA - bronne geraadpleeg. Skryf jou voorlegging op 'n folio en na die klasbespreking, skryf die opsomming hieronder neer.

4. Die VIERDE PROGRAM sal fokus op die DEMOKRATISERING VAN DIE STAAT EN GEMEENSKAP waardeur gepoog word om deur demokrasie, ontwikkeling en 'n mens-gesentreerde benadering die weg vir 'n nuwe demokratiese orde in Suid-Afrika te baan.

In hierdie program word die rol van die Grondwet, Handves vir Menseregte, die rol van die nasionale , provinsiale en plaaslike regering, regsadministrasie, die private sektor, semi-staatsondernemings, die polisie en veiligheidsdienste, gemeenskapsdienste en die nie-regeringsorganisasies (NGO's), en 'n demokratiese inligtingstelsel vir die fasilitering van sosio-ekonomiese ontwikkeling uiteengesit.

Aktiwiteit 4:

Demokratisering van die staat en gemeenskap

[LU 2.2]

Groep 1:

- Doen navorsing oor die basiese inhoud van die Grondwet van Suid-Afrika, asook die Handves vir Menseregte en voorsien 'n samevattende voorlegging van hoogstens twee bladsye oor elkeen, wat ook gebruik

moet word vir voorligting aan die klas. Skryf jou eie opsomming hieronder neer.

Groep 2:

- Doen navorsing oor die struktuur (in organogram-formaat) van die nasionale regering, die provinsiale regerings en die plaaslike regerings. Voorsien drie plakkate waarop die verskillende regeringstrukture voorgestel word. Die plakkate moet ook gebruik word vir voorligting aan die klas. Skryf jou eie opsomming hieronder neer.

Groep 3:

- Doen navorsing oor semi-staatsorganisasies (ook dié onder die vorige regering) en voorsien 'n voorlegging van hoogstens drie bladsye wat die naam en funksie van elk aandui. Die voorlegging moet ook gebruik word vir voorligting aan die klas. Skryf jou eie opsomming hieronder neer.

Groep 4:

- Doen navorsing oor TWEE nie-regeringsorganisasies (NGO's) wat in Suid-Afrika werksaam is en voorsien 'n voorlegging van hoogstens 2 - 3 bladsye wat die naam en funksie van elk aandui. Die voorlegging moet ook gebruik word vir voorligting aan die klas. Skryf jou eie opsomming hieronder neer.

5. Die **VYFDE PROGRAM** sal fokus op IMPLEMENTERING VAN DIE HOP wat die daarstelling van effektiewe HOP-strukture op nasionale, provinsiale en plaaslike regeringsvlak behels wat deurentyd die vordering van die programme moet moniteer. Die belangrikste aspekte van die program behels:

a) BEPLANNINGSRAAMWERKE wat binne 'n oorhoofse nasionale raamwerk sodanig sal geskied dat dit deur die provinsiale regerings gelei word, aan wie bepaalde magte en funksies vir die taak toegeken is.

b) FINANSIERING VAN DIE HOP wat beskou word as 'n nasionale prioriteit en as sodanig gefinansier sal word. Toekennings sal gedoen word uit nasionale bronne en sal bestaande ongelykhede tussen die provinsies in ag neem, sowel as faktore soos onder andere bevolkingsgrootte, ontwikkelingsagterstande, ens.

Aktiwiteit 5:

Die Heropbou en Ontwikkelingsprogram (HOP)

[LU 2.2]

SELF:

- Voorsien 'n voorlegging van hoogstens 2 - 3 bladsye waarin jy die ontwikkeling van die verskillende HOP-programme sedert 1994 krities evalueer met verwysing na suksesse en tekortkominge en dui ook aan wat jy sou aanbeveel ten einde die tekortkominge uit te skakel. Skryf jou voorlegging op 'n folio en na die klasbespreking, skryf die opsomming hieronder neer.

Bron geraadpleeg:

- ANC, 1994: THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT PROGRAMME: A Policy Framework. Umanyano Publications, PO Box 3851, Johannesburg, 1994

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 2
VOLHOUBARE GROEI EN ONTWIKKELINGDie leerder is in staat om begrip van volhoubare groei, heropbou en ontwikkeling te toon en om krities oor die verwante prosesse na te dink.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik as die leerder:
2.1 kan bespreek hoe die nasionale begroting en streek- asook internasionale ooreenkomste gebruik word om volhoubare groei en ontwikkeling te fasiliteer;
2.2 die suksesse en tekortkominge van die HOP kan ondersoek en dabateer;
2.3 die rol van besparings en beleggings in ekonomiese vooruitgang en groei kan verduidelik;
2.4 produktiwiteit en die uitwerking daarvan op ekonomiese vooruitgang, groei en wêreld- mededinging kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: VOORSIENING IN BASIESE BEHOEFTE

GROEP:

- Laat leerlinge veral kyk na die gevalle van "beter" behoeftebevrediging van basiese behoeftes in hul eie omgewing. Die

mislukkings moet ook bespreek word, sowel as die moontlike redes waarom die programme nie geslaag het nie.

AKTIWITEIT 2: ONTWIKKELING VAN MENSlike HULPBRONNE

GROEP:

- Laat leerlinge veral kyk na programme in hul eie omgewing wat daarop gemik is om beter opleiding te verskaf. Hulle moet evalueer of daar mislukkinge was en dan moontlike redes vir die mislukkinge verskaf.

AKTIWITEIT 3: OPBOU VAN DIE EKONOMIE

GROEP:

- Laat groepe die AFRICAN UNION (AU) as plaasvervanger vir die ORGANISATION FOR AFRICAN UNITY (OAU) navors, asook die doelstellings wat daarmee beoog word.
- Groepe moet ook die NEW ECONOMIC PROGRAMME FOR AFRICAN DEVELOPMENT (NEPAD) navors sodat die beoogde doelstellings van die program duidelik sal blyk.

AKTIWITEIT 4: DEMOKRATISERING VAN STAAT EN GEMEENSKAP

GROEP:

- Laat die groepe navorsing doen oor 1. die basiese inhoud van die Grondwet en die Handves vir Menseregte; 2. die struktuur van die Nasionale, Provinsiale en Plaaslike regeringstrukture (plakaatvorm) 3. die semi-staatsorganisasies, byvoorbeeld SASOL, ISCOR, KRYGKOR, ens. 4. twee nie-regeringsorganisasies (NGO's) wat in Suid-Afrika werksaam is.

AKTIWITEIT 5: HEROPBOU- EN ONTWIKKELINGSPROGRAM (HOP)

SELF:

- Leerling moet na aanleiding van voorgaande navorsing, 'n kritiese evaluering van die HOP doen waarin veral verwys word na die suksesse en tekortkominge. Laat hulle ook toe om hul eie aanbevelings te doen.

Streeks- en internasionale ooreenkomste

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

VOLHOUBARE GROEI EN ONTWIKKELING

Module 9

STREEKS- EN INTERNASIONALE OOREENKOMSTE

'n Kenmerk van die Suid-Afrikaanse ekonomie is die bestaan van duidelike ongelykhede tussen die verskillende streke in Suid-Afrika, wat hoofsaaklik te wyte is aan die etniese verdeling wat tydens die vorige politieke bedeling die kern van streeksontwikkelingsbeleid gevorm het. Etniese groeperinge is in bepaalde gebiede of streke gelokaliseer, waar sogenaamde "tuislande" dan vir elke groep toegeken is. Die bepaalde groepe moes by sosiale, politieke en ekonomiese ontwikkeling binne sy tuisland fasiliteer en bestuur. Hierdie geforseerde segregasie of skeiding en nywerheidsdesentralisasie het gemeenskappe in gebiede saamgegooi waar hul ekonomiese bestaan met nadelige sosiale gevolge soos armoede, wanvoeding, oorbevolking, werkloosheid, misdaad, ens, bedreig is. Bykans die helfte van die swart bevolking was genoodsaak om in hierdie tuislande te bly waar die per capita inkome minder as een-kwart van die nasionale gemiddelde was.

Aktiwiteit 1:

Tuislandbeleid

[LU 2.1]

SELF:

- Identifiseer die sogenaamde onafhanklike en selfregerende tuislande wat tydens die vorige bedeling ingestel is en dui ook aan watter etniese groepe in elke "tuisland" hul politieke, sosiale en ekonomiese heenkome moes vind.
- Dien 'n voorlegging in. Skryf jou voorlegging op 'n folio en na die klasbespreking, skryf die opsomming hieronder neer.

Bogenoemde streeksontwikkelingsbeleid het daartoe aanleiding gegee dat ekonomiese groei gestagneer het, dat investering aansienlik afgeneem het en dat gemiddelde reële inkome oor die afgelope aantal dekades aansienlik gedaal het. Die ekonomie was hoofsaaklik op die uitvoer van minerale aangewese, terwyl die vervaardigingsektor nie die nodige werkseleenthede kon voorsien wat in die behoeftes van die bevolking kon voldoen nie. Onder die vorige regering het daar as gevolg van die beleid van apartheid ook weinig ekonomiese samewerking met ander state in Afrika plaasgevind en het Suid-Afrika homself in 'n posisie van isolasie bevind.

Teen hierdie agtergrond word ooreenkomstig die HOP-doelstelling vir 'n sterk, dinamiese en gebalanseerde ekonomie, die volgende voorgestel om streeks- en internasionale samewerking te verkry en uit te bou:

- a) Uitskakeling van armoede, lae lone en die ekstreme ongelykhede in lone en welvaart wat deur die vorige regering veroorsaak is;
- b) Verbetering van ekonomiese wanbalanse en ongelyke ontwikkelingsmoontlikhede binne en tussen die streke in Suid-Afrika;
- c) Ontwikkeling van 'n vooruitstrewende en gebalanseerde streeksbeleid wat op die beginsels van gelykberegtiging en wedersydse voordeel gebaseer is; en
- d) Integrasie in die internasionale ekonomie op sodanige wyse dat 'n lewensvatbare en effektiewe plaaslike vervaardigingskapasiteit en

toenemende potensiaal vir die uitvoer van vervaardigde goedere volgehou word.

Volhoubare groei en ontwikkeling is slegs moontlik indien bogenoemde beginsels in beleid- en begrotingstrukture verreken word. Hierin sal die demokratiese regering die leidende rol speel, en word voorsien dat 'n dinamiese balans tussen regeringsinisiatiewe, die private sektor en gemeenskapsdeelname deurentyd nagestreef sal word. Om die groei van plaaslike ekonomieë aan te help moet breë, verteenwoordigende instellings daargestel word wat strategieë moet opstel om werkskepping en gemeenskapsontwikkeling te bevorder. Voorbeelde is die werwing van fondse van die privaat sektor vir gemeenskapsontwikkeling, investeringstrategieë, opleiding, kleinsakeondernemings, landbou-ontwikkeling, ens. Indien nodig, kan die regering ook subsidies beskikbaar stel vir werkskeppings- en ontwikkelingsprojekte. Die uiteindelige doel is om die projekte op eie stoom volhoubaar te laat word.

Plaaslike ontwikkeling moet 'n grondhervormingsplan ten doel hê wat sal poog om oneffektiewe, skuldbelaste, ekologies-verswakkende en plaaseienaarskap oor te dra na diegene wat 'n inkomste wil verdien deur op 'n meer volhoubare wyse te boer. Verbeterde toegang tot bekostigbare dienste en infrastruktuur, veral in die voormalige "tuislande", is 'n voorvereiste.

Aktiwiteit 2:

Grondhervorming

[LU 2.1]

Groep:

- Wat kan/behoort gedoen te word om grondhervorming sodanig te laat plaasvind dat die beskikbare grond "beter" verdeel word, sonder dat produksie of ekonomiese ontwikkeling skade ly? (Verwys na die huidige situasie in Zimbabwe)
- Voorsien 'n voorlegging van hoogstens twee bladsye vir voordrag aan die klas. Skryf jou voorlegging op 'n folio en na die klasbespreking, skryf die opsomming hieronder neer.
- Dit word aanvaar dat volhoubare heropbou en ontwikkeling in Suid-Afrika ook volhoubare heropbou en ontwikkeling in Suidelike-Afrika veronderstel, aangesien volgehoue werkloosheid en onderindiensname in een streek kan lei tot migrasie na ander streke met nadelige gevolge vir daardie ekonomieë. Daarom is dit noodsaaklik dat daar deurlopend met die buurstate onderhandel word ten einde gemeenskaplike gronde vir samewerking, koördinasie en integrasie te vind. Ten spyte daarvan dat die huidige handelspatroon tussen Suid-Afrika en die res van Afrika redelik ongebalanseerd is (Suid-Afrika se uitvoere na Afrika oorskry die invoere vanaf Afrika met vyf tot een), behoort nuwe onderhandelinge in die verband daarop te fokus om die handel meer gebalanseerd te maak. Daar moet daarna gestreef word om vervaardigingsmoontlikhede in die buurstate te verbeter sodat hul uitvoermoontlikhede dienooreenkomstig kan uitbrei. In die verband kan veral gelet word op die ontwikkeling van streeks- en industriële strategieë vir spesifieke sub-sektore soos byvoorbeeld mineraalverwerking, motoronderdele en tekstiele. Voorts moet die ontwikkeling van gesamentlike en wedersyds-voordelige projekte vir die streek ook aangemoedig word, soos byvoorbeeld waterbronne, elektrisiteit en kragvoorsiening, vervoer en telekommunikasie, en landbou en voedselproduksie.

Aktiwiteit 3:

Streeksamewerking

[LU 2.1]

SELF:

- Doen navorsing oor die wyses waarop streeksamewerking met betrekking tot die benutting van waterbronne in Suidelike-Afrika plaasvind. Verwys na en gee 'n kort verduideliking van die projekte. Skryf jou voorlegging op 'n folio en na die klasbespreking, skryf die opsomming hieronder neer.

Aktiwiteit 4:

State in Suidelike Afrika

[LU 2.1]

SELF:

- Voorsien (of teken) 'n kaart van Suidelike Afrika waarop die buurstate van Suid-Afrika aangedui word. Dui ook aan watter produkte Suid-Afrika na die lande uit voer en watter produkte vanaf die lande na Suid-Afrika ingevoer word.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)

LU 2

VOLHOUBARE GROEI EN ONTWIKKELING Die leerder is in staat om begrip van volhoubare groei, heropbou en ontwikkeling te toon en om krities oor die verwante prosesse na te dink.

Assesseringstandaarde(ASe)

Dit is duidelik as die leerder:

2.1 kan bespreek hoe die nasionale begroting en streek- asook internasionale ooreenkomste gebruik word om volhoubare groei en ontwikkeling te fasiliteer;

2.2 die suksesse en tekortkominge van die HOP kan ondersoek en dabateer;

2.3 die rol van besparings en beleggings in ekonomiese vooruitgang en groei kan verduidelik;

2.4 produktiwiteit en die uitwerking daarvan op ekonomiese vooruitgang, groei en wêreld- mededinging kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: TUISLAND-BELEID

SELF:

- Identifiseer die voormalige onafhanklike en self-regerende state onder die vorige bedeling:
- Onafhanklike state: VENDA, BOPHUTHATHSWANA, TRANSKEI EN CISKEI
- Self-regerende state: QwaQwa, Kwandebele, KWAZULU, LEBOWA, GAZANKULU, Kangwane

AKTIWITEIT 2: GRONDHERVORING

GROEP:

- Laat groepe toe om hul standpunte te stel met betrekking tot grondhervorming in Suid-Afrika en moedig hulle ook aan om die onderwerp aan die hand van die huidige situasie in Zimbabwe te bespreek.

AKTIWITEIT 3:STREEKSAMEWERKING

SELF:

- Laat leerlinge navorsing doen oor die Lesotho Hooglandprojek en die Cabora Bassaprojek en moedig hulle aan om die waarde van die projekte vir streeksamewerking uit te wys.

AKTIWITEIT 4:STATE IN SUIDELIKE-AFRIKA

SELF:

- Leerlinge moet 'n kaart van Suidelike-Afrika wat hulself ontwerp het, voorsien en daarop moet ook die in- en uitvoere aangetoon word. (Slegs die belangrikste produkte moet aangetoon word)

Besparing en investering

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

VOLHOUBARE GROEI EN ONTWIKKELING

Module 10

BESPARING EN INVESTERING

Indien die besparings van individue en produsente beskikbaar gestel word vir die uitbreiding van produksiekapasiteit of -vermoë word beoog om meer goedere en dienste te produseer. Dit lei ook daartoe dat meer mense in diens geneem word wat uiteindelik tot 'n verbetering in die lewensstandaard van die bevolking aanleiding gee. Die besparings word vir INVESTERING in kapitaalgoedere (soos geboue, toerusting en masjinerie wat vir produksiedoeleindes gebruik word) aangewend.

Namate die volume van die besparings TOENEEM word die potensiaal vir groter investering uitgebrei, wat uiteindelik die vermoë van die ekonomie om te groei in terme van 'n toename in goedere en dienste, verhoog. Dit kan aanleiding gee tot 'n verbetering in die lewensstandaard, meer werkgeleenthede en groter welvaart wat aanduidend is van verbeterde ekonomiese groei.

Indien die volume van besparings DAAL, verminder die potensiaal vir investering wat tot gevolg het dat daar minder goedere en dienste beskikbaar sal wees vir behoeftebevrediging met 'n gevolglike inkrimping van ekonomiese groeimoontlikhede. Sodanige gemeenskappe sal "armer" word, wat die moontlikhede van verdere besparings kan uitwis, met katastrofiese gevolge vir investering en ekonomiese groeimoontlikhede, asook 'n toename in armoede, werkloosheid, ens.

Uit bostaande is dit duidelik dat ekonomiese groei 'n proses is waardeur die vermoë van 'n land om goedere en dienste te produseer toeneem sodanig dat daar ook 'n toename in die reële vergoeding sal wees. (Reële vergoeding impliseer die vergoeding nadat veranderings in prysstygings verreken is). Die toename impliseer dat die fisiese vergoeding of welstand van die bevolking verbeter het, met 'n gevolglike verhoging in lewenstandaard en ook verhoogde ekonomiese groei.

Terwyl EKONOMIESE GROEI te make het met 'n toename in die produksiekapasiteit van die ekonomie (d.w.s die moontlikheid om meer goedere en dienste te lewer), behels EKONOMIESE ONTWIKKELING 'n toename in ekonomiese groei, gepaardgaande met 'n verbetering in lewenskwaliteit wat verband hou met verbeterde toegang tot onderwys, behuising en ander basiese infrastruktuur. Ekonomiese ontwikkeling is dus 'n meer omvattende begrip, wat ekonomiese groei insluit.

Aktiwiteit 1:

Ekonomiese Groei en Ontwikkeling

[LU 2.3]

SELF:

- Stel die volgende in jou eie woorde:
- **BESPARING** is
- **INVESTERING** is
- **EKONOMIESE GROEI** word verkry wanneer
- **EKONOMIESE ONTWIKKELING** behels dus

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 2
VOLHOUBARE GROEI EN ONTWIKKELINGDie leerder is in staat om begrip van volhoubare groei, heropbou en ontwikkeling te toon en om krities oor die verwante prosesse na te dink.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik as die leerder:
2.1 kan bespreek hoe die nasionale begroting en streek- asook internasionale ooreenkomste gebruik word om volhoubare groei en ontwikkeling te fasiliteer;
2.2 die suksesse en tekortkominge van die HOP kan ondersoek en dabateer;
2.3 die rol van besparings en beleggings in ekonomiese vooruitgang en groei kan verduidelik;
2.4 produktiwiteit en die uitwerking daarvan op ekonomiese vooruitgang, groei en wêreld- mededinging kan bespreek.

Memorandum

AKTIWITEIT 1: EKONOMIESE GROEI EN ONTWIKKELING

SELF:

- Leerder moet die volgende voltooi (in sy eie woorde);
- **BESPARING** is die uitstel van behoeftebevrediging
- **INVESTERING** is die kapitale belegging wat gemaak word ten einde produksie moontlik te maak.
- **EKONOMIESE GROEI** word verkry wanneer die toename in produksie in die land groter is as die toename in die bevolking, d.w.s. die vermeerdering in die beskikbare hoeveelheid goedere en dienste het groter welvaart geskep.
- **EKONOMIESE ONTWIKKELING** behels dus dat die groter welvaart wat deur die ekonomiese groei te weeg gebring is, ook die algemene lewenskwaliteit van die bevolking verhoog het, d.w.s. groter beskikbaarheid van en toegang tot onderwysfasiliteite, watervoorsiening, behuising, ens.

Produktiwiteit

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

VOLHOUBARE GROEI EN ONTWIKKELING

Module 11

PRODUKTIWITEIT

Produktiwiteit kan beskryf word as *die hoeveelheid goedere en dienste wat per werker, per uur geproduseer word. Anders gestel beteken dit die verhouding tussen reële produksie en die aantal insette wat vir die vervaardiging gebruik word*, byvoorbeeld as die uitset (aantal eenhede geproduseer) met 10% styg, terwyl die inset (werkure) dieselfde bly, dan het die produktiwiteit van arbeid toegeneem.

Daar is 'n belangrike verband tussen produktiwiteit en ekonomiese groei, in die sin dat 'n verbetering in produktiwiteit altyd 'n voorvereiste vir ekonomiese groei is.

Ten einde produktiwiteit en die invloed wat dit op ekonomiese groei het beter te verstaan, is dit van belang dat daar tussen die volgende twee begrippe onderskei word;

1. **EKSTENSIEWE EKONOMIESE GROEI:** Dit is 'n uitbreiding in die totale produksie van goedere en dienste ongeag of daar 'n toename in die produksie per persoon was. Hiervolgens is dit moontlik dat ekstensiewe groei ondervind kan word selfs al was daar geen toename in die produksie per persoon nie.

2. **INTENSIEWE EKONOMIESE GROEI** is 'n toename in die produksie per persoon (of per capita). Wanneer intensiewe ekonomiese groei

ondervind word, neem totale produksie vinniger toe as die toename in die bevolking. Per capita produksie (of inkome) is dus 'n aanduider vir ekonomiese groei.

Indien 'n gemeenskap se produksie van goedere en dienste vinniger uitbrei as die groei in die bevolking, sal reële per capita inkome styg. Dit beteken in die algemeen dat die ekonomiese welvaart van die bevolking sal toeneem, wat intensiewe ekonomiese groei reflekteer.

D.w.s.: groei in produksie groter toename in bevolking, lei tot:

- styging in reële per capita inkome
- wat lei tot toename in ekonomiese groei
- en ook ekonomiese welvaart

Omgekeerd sal reële per capita inkome daal, indien die toename in die bevolking groter is as die groei in produksie. Ekonomiese agteruitgang, wat die teenoorgestelde van intensiewe groei is, sal gevolglik ontstaan.

D.w.s.: groei in produksie kleiner as toename in bevolking, lei tot

- daling in reële per capita inkome
- wat lei tot ekonomiese agteruitgang
- en daling in ekonomiese welvaart (styging in armoede)

Verhoogde produktiwiteit lei daartoe dat 'n land se produkte meer mededingend word op internasionale markte, wat tot groter uitvoere aanleiding kan gee. Die rede is dat verhoogde produktiwiteit loonverhogings sal absorbeer, wat dit vir sakeondernemings moontlik maak om die pryse van hul produkte stabiel te hou.

Aktiwiteit 1:

Produktiwiteit van Arbeid

[LU 2.4]

Groep:

- Identifiseer TIEN faktore wat die produktiwiteit van arbeid kan verbeter. Verduidelik elkeen volledig.
- Voorsien voorlegging wat ook vir voordrag aan die klas gebruik kan word. Skryf jou voorlegging op 'n folio en na die klasbespreking, skryf die opsomming hieronder neer.

Aktiwiteit 2:

Arbeidsproduktiwiteit in Suid-Afrika

[LU 2.4]

Groep:

- Dink julle dat die produktiwiteit van arbeid in Suid-Afrika op sodanige standaard is dat daar effektief op die internasionale mark meegeeding kan word? Motiveer jul antwoord sodat standpunte in die klas gedebatteer kan word. Skryf jou eie opsomming hieronder neer.
- Gwartney, James D ECONOMICS, Private and Public Choice, Sixth Edition
- Stroup, Richard L The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, Orlando, 1992

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 2
VOLHOUBARE GROEI EN ONTWIKKELING Die leerder is in staat om begrip van volhoubare groei, heropbou en ontwikkeling te toon en om krities oor die verwante prosesse na te dink.
Assesseringstandaarde(ASe)
Dit is duidelik as die leerder:
2.1 kan bespreek hoe die nasionale begroting en streek- asook internasionale ooreenkomste gebruik word om volhoubare groei en ontwikkeling te fasiliteer;
2.2 die suksesse en tekortkominge van die HOP kan ondersoek en dabateer;
2.3 die rol van besparings en beleggings in ekonomiese vooruitgang en groei kan verduidelik;
2.4 produktiwiteit en die uitwerking daarvan op ekonomiese vooruitgang, groei en wêreld- mededinging kan bespreek.

Memorandum

PRODUKTIWITEIT

AKTIWITEIT 1: PRODUKTIWITEIT VAN ARBEID

GROEP:

- Faktore wat die produktiwiteit van arbeid kan verbeter (die begrippe moet behoorlik omskryf en verduidelik word): 1. Klimaat 6. Gesondheid en krag 2. Eie kultuur 7. Intelligensie 3. Besoldiging of loon 8. Opleiding en onderwys 4. Werkure 9. Sosiale gesindheid 5. Werktoestande 10. Organisasie van arbeid

AKTIWITEIT 2: ARBEIDSPRODUKTIWITEIT IN SUID-AFRIKA

GROEP:

- Laat groepe hul standpunt stel met betrekking tot die stand van arbeidsproduktiwiteit in Suid-Afrika. Let veral op situasies in die eie omgewing waar ondernemers nie effektief optree nie, en waar werknemers nie maksimum insette lewer tot voordeel van hul werkgever nie.

'n Idee vir 'n besigheid

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

ENTREPRENEURSKAP

Module 12

‘N IDEE VIR ‘N BESIGHEID

Aktiwiteit 1:

Om die waarde van entrepreneurskap vir die gemeenskap te bespreek en besigheidsidees deur middel van ‘n SWOT-analis te genereer

[LU 4.5, 4.1]

- Lees die volgende berig uit *Die Burger* van 5 Julie 2003 oor die poging van ‘n entrepreneur in Kaapstad:

BRON

‘N LANG DRAAD VAN ARMOEDE AF TOT BY ‘N BETER LEWE

Nellie Brand

Mnr. Unite Chimbadzo het ver gekom van die strate van Johannesburg en Kaapstad af tot in die vertoonkamertjie in ‘n gebou in Kloofstraat waar interessante draadkuns agter vuilerige vensters gesien kan word.

Sy draadkuns het Dinsdagaand op die tafels gepryk op die glansryke rugbydinee van die nuwe Springbokspan in die Kaapse internasionale konferensiesentrum om geld in te samel vir beseerde rugbyspelers.

Dit is in die vertoonkamer en werkwinkel in Kloofstraat 8 waar *Loxionwires*, die beslote korporasie wat hy en vyf ander kunstenaars gestig het, nou bedryf word. Voorheen is hul draadornamente op straat gemaak en uitgestal.

Die 60 draadballe wat vir die Springbokdinee gemaak is, is die soort bestelling wat hy hoop die beslote korporasie meer van sal kry.

Volgens hom het hulle *Loxionwires* gestig om groter projekte te kry. “Ons wil ons klante vertrouwe gee om bestellings te plaas. As ons op straat werk, gaan ons nooit groot bestellings kry nie,” sê hy.

Hy het ‘n brandende begeerte om ander werklose mense op te lei en hulle uit ‘n moeras van armoede, misdaad en dwelms – ‘n bekende verskynsel in sy woonbuurt in Khayelitsha – te red. Hy sê die besluit om die beslote korporasie te stig, is deur dié begeerte gedryf.

Die naam van die onderneming word immers uitgespreek soos op straat na “location” verwys word – “waar die mense woon wat ons wil werk gee”, sê hy.

Loxionwires het tans 42 mense in diens.

Hy sê werklose mense word opgelei om te verseker dat hulle die dag wanneer hulle ‘n groot bestelling kry, die gehalte sal kan bied wat klante tevrede sal stel.

Hy verwag dat sake teen einde vanjaar, wanneer hulle draad-Kersboompies maak, sal verbeter.

Hy vertel van jong mense wat werkloos is en hulle wend tot misdaad om te oorleef.

“Dit is nie veilig vir my om die enigste een in my woonbuurt te wees wat in die aand met geld in my sak huis toe gaan nie,” sê hy. “Ek weet iewers langs die pad gaan ek gevaar teenkom.”

Hy hoop sy voorbeeld sal sulke mense oortuig dat daar ander maniere is om ‘n inkomste te verdien. “As ek dit kan doen, kan ander ook. Al wat ek gebruik, is my hande en my verstand om ‘n ornament te maak wat sal verkoop en waarop ek nie ‘n verlies gaan ly nie,” sê hy.

Dit het hom 10 jaar geneem, sedert hy van Zimbabwe af Suid-Afrika toe gekom het op soek na ‘n beter lewe, om self as ‘n sukkelende kunstenaar ‘n betreklik vaste inkomstestroom uit sy handewerk te verdien.

As 19-jarige wat sy matriek met vyf onderskeidings – in onder meer wiskunde en wetenskap – geslaag het, maar sedert 1993 nie ‘n vaste werk kon kry nie, het hy in Johannesburg gesien hoe mense op draadkuns oorleef.

Hy hoop nou op ‘n finansier wat hulle kan help om hul sake agtermekaar te kry, en ‘n werkwinkel oop te maak vir opleiding.

Chimbadzo kan by 083 752 9806 genader word.

(Bron: *Die Burger*, 5 Julie 2003)

1. Skryf die eienskappe van ‘n entrepreneur wat jy in mnr. Chimbadzo herken, neer.
2. Watter bydrae lewer mnr. Chimbadzo tot die opheffing van die gemeenskap?

Navorsingsopdrag

Doen navorsing oor entrepreneursaktiwiteite in een of meer arm gemeenskappe, en gebruik die inligting om ‘n verslag van ongeveer 900 woorde (drie tot vier foliobladsye) te skryf oor die volgende onderwerp:

Entrepreneurs speel ‘n belangrike rol in die opheffing van die lewenspeil van ‘n gemeenskap.

Sorg dat jy deur jou navorsing vertrouwd raak met die term Klein, Medium- en Mikro-ondernemings (SMMEs: Small, Medium and Micro Enterprises). Kies die beste voorbeelde van suksesvolle inisiatiewe waaroor jy inligting kon kry en verduidelik in elke geval hoekom die inisiatief suksesvol was en hoe dit bydra (bygedra het) tot die opheffing van die gemeenskap. Voeg jou verslag as bykomende bladsye wat op hierdie bladsy volg, in en hou dit vir jou portefeulje.

Klasbespreking 1: ‘n SWOT-analise van Chimbadzo se inisiatief.

‘n SWOT-analise is ‘n handige instrument om die lewensvatbaarheid van ‘n inisiatief te evalueer. Dit behels dat die inisiatief in terme van die volgende ontleed word: sterkpunte, swakpunte, geleenthede en bedreiginge. Die woord SWOT kom van die Engelse terme “strengths”, “weaknesses”, “opportunities” en “threats”.

Sterkpunte

Swakpunte

Geleenthede

Bedreiginge

Klasbespreking 2: ‘n SWOT-analise van moontlike besigheidsidees.

Gesels as klas oor moontlike besigheidsidees in julle omgewing. Sorg dat julle moontlikhede in die vervaardigingsveld, dienslewingsveld, asook toerismeveld identifiseer. Kyk ook spesifiek na die positiewe uitwerking wat elke inisiatief op die gemeenskap sou kon hê in terme van die behoeftes van die gemeenskap en ook opheffing, bv. werksgeleenthede.

Maak ‘n lys van die idees:

- Idees met ‘n vervaardigingsfokus (minstens een met ‘n toerismefokus)
- Idees met ‘n dienslewingsfokus (minstens een met ‘n toerismefokus)

Doen as klas ‘n SWOT-analise op elkeen van die idees en kies die drie bestes in elk van die twee groepe. Onderstreep hulle in die lys.

Aktiwiteit 2:

Om die lewensvatbaarheid van 'n geïdentifiseerde besigheidsidee te toets

[LU 4.2, 4.3]

- Kies een van die besigheidsidees wat in Aktiwiteit 1.1 as die ses bestes geïdentifiseer is en waarvan jy die meeste hou en reken jy 'n sukses van sal kan maak.

Toets die lewensvatbaarheid van die idee wat jy gekies het, soos volg:

1. Lees die volgende riglyne vir die ontwikkeling van 'n besigheidsidee deur.

Drie basiese elemente van 'n besigheid: Die volgende is altyd op 'n besigheid van toepassing en moet dus in ag geneem word wanneer 'n besigheidsidee oorweeg word:

- 'n Bepaalde produk (of versameling produkte) of diens moet aangebied word.
- Die vervaardiging of verkryging van die produk(te), of lewering van die diens moet volgehou kan word.
- Daar moet kopers wees wat die produk(te) of diens wil hê en daarvoor kan betaal.

Kreatiewe denke is 'n vereiste. 'n Entrepreneur boots nie na nie, maar doen iets nuuts of doen iets wat reeds bestaan, beter.

Entrepreneursaksies kan in verskillende groepe verdeel word. Die volgende is 'n breë indeling waarbinne verdere onderverdelings gemaak sou kan word:

- Iets wat reeds bestaan en volop beskikbaar is, kan vir iets anders gebruik word (*nuwe doel*). Iemand het byvoorbeeld besluit om baksteenreste wat nie meer vir messelwerk geskik is nie by persele

waar bouwerk aan die gang is, op te koop en vir plaveiwerk te gebruik teen 'n prys waarteen ander plavei-ondernemers nie kon kompeteer nie. Dit was 'n groot sukses.

- Iets wat reeds bestaan, kan verander om verbetering teweeg te bring (*verbetering*). Die ontwikkeling van die mikrovlokkie ('microchip') in rekenaartegnologie is 'n goeie voorbeeld, asook die verkleining van reuserekenaars wat 'n vertrek volgestaan het na persoonlike rekenaars ('desktops') en later na skootrekenaars ('laptops'). 'n Heel ander voorbeeld is waar 'n winkeleienaar besluit om te diversifiseer deur sy produkreeks uit te brei. Hy verbeter dus sy dienslewering.
- Iets nuuts kan ontwikkel word wat iets wat reeds in die mark beskikbaar is, heeltemal vervang (*vervanging*). Plastieklense vir brille is byvoorbeeld besig om glaslense te vervang.

2. Doen navorsing en beskryf die idee volledig. Maak eers rowwe notas en skryf die finale poging hieronder neer. Doen dit deeglik, want jy gaan hierdie idee vir die res van die module gebruik.

My besigheidsidee:

- Produk of diens (dui aan of dit 'n nuwe doel, verbetering of vervanging is)
- Vervaardiging en/of verkryging
- Die mark (wie gaan koop, hoekom, en hoekom hulle dit sal kan bekostig)
- Bemarkingstrategie
- 3. Toets nou die finansiële lewensvatbaarheid van die besigheidsidee. Ons het tot nou toe gekyk na die besigheidsidee in terme van die produk, die vervaardiging en verkryging daarvan, die mark (die kopers) en die wyse waarop ons die kopers gaan laat koop (bemarkingstrategie). Nou moet ons egter seker maak dat die idee wel *finansieel* lewensvatbaar is. 'n *Besigheid is slegs 'n besigheid as dit wins maak*. Dit beteken dat ons ons produk of diens nie teen 'n verlies moet verkoop nie en dat die gelykbreekpunt (die getal items of dienskontrakte wat ons moet verkoop om gelyk te breek) realisties haalbaar is.
- Om dit te kan doen, moet ons na die volgende kyk:

- die verkoopprijs;
- die koste direk verbonde aan die daarstelling van die produk of diens;
- die kostes wat aangegaan moet word om die besigheid te laat funksioneer (bv. vervoer en bemarking).

Die verkoopprijs

Die verkoopprijs word eers voorlopig bepaal deur marknavorsing. Daar word met die navorsing vasgestel watter soortgelyke produkte of dienste bestaan en wat hulle kos.

Die koste van die produk

‘n Produk kan nie maklik sonder enige uitgawes daargestel word nie. Selfs as byvoorbeeld fonteinwater getap en verkoop word, kos die houer (bottels) geld.

Bedryfskoste

Bedryfskoste sluit enigiets in wat nodig is om die besigheid aan die gang te hou, soos vervoer, salarisse, bemarking, posgeld, telefoongeld, ensovoorts.

Kom ons doen ‘n berekening om die lewensvatbaarheid van ‘n bepaalde besigheidsidee te bepaal. Gestel ons gaan worsrolletjies by ‘n atletiekbyeenkoms verkoop. Dit is ‘n klein byeenkoms en ons reken ons sal 100 rolletjies verkoop. Ons doen navorsing en besluit dat R6,00 ‘n aanvaarbare prijs is. Die worsies kos R3,00 elk en die broodjies R0,60 elk. Die sous vir 100 rolletjies kos R25,00. Ons stel vas dat ons ‘n stalletjie sal moet huur teen R50,00 en dat ons 20 plakkate teen R8,00 elk nodig sal hê om die stalletjie te bemark.

Ons berekening lyk dan soos volg:

--	--	--

Verkope	100 worsrolletjies @ R6,00 elk	R600,00
Produkoste	100 worsrolletjies @ R2,75 elk, en sous @ R25,00	R300,00
Brutowins as eerste aanduider (verkope min produkkoste)		R300,00
Bedryfskoste	Stalletjie @ R50,00 en 20 plakkate @ R8,00 elk	R210,00
Operasionele wins		R 90,00

Dit lyk dus asof die besigheid winsgewend sal wees. Die verkoopprijs soos voorlopig na aanleiding van die markaanbidders bepaal, kan dus so bly. As die berekening nie op 'n wins uitgekóm het nie, sou ons kon oorweeg het om die verkoopprijs opwaarts aan te pas.

Daar is egter belangrike toetse wat nog gedoen moet word om te verseker dat die projek wel lewensvatbaar is: ons moet bepaal waar die gelykbreekpunt lê vir ingeval ons nie ons teiken van 100 rolletjies haal nie. Die volgende belangrike berekeninge kan vir hierdie doel uit hierdie syfers gemaak word:

1. Die brutowins as persentasie van verkope

$$\frac{\text{BRUTOWINS}}{\text{VERKOPE}} \times \frac{100}{1}$$

$$= \frac{R300,00}{R600,00} \times \frac{100}{1}$$

$$= 50\%$$

2. Minimumverkope om gelyk te breek

Equation:

$$\frac{\text{BEDRYFSKOSTES}}{\text{BRUTOWINS}}$$

$$= \frac{R210,00}{5}$$

$$= R420,00$$

3. Minimum getal eenhede wat verkoop moet word om gelyk te breek
Equation:

$$\frac{\text{BESRYFSKOSTES}}{\text{BRUTOWINS/EENHEID}}$$

$$= \frac{R210,00}{R3,00}$$

$$= 70 \text{ eenhede}$$

OPDRAG:

Bepaal die finansiële lewensvatbaarheid van jou besigheidsidee deur die bogenoemde stappe aan die hand van jou gegewens uit te voer.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 4
VaardighedeDie leerder is in staat om entrepreneurs-kennis, -vaardighede en -houdings te ontwikkel.
Assesseringstandaarde(ASes)

Ons weet dit as die leerder:
4.1 deur 'n SWOT-analise moontlike besigheidsidees kan genereer om in die behoefte aan vervaardigde goedere en dienste te voorsien;
4.2 'n sakeplan ontwikkel (wat 'n begroting insluit) vir 'n vervaardigings-, diens- of toerismebedryf gebaseer op die beste sakegeleentheid uit die voorgestelde idees;
4.3 betrokke raak by die sake-aktiwiteit wat beplan is en bespreek die redes vir die keuse van 'n spesifieke vorm van eienaarskap;
4.4 'n bemarkingsveldtog uitvoer as promosie vir 'n produk en bespreek die reklamemedia wat ingespan word;
4.5 navorsing doen oor die rol van klein, medium en mikro-ondernemings in die proses van welvaart- en werkskepping.

Memorandum

AKTIWITEIT 1

1. Soek en benut nuwe geleenthede

- Volharding
- Toegewydheid
- Waag kanse (van Jhb. na Kpst geskuif)
- Kwaliteit
- Werkskepping
- Opheffing van lewenskwaliteit
- Opleiding
- Die doel met die navorsingsopdrag is om die leerders te laat besef dat daar wel ondersteuningsmoontlikhede bestaan en dat jy nie

noodwendig slegs op jouself aangewese hoef te wees nie. Leerders moet ook besef dat die regering suksesvolle kleinbesigheidinisiatiewe as belangrik ag en ondersteun.

- Die doel met die klasbesprekings is om die leerders
- te laat besef dat geleenthede bestaan waar mens dit nie verwag nie of waaraan jy nog nooit gedink het nie;
- te laat gewoond raak daaraan om wyd/oop te dink;
- te laat besef dat idees van die begin af deeglik getoets moet word; nie iets van stapel stuur, tyd en geld bestee en dan later besef dat dit nie werk nie.
- Die doel is ook om kwaliteitwerk in die klas te genereer. Dit kan andersins maklik gebeur dat leerders hulself besig hou met idees wat nie vir die oefeninge later in die module geskik is nie.

AKTIWITEIT 2

- Hierdie aktiwiteit is op so 'n wyse uiteengesit dat die leerders dit met u ondersteuning self kan deurwerk. U het nie addisionele riglyne nodig nie.
- 'n Groot deel van die aktiwiteit is dieselfde as in Graad 8. Dit moet egter weer gedoen word, aangesien dit die aanloop is vir die volgende aktiwiteit.
- Ons herhaal hier wat ook aan die Graad 8-onderwyser genoem is, vanweë die belangrikheid daarvan:
- Die toetsing van die lewensvatbaarheid van die besigheidsidee laat die leerder met belangrike begrippe in die veld van finansiële besigheidsbestuur te doen kry en u moet seker maak dat hulle die begrippe goed verstaan. Die verskil tussen produk- en bedryfskoste en die betekenis van brutowins moet duidelik verstaan word. As die produkkoste in verhouding tot die verkoopprijs te hoog is, is die brutowins te laag om noodsaaklike operasionele aksies soos salarisse en bemaking te kan bekostig.
- Die voorbeelde in die module kan gebruik word om die korrektheid van die leerders se berekeninge te kontroleer.

Ontwikkel 'n besigheidsplan en begroting

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

ENTREPRENEURSKAP

Module 13

ONTWIKKEL 'N BESIGHEIDSPLAN EN BEGROTING

Aktiwiteit 1:

Om 'n besigheidsidee tot 'n besigheidsplan te omskep

[LU 4.4]

- Nadat die besigheidsidee die lewensvatbaarheidstoets geslaag het, moet dit tot 'n besigheidsplan ontwikkel word.

'n Besigheidsplan is 'n kerndokument in terme waarvan 'n onderneming bestuur word.

Die besigheidsplan kan verskillende vorms aanneem. Die volgende raamwerk is na aanleiding van die besigheidsplan van 'n maatskappy opgestel wat reeds vir 'n paar jaar deur die maatskappy gebruik word. Dit is dus in die praktyk getoets.

BESIGHEIDSPLAN (bv. vir die jaar 2005)

1. Visie van besigheid:

Die visie van 'n onderneming sê in enkele woorde hoe die onderneming homself graag nou en in die medium- tot langtermyn wil sien. Dit verander dus min van een jaar na die volgende.

Voorbeeld:

Om die leidende verskaffer van tuindienste in die Ermelo-dorpsgebied te wees

2. Missie:

Die missie sê kortliks hoe die onderneming te werk gaan om sy visie na te streef. Dit word aangepas soos wat veranderinge binne en buite die onderneming plaasvind en kan dus van jaar tot jaar verander.

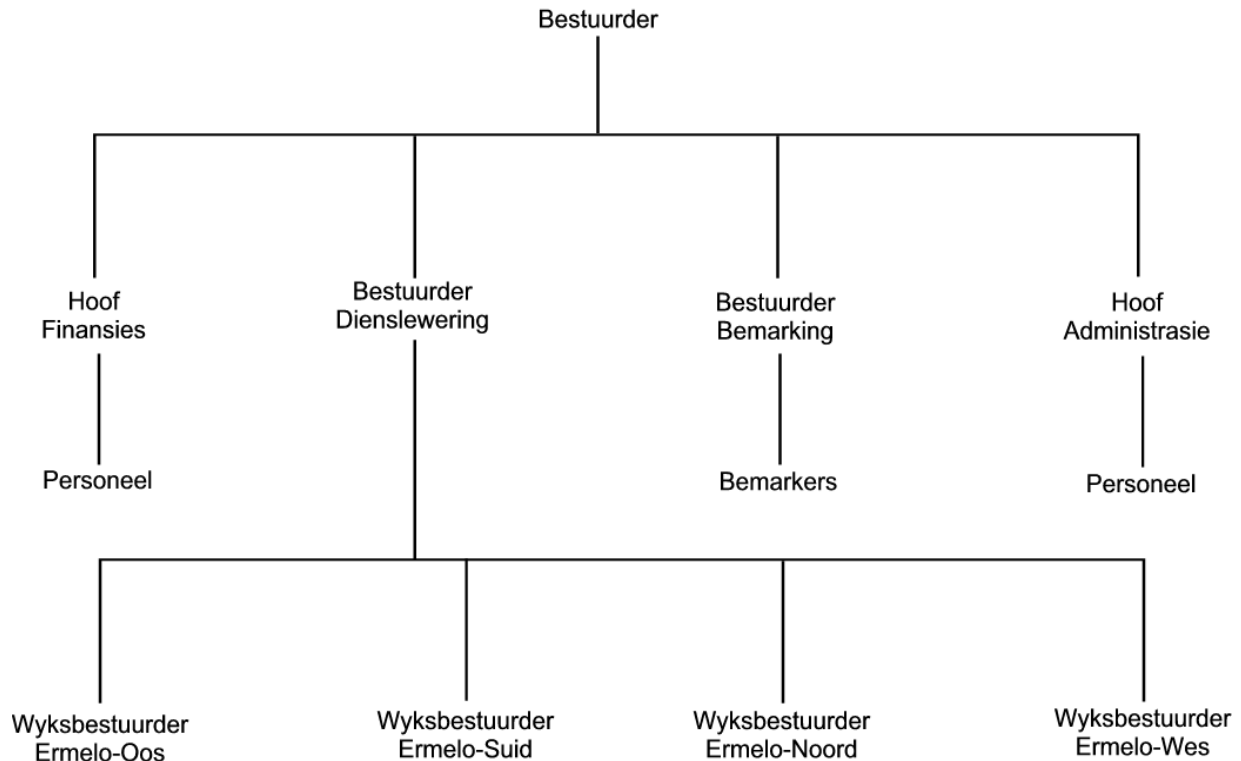
Voorbeeld:

Tuine word weekliks netjies en skoon gehou en die grond word bewerk om vrugbaarheid te verhoog

3. Organogram:

Die organogram is 'n uiteensetting van die struktuur van die organisasie in terme van die funksies en werknemers en ook wie aan wie rapporteer.

Voorbeeld:

4. Die mark

4.1 Potensiële kliënte

Dit is belangrik dat soveel moontlik inligting oor die potensiële kliënte hier verstrekk word. Marknavorsing is essensieel en dit kan gedoen word met behulp van vraelyste, onderhoude, telefoonoproepe, bestudering van koerante en enige dokumente wat inligting oor die gemeenskap dra.

4.2 Mededingers

Inligting oor mededingers is noodsaaklik. Dit moet 'n aanduiding gee van wie die mededingers is, wat hulle sterk punte is, maar veral wat hulle swak punte is, wat die mense van hulle sê, presies wat hulle verkoop en wat hulle bemarkingstrategieë is.

5. Doelwitte vir die betrokke jaar (in hierdie geval 2005)

'n Besigheid stel altyd spesifieke doelwitte wat hy in 'n bepaalde jaar wil behaal.

Voorbeeld:

5.1 Om deur 200 huiseienaars vir die versorging van hul tuine gekontrakteer te word

5.2 Om verkope van R980 000,00 te haal

- Om 'n wins gelyk aan 20% van verkope te behaal

6. Stappe vir die nastrewing van die doelwitte in die betrokke jaar

Vir elkeen van die doelwitte word daar aangedui hoe daar te werk gegaan sal word om die doelwit te haal.

Voorbeeld:

6.1 Doelwitte 5.1 en 5.2 sal behaal word deur

- die produk of diens op die behoeftes van die kliënte te mik,
- dit reg te prys,
- in die koerante te adverteer,
- persoonlike besoeke aan al die huise in die wyk te bring,
- uitstekende diens aan bestaande kliënte te lewer sodat hulle ons adverteer, en 'n korting van 10% op die normale prys aan te bied.

6.2 Doelwit 5.3 sal bereik word deur

- Onnodige kostes uit te skakel, ens.

Iets meer oor bemarking:

Die nastrewing van besigheidsdoelwitte sonder doeltreffende bemarking is nie moontlik nie en daarom moet bemarking in hierdie deel van die besigheidsplan baie aandag kry. Daar word dikwels gesê dat dit makliker is om 'n swak produk te verkoop as die bemarking goed is, as om 'n goeie produk te verkoop as die bemarking swak is.

Wat die bemarkingsfaset van 'n besigheid betref, kan daar tussen twee fases onderskei word.

- *Fase 1* behels die marknavorsing wat vroeg in die beplanningsproses reeds gedoen moet word, aangesien die *aard en prys van die produk of diens* na aanleiding daarvan bepaal word.
- *Fase 2* behels die beplanning en uitvoering van 'n bemarkingsaksie.

Hier is *plek, tyd* en *promosie* die drie wagwoorde. Die bemarkingsaksies moet eerstens op die regte tyd by die regte plek gebeur. Dit help byvoorbeeld nie dat die produk by 'n plek uitgestal word wanneer daar geen mense is nie. Verder moet die aksies die aandag van die potensiële kliënte trek (promosie).

Advertensies speel hierin 'n belangrike rol. Advertensies moet *aandag trek, interessant* wees en die *kyker tot aksie dwing*.

Die keuse van media is ook belangrik. Die media wat waarskynlik mees algemeen gebruik word, is plakkate, koerante, radio en televisie.

7. Begroting vir die betrokke jaar

Die begroting vorm die belangrikste deel van die besigheidsplan. Al die beplanning soos hierbo genoem kan slegs realiseer as die nodige finansies beskikbaar is en dit is die begroting wat wys of dit moontlik is of nie.

Die inkomstestaat soos in Aktiwiteit 1.2 gedoen, is 'n belangrike deel van die begroting, maar moet aangevul word deur 'n balansstaat en kontantvloeistaat.

8. Projeksie vir die volgende jaar (in hierdie geval 2006)

'n Besigheid kyk altyd verby die jaar waar hy homself bevind en probeer 'n ingeligte vooruitskatting maak van wat hy in die volgende jaar of twee gaan bereik.

Die inkomstestaatformaat kan vir die doel gebruik word. Alle moontlike faktore word in ag geneem en daar word dan besluit of die verkope behoort te styg, bv. met 10%, of daar nuwe kostes sal wees wat die wins sal kleiner maak bv. as daar voorsien word dat addisionele bemarkings gedoen sal moet word, ens.

OPDRAG:

Gebruik bogenoemde raamwerk en omskep jou besigheidsidee tot 'n besigheidsplan. Gebruik die raamwerk wat op die volgende bladsy begin. Die raamwerk begin op 'n nuwe bladsy sodat jy dit vir jou portefeulje kan gebruik.

My Besigheidsplan

Tydperk _____ tot _____

1. Visie
2. Missie
3. Organogram
4. Die mark
 - 4.1 Potensiële kliënte (na aanleiding van navorsing)
 - 4.2 Mededingers (na aanleiding van navorsing)
5. Doelwitte (onthou: spesifiek vir die tydperk in die opskrif aangedui)
6. Stappe vir die nastrewing van die doelwitte (onthou om jou bemarkingstrategie hier uiteen te sit)
7. Begroting (vir die tydperk soos in die opskrif aangedui)

Gegewens:

Verkoopprijs

Getal eenhede wat verkoop gaan word
Produk koste per eenheid
Bedryfskoste voorsien (onthou omvoldoende voorsiening vir bemerking te maak)

Berekeninge:

Verkope_____
Produk koste_____
Brutowins as eerste aanduiding (verkope min produk koste)_____
Bedryfskoste _____
Operasionele wins_____

8. Projeksie (vir die tydperk wat volg na die tydperk in die opskrif)

Verkope_____
Produk koste_____ -
Brutowins as eerste aanduiding (verkope min

produkkoste)_____
Bedryfskostas
Operasionele wins_____

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 4
VaardighedeDie leerder is in staat om entrepreneurs-kennis, -vaardighede en -houdings te ontwikkel.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
4.1 deur 'n SWOT-analise moontlike besigheidsidees kan genereer om in die behoefte aan vervaardigde goedere en dienste te voorsien;
4.2 'n sakeplan ontwikkel (wat 'n begroting insluit) vir 'n vervaardigings-, diens- of toerismebedryf gebaseer op die beste sakegeleentheid uit die voorgestelde idees;
4.3 betrokke raak by die sake-aktiwiteit wat beplan is en bespreek die redes vir die keuse van 'n spesifieke vorm van eienaarskap;

4.4 'n bemarkingsveldtog uitvoer as promosie vir 'n produk en bespreek die reklamemedia wat ingespan word;

4.5 navorsing doen oor die rol van klein, medium en mikro-ondernemings in die proses van welvaart- en werkskepping.

Eienaarskap van 'n besigheid

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

ENTREPRENEURSKAP

Module 14

EIENAARSKAP VAN 'N BESIGHEID

Aktiwiteit 1:

Om die vorme van eienaarskap van 'n besigheid te bespreek

[LU 4.3]

Wanneer jy beplan om 'n besigheid te begin, moet jy besluit aan wie die besigheid gaan behoort.

Daar is hoofsaaklik vier opsies: jy as individu kan die eienaar wees, of jy kan 'n beslote korporasie stig, of jy kan 'n maatskappy stig, of jy kan 'n konsessie opneem.

Opsie 1: Jy aanvaar eienaarskap as individu

Jy kan die besigheid in jou persoonlike hoedanigheid besit. Dit beteken dat jy as persoon

- belas word op enige winste van die besigheid (maksimum 40%), en
- aanspreeklik gehou word vir skuld wat deur die besigheid gemaak word (wat beteken dat jy jou besittings kan verloor indien die besigheid die skuld nie kan vereffen en uiteindelik nie oorleef nie).

Jy kan ook ander mense nooi om mede-eienaars te word, maar dit is gevaarlik omdat daar maklik misverstande of spanning in die bestuur van die besigheid kan ontstaan.

Opsie 2: Jy stig 'n beslote korporasie

In hierdie geval word jy lid van die korporasie en word jou eie bates beskerm. Jou aanspreeklikheid vir enige skulde van die korporasie oorskry nie die hoeveelheid kapitaal wat jy bygedra het nie. Verder is die belasting vasgestel op 30%, wat heelwat minder is as in die geval van 'n individu. Jy kan ook ander mense toelaat as lede, wat beteken dat jy geldelike steun bykry en ook nie heeltemal alleen staan nie. Aangesien 'n beslote korporasie in terme van 'n bepaalde wet funksioneer, word die belange van al die lede beskerm. Die boeke van die BK moet deur 'n geoktrooieerde rekenmeester gedoen word. Daar kan 1 – 10 lede wees.

Die naam van 'n beslote korporasie eindig altyd met BK, bv. *Laserdienste BK*.

Opsie 3: Jy stig 'n private maatskappy

'n Maatskappy word in terme van 'n bepaalde wet bestuur en daar moet aan 'n hele reeks vereistes voldoen word wat nie vir 'n beslote korporasie geld nie. Daar moet 'n direksie wees en die name van die direksielede moet aan die *Publieke Registrateur van Maatskappye* beskikbaar gestel word. Volledig geouditeerde jaarstate moet ook jaarliks ingedien word. Verder is daar voorskrifte vir die hou van algemene vergaderings. Al hierdie vereistes maak die stig en bestuur van 'n maatskappy duur.

Die naam van 'n privaat maatskappy eindig met (Edms.) Bpk.

Opsie 4: Jy neem 'n konsessie op (franchise)

'n Konsessie hou baie voordele vir die individu in. Hy kry 'n eie besigheid, maar geniet die steun van die groep en deel in voordele soos die aankoop van voorrade teen laer pryse, resepte wat reeds getoets is soos in die geval van 'n restaurant, ens.

Bekende name soos *SPAR* en *7-Eleven* is voorbeelde van konsessies.

Vraag:

Watter opsie sal jy vir jou besigheid (Aktiwiteite 1.2 en 2.1) kies?
Verduidelik die redes vir jou keuse.

Ten Slotte:

Hoe sal jy voel as jou naam eendag op die volgende manier in die koerante verskyn?

BRON

BLOEMFONTEIN SPOG MET TWEE IT-MILJOENÊRS

Gert Coetzee

Nog 'n Boemfonteiner het 'n groot slag met inligtingstegnologie geslaan. Dié keer is dit mnr. Brian Lackey (54), 'n joviale sakeman met 'n uithanghemp wat 'n rekenaarprogram vir tienmiljoene rande aan 'n buitelandse maatskappy verkoop het.

Lackey se sukses volg op mnr. Igmé Hatting (27), 'n Bloemfonteinse rekenaarprogrammeerder, wat sy program vir die toegangsbeheer en toestelbedryf in stadions vir "iewers tussen R106 miljoen en R700 miljoen" aan 'n buitelandse maatskappy verkoop het.

Lackey het bevestig sy *4D-groep* het die gebruiksreg vir 'n gekombineerde program vir die mikroleningsbedryf en kredietleuensversekering aan die Australiese afdeling van 'n internasionale maatskappy met sy hoofkantoor in Amerika verkoop.

Dié maatskappy mag die program wêreldwyd gebruik behalwe in Suid-Afrika. Lackey het die Suid-Afrikaanse regte uitgehou omdat hy baie kliënte hier het en die sake-moontlikhede in die land "onbeperk" is.

Weens die sensitiwiteit van die transaksie kan hy nie die naam van die buitelandse koper en die koopsom bekend maak nie.

Sake Burger het betroubaar vasgestel die koopsom is “nagenoeg R400 miljoen”.

Volgens Lackey is die transaksie reeds beklink, hangende ‘n voorwaarde dat die program “webvriendelik” gemaak word.

‘n Span werknemers werk reeds maande 12 tot 15 ure per dag hieraan. Betaling geskied in Amerikaanse dollar sodra die program aangepas is.

Lackey, ‘n gebore Walvisbaaier, was tot die jare tagtig die Vrystaatse bestuurder van ‘n kosmaatskappy. Hierna het hy vir homself begin werk.

In 1993 het hy ‘n mikroleningsonderneming aangepak. Hy het ‘n vriend gevra om ‘n program vir leningsadministrasie te skryf sodat hy die besonderhede van sy 900 kliënte kon behartig.

Dié program is aan ander mikroleners in onder meer Kaapstad verhuur.

“Toe ons ons oë uitvee, word ons met oproepe oorval. Dit was ‘n maklike besluit om die mikrolenings vir programmatuur-ontwikkeling vaarwel te roep.”

Die *4D-groep* met onder meer die maatskappye *Proloan Bemarking* en *4D Insurance Solutions*, met 30 werkers in kantore in Bloemfontein, Centurion en Kaapstad het toe tot stand gekom.

Lackey skryf nie self programme nie, maar “dink” dit uit. Sy werknemers behartig die skryfwerk.

Lackey het die goeie nuus eers vir sy werknemers stil gehou. Nadat dit uitgelek het, het hy hulle hieroor ingelig “sodat hulle dit nie in die koerant lees nie”. Elke werknemer gaan ‘n bonus kry.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 4
VaardighedeDie leerder is in staat om entrepreneurs-kennis, -vaardighede en -houdings te ontwikkel.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
4.1 deur 'n SWOT-analise moontlike besigheidsidees kan genereer om in die behoefte aan vervaardigde goedere en dienste te voorsien;
4.2 'n sakeplan ontwikkel (wat 'n begroting insluit) vir 'n vervaardigings-, diens- of toerismebedryf gebaseer op die beste sakegeleentheid uit die voorgestelde idees;
4.3 betrokke raak by die sake-aktiwiteit wat beplan is en bespreek die redes vir die keuse van 'n spesifieke vorm van eienaarskap;
4.4 'n bemarkingsveldtog uitvoer as promosie vir 'n produk en bespreek die reklamemedia wat ingespan word;
4.5 navorsing doen oor die rol van klein, medium en mikro-ondernemings in die proses van welvaart- en werkskepping.

Inkomstestaat en balansstaat

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS- VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 15

DIE INKOMSTESTAAT EN BALANSSTAAT

Aktiwiteit 1:

Om tussen 'n inkomstestaat en 'n balansstaat te kan onderskei

[LU 3.1]

Dit is belangrik dat inligting oor finansiële transaksies in 'n verstaanbare en bruikbare vorm aan die belanghebbende persone oorgedra word. Dit word deur middel van finansiële state gedoen. Die balansstaat en inkomstestaat is opsommings van die onderneming se finansiële toestand op 'n sekere tydstip.

Die finansiële verslae moet volgens Algemeen Aanvaarde Rekeningkundige Praktyk opgestel word om te verseker dat dit 'n redelike weergawe van die finansiële toestand is wat sodoende die nodige inligting voorsien vir goeie beplanning en besluitneming.

Die Inkomstestaat se primêre doel is om die wins of verlies wat oor 'n bepaalde periode verkry is, weer te gee.

Die Balansstaat se primêre doel is om die finansiële toestand van 'n onderneming op 'n bepaalde datum weer te gee.

Die Balansstaat word in die volgende afdelings verdeel:

1. **Bates** – Bestaan uit Nie-Bedryfsbates en Bedryfsbates

2. **Ekwiteit en Laste** – Bestaan uit Eienaarsbelang, Nie-Bedryfslaste en Bedryfslaste

- Beskryf in jou eie woorde die verskil tussen 'n inkomstestaat en 'n balansstaat:

AKTIWITEIT 2:

Om inkomstestate vir 'n diensonderneming en handelonderneming onderskeidelik op te stel

[LU 3.1]

- Die volgende voorbeelde is inkomstestate van 'n diensonderneming en 'n handelonderneming.

Z. ZulekiHandeldrywend as **XYZ Loodgieters** *Inkomstestaat vir die jaar geëindig 31 Desember 2003*

Lopende Inkomste	55 000
Bedryfsuitgawes	(38 274)
Telefoon	3 420
Water en Elektrisiteit	5 620
Huuruitgawe	12 000

Brandstof	3 730
Skryfbehoeftes	3 680
Lone	9 824
Netto Inkomste vir die jaar	16 726

S. SolaniHandeldrywend as Solani Handelaars *Inkomstestaat vir die jaar geëindig 31 Desember 2003*

Verkope	324 000
Koste van verkope	(200 000)
Bruto Wins	124 000
Ander bedryfsinkomste	14 400
Huurinkomste	12 000
Rente-inkomste	2 400
Bruto Bedryfsinkomste	138 400
Bedryfsuitgawes	(32 800)
Salarisse en Lone	23 000
Skryfbehoeftes	800
Versekering	2 400

Telefoon	500
Advertensiekoste	600
Rente op verband	2 500
Eiendomsbelasting	3 000
Netto Wins vir die jaar	105 600

OPDRAG 1 : Inkomstestaat van 'n Diensonderneming

- Die rekeningkundige tydperk van Fixit Loodgieters (eienaar F. Fix) eindig jaarliks op 30 Junie. Die volgende proefbalans verskyn in sy boeke op 30 Junie 2003. Gebruik die inligting om die Inkomstestaat vir die jaar geëindig 30 Junie 2003 op te stel. (Papier sal voorsien word)

PROEFBALANS VAN FIXIT LOODGIETERS

		Dt.	Kt.
Balansstaatafdeling			
Kapitaal	B1		138 629
Onttrekkings	B2	15 800	
Grond en Geboue	B3	100 000	
Voertuie	B4	28 000	

Toerusting	B5	12 740	
Bank	B6	3 963	
Nominale Rekeninge-afdeling			
Materiaalkoste	N1	6 084	
Versekering	N2	531	
Advertensies	N3	389	
Salarisse	N4	12 500	
Lone	N5	4 715	
Lopende Inkomste	N6		52 871
Brandstof	N7	3 186	
Herstelwerk	N8	917	
Telefoon	N9	1 008	
Skryfbehoeftes	N10	492	
Water en Elektrisiteit	N11	1 175	
		191 500	191 500

OPDRAG 2 : Inkomstestaat van 'n Handelonderneming

- Gebruik die volgende inligting en voltooi die Inkomstestaat van Hendrikse Handelaars (Eienaar: H. Hendrikse) vir die jaar geëindig 30 Junie 2003. (Papier sal voorsien word)

PROEFBALANS VAN HENDRIKSE HANDELAARS OP 30 JUNIE 2003

		Dt.	Kt.
Balansstaatafdeling			
Kapitaal	B1		166 047
Onttrekkings	B2	6 320	
Grond en Geboue	B3	140 000	
Toerusting	B4	18 600	
Handelsvoorraad	B5	8 860	
Debiteurekontrole	B6	11 224	
Bank	B7	7 621	
Wisselgeld	B8	150	
Kleinkas	B9	110	
Krediteurekontrole	B10		9 216
Nominale Rekeninge-afdeling			
Verkope	N1		83 706
Koste van verkope	N2	55 804	

Huurinkomste	N3		3 200
Telefoon	N4	640	
Water en Elektrisiteit	N5	760	
Salarisse	N6	8 900	
Lone	N7	1 100	
Posgeld	N8	120	
Skryfbehoeftes	N9	680	
Verpakkingsmateriaal	N10	1 280	
		262 169	262 169

AKTIWITEIT 3:

Om Balansstate vir 'n diensonderneming en 'n handelonderneming onderskeidelik op te stel

[LU 3.1]

Die volgende voorbeelde is Balansstate van 'n diensonderneming en 'n handelonderneming

M. MuvaloHandeldrywend as **Muvalo Haarsalon** *Balansstaat op 28 Februarie 2003*

--	--

Bates	
Nie-Bedryfsbates	
Vaste Bates 1	49 700
Bedryfsbates	2 840
Totale Bates	52 540
Ekwiteit en Laste	
Eienaarsbelang 2	52 540
Bedryfslaste	–
Totale Ekwiteit en Laste	52 540

M. MuvaloHandeldrywend as Muvalo Haarsalon *Notas by die finansiële state vir die jaar geëindig 28 Februarie 2003*

1. Vaste Bates	
Voertuie	35 000
Toerusting	14 700
	49 700
2. Eienaarsbelang	

Saldo op 28 Februarie 2002 /laaste dag van vorige jaar	45 000
Netto Wins vir die jaar	18 140
Addisionele kapitaal bygedra	–
Onttrekkings	(10 600)
Saldo op 28 Februarie 2003 / laaste dag van huidige jaar	52 540

F. Foxie Handeldrywend as Fox en Kie. Balansstaat op 31 Desember 2003

Bates	
Nie-Bedryfsbates	
Vaste Bates 1	158 600
Bedryfsbates	27 965
Handelsvoorraad	8 860
Debiteure	11 224
Kontant 2	7 881
Totale Bates	186 565

Ekwiteit en Laste	
Eienaarsbelang 3	177 349
Bedryfslaste	9 216
Krediteure	9 216
Totale Ekwiteit en Laste	186 565

F. Foxie Handeldrywend as Fox en Kie. Notas by die finansiële state vir die jaar geëindig 31 Desember 2003

1. Vaste Bates	
Grond en Geboue	140 000
Toerusting	18 600
	158 600
2. Kontant	
Bank	7 621
Wisselgeld	150
Kleinkas	110
	7 881

3. Eienaarsbelang	
Saldo op 31 Desember 2002	166 047
Netto wins vir die jaar	17 622
Onttrekkings	(6 320)
Saldo op 31 Desember 2003	177 349

OPDRAG 1: Balansstaat van 'n diensonderneming

- Gebruik die inligting van Aktiwiteit 2 en stel die Balansstaat van Fixit Loodgieters op. (*Papier sal voorsien word*)

OPDRAG 2: Inkomstestaar van 'n handelsonderneming

- Die finansiële jaar van Oranje Handelaars (Eenaar: O. Sitro) eindig jaarliks op die laaste dag van Februarie.
- Die onderstaande Proefbalans het op 28 Februarie 2003 in hul boeke verskyn.
- Stel die onderneming se inkomstestaar vir die betrokke rekenpligtige tydperk op. (*Papier sal voorsien word*)

OPDRAG 3: Balansstaat van 'n handelsonderneming

- Stel die Balansstaat op 28 Februarie 2003 op. (*Papier sal voorsien word*)

PROEFBALANS VAN ORANJE HANDELAARS OP 28 FEBRUARIE 2003

--	--	--	--	--

		Dt.	Kt.
Balansstaatafdeling			
Kapitaal	B1		200 000
Onttrekkings	B2	4 700	
Grond en Geboue	B3	150 800	
Voertuie	B4	36 200	
Toerusting	B5	29 000	
Handelsvoorraad	B6	16 700	
Debiteurekontrole	B7	3 980	
Bank	B8	2 550	
Wisselgeld	B9	660	
Kleinkas	B10	110	
Krediteurekontrole	B11		16 000
Nominale Rekeninge-afdeling			
Verkope	N1		192 557
Koste van verkope	N2	115 440	
Huurinkomste	N3		8 400
Eiendomsbelasting	N4	2 720	
Lone	N5	9 600	

Salarisse	N6	30 000	
Herstelwerk	N7	2 416	
Advertensies	N8	819	
Versekering	N9	2 690	
Water en Elektrisiteit	N10	3 670	
Telefoon	N11	4 902	
		416 957	416 957

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:

3.1 'n basiese inkomstestaar en balansstaat vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;
3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;
3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;
3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;
3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;
3.6 tussen verskeie vorms van krediet aankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

AKTIWITEIT 1

- Verskil tussen 'n inkomstestaar en 'n balansstaat: Aanvaar leerders se bewoording. Die tydspek is belangrik: oor 'n periode (inkomstestaar) en op 'n bepaalde datum (balansstaat).

AKTIWITEIT 2

OPDRAG 1

F. Fox

Handeldrywend as Fixit Loodgieters

Inkomstestaat vir die jaar geëindig 30 Junie 2003

Lopende Inkomste	52 871
Bedryfsuitgawes	(30 997)
Materiaalkoste	6 084
Versekering	531
Advertensies	389
Salarisse	12 500
Lone	4 715
Brandstof	3 186
Herstelwerk	917
Telefoon	1 008
Skryfbehoeftes	492
Water en Elektrisiteit	1 175
Netto Inkomste vir die jaar	21 874

OPDRAG 2

H. Hendriks
Handeldrywend as Hendrikse Handelaars
Inkomstestaat vir die jaar geëindig 30 Junie 2003

Verkope	83 706
Koste van verkope	(55 804)
Bruto Wins	27 902
Ander Bedryfsinkomste	3 200
Huurinkomste	3 200
Bedryfsuitgawes	(13 480)
Bruto Bedryfsinkomste	31 102
Telefoon	640
Water en Elektrisiteit	760
Salarisse	8 900
Lone	1 100
Posgeld	120
Skryfbehoeftes	680
Verpakkingsmateriaal	1 280
Netto wins vir die jaar	17 622

OPDRAG 1

F. Fix

Handeldrywend as Fixit Loodgieters

Balansstaat op 30 Junie 2003

Bates

Nie-Bedryfsbates

Vaste Bates	1	140
		740

Bedryfsbates	3 963
--------------	-------

Kontant	3 963
---------	-------

Totale Bates	144
	703

Ekwiteit en Laste

Eienaarsbelang	2	144
		703

Totale Ekwiteit en Laste	144
	703

AKTIWITEIT 3

OPDRAG 1

F. Fix

Handeldrywend as Fixit Loodgieters

Notas by die finansiële state vir die jaar geëindig 30 Junie 2003

1 Vaste Bates :

Grond en Geboue	100 000
Voertuie	28 000
Toerusting	12 740
	<hr/>
	140 740
	<hr/>

2 Eienaarsbelang

Saldo op 30 Junie 2002	138 629
Netto Inkomste vir die jaar	21 874
Onttrekkings	(15 800)
	<hr/>
Saldo op 30 Junie 2003	144 703
	<hr/>

OPDRAG 2

O. Sitro

Handeldrywend as Oranje Handelaars

Inkomstestaat vir die jaar geëindig 28 Februarie 2003

Verkope	192 557
Koste van verkope	(115 440)
Bruto Wins	77 117
Ander Bedryfsinkomste	8 400
Huurinkomste	8 400
Bedryfsuitgawes	(56 817)
Eiendomsbelasting	2 720
Lone	9 600
Salarisse	30 000
Herstelwerk	2 416
Advertensies	819
Versekering	2 690
Water en Elektrisiteit	3 670
Telefoon	4 902
Netto wins vir die jaar	28 700

OPDRAG₃

O. Sitro

Handeldrywend as Oranje Handelaars

Balansstaat op 28 Februarie 2003

Bates

Nie-Bedryfsbates

Vaste Bates 1 216 000

Bedryfsbates 24 000

Voorraad 16 700

Debiteure 3 980

Kontant 2 3 320

Totale Bates 240 000

Ekwiteit en Laste

Eienaarsbelang 3 224 000

Bedryfslaste 16 000

Krediteure 16 000

Totale Ekwiteit en Laste 240 000

O. Sitro

Handeldrywend as Oranje Handelaars

Notas by die finansiële state vir die jaar geëindig 28 Februarie 2003

1 Vaste Bates :

Grond en Geboue	150 800
Voertuie	36 200
Toerusting	29 000
	<hr/>
	216 000
	<hr/>

2 Kontant

Bank	2 550
Kleinkas	110
Wisselgeld	660
	<hr/>
	3 320
	<hr/>

3 Eienaarsbelang

Saldo op 28 Februarie 2003	200 000
Netto Wins vir die jaar	28 700
Onttrekkings	(4 700)
	<hr/>
Saldo op 28 Februarie 2003	224 000
	<hr/>

Openbare verhoudings, sosiale en omgewingsverantwoordelikhede

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 16

Openbare Verhoudings, Sosiale en Omgewingsverantwoordelikhede, Strategieë en Aksies van Besighede en Organisasies

AKTIWITEIT 1:

Om die maatskaplike en omgewingsverantwoordelikhede van besighede te bespreek

[LU 3.2]

Omdat besighede ingestel is op winsmaksimalisering, vergeet hul dikwels hul verantwoordelikhede teenoor die gemeenskap en die omgewing. Geen onderneming mag geld maak ten koste van die natuur en die welsyn van die gemeenskap nie.

Vervaardigingsondernemings moet bedag wees daarop dat die afvalstowwe, wat die gevolg is van hul produksieprosesse nie waterbronne en die omgewing besoedel nie. Natuurbronne is onvervangbaar en die misbruik of oorbenutting daarvan kan dit sodanig uitput dat volhoubare ontwikkeling in die toekoms onmoontlik sal wees.

Handelsondernemings moet daarop let dat die produkte waarmee hulle handeldryf nie skadelik sal wees vir die jeug nie. Jong mense is ontvanklik

vir invloede soos alkohol, sigarette, ongewenste boeke en tydskrifte en dit kan bydra tot morele verval. Die eienaars van boekwinkels en musiekwinkels moet bewus wees van die inhoud van die boeke, tydskrifte en musiek wat hulle verkoop.

Enige handelaar het 'n sosiale en morele verantwoordelikheid teenoor die gemeenskap.

Ondernemings kan 'n positiewe bydrae tot die gemeenskap lewer deur 'n gedeelte van hulle wins terug te ploeg in die gemeenskap.

Dit kan geskied deur hulpverlening vir die ontwikkeling van sport en opleiding van minderbevoorregte groepe. Finansiële of ander vorms van hulpverlening kan aangewend word vir die verligting van die armes se nood, byvoorbeeld ten opsigte van behuising.

Groepsopdrag

- Verdeel in groepe van drie elk en identifiseer probleme in julle omgewing wat ontstaan omdat sakeondernemings nie hul verantwoordelikhede nakom nie. Nader die ondernemings sover moontlik en probeer om uitvoerbare oplossings vir die probleme te vind.
- Maak seker dat julle nie dieselfde probleem as die ander groepe aanspreek nie. Gebruik 'n karton en lig julle verslag met prente of tekeninge toe. Dra dit aan die res van die klas voor.

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)

LU 3

Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en Vaardighede Die leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.

Assesseringstandaarde(ASe)

Ons weet dit as die leerder:

3.1 'n basiese inkomstestaat en balansstaat vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;

3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;

3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;

3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;

3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;

3.6 tussen verskeie vorms van kredietaankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

AKTIWITEIT 1

GROEPOPDRAG

- Moontlike probleme wat ondersoek kan word :

- Omgewingsprobleme soos lug-, water- en omgewingsbesoedeling kan aandag kry . Verwys. Ondernemings se betrokkenheid by herwinning van afvalmateriaal moet genoem word na die regering en sakeondernemings se pogings om die gebruik van plastieksakke te beperk.
- Verkoop van sigarette en alkohol aan minderjariges. Ongewensde materiaal ten opsigte van video's, tydskrifte, ensovoorts.
- Uitbuiting van die verbruiker deur buitengewoon hoë pryse, veral ten opsigte van daaglikse noodsaaklike produkte.

Om kontantransaksies van dienste en handelondernemings te boekstaaf

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 17

OM KONTANTTRANSAKSIES VAN DIENSTE EN HANDELSONDERNEMINGS TE BOEKSTAAF

Kontant- en Krediettransaksies en Proefbalans

- Hierdie leereenheid bestaan uit drie afdelings, naamlik:
- Hulpjoernale (Aktiwiteite 3.1 tot 3.4)
- Grootboekrekeninge (Aktiwiteite 3.5 tot 3.6)
- Proefbalanse (Aktiwiteit 3.7)

Afdeling 1: Hulpjoernale

AKTIWITEIT 1:

Om kontantransaksies van dienste- en handelondernemings te boekstaaf

[LU 3.3]

Die volgende kontantransaksies vind gereeld in diens- en handelondernemings plaas:

KOJ

- Kapitaalbydrae, kapitaalvermeerdering of kapitaalvermindering deur die eienaar
- Ontvangs van kontant vir dienste gelewer
- Verkoop van handelsware vir kontant

KBJ

- Aankoop van handelsware en ander items vir kontant
- Betaling van bedryfsuitgawes

Hierdie transaksies, waar kontant ontvang of betaal word, word in die KOJ en KBJ aangeteken.

OPDRAG 1:

- **Voltooi 'n KOJ en KBJ vir die diensonderneming, Mzondi Loodgieters.** Gebruik KOJ 3.1.1 en KBJ 3.1.1 op die hieropvolgende bladsye.
- Diensondernemings is ondernemings wat inkomste verkry deur die lewering van dienste en hul inkomste word in die KOJ aangeteken in 'n kolom met die opskrif: Lopende Inkomste.
- Z. Mzondi begin 'n onderneming met die naam Mzondi Loodgieters. Die volgende transaksies het gedurende September plaasgevind. Teken dit in die KOJ en KBJ aan en sluit die joernale af op 30 September 2003.

September 1 Z. Mzondi begin die besigheid deur sy kapitaalbydrae van R50 000 in die lopende bankrekening in te betaal

September 3 Huur 'n gebou van Denvon Eiendomme en betaal die huur per tjek 001, R525

September 6 Koop diensmateriaal per tjek 002 van Puma Winkels, R1 009

September 8 Reik tjek 003 uit vir R4 500 aan Lundi Winkels vir toerusting aangekoop

September 11 Ontvang skryfbehoeftes van Bundu Handelaars en betaal met tjek 004 vir R487

September 12 Kontant ontvang vir dienste gelewer volgens kasregisterrol, R2 073

September 14 Betaal die munisipaliteit R390 met tjek 005 vir water en elektrisiteit

September 15 Wissel tjek 006 om lone te betaal, R190

September 21 Kontant ontvang vir dienste gelewer volgens kasregisterrol, R1 795

September 25 Betaal Telkom R106 met tjek 007 vir telefoon

September 27 Tjek 008 vir R477 word uitgereik aan Mpula Versekeraars vir versekering

September 29 Lone word betaal met tjek 009 vir R210

September 30 Koop 'n voertuig van Mdantsane Motors en betaal per tjek 010 vir R28 000

Kasregisterrol toon ontvangstes van R2 418 vir dienste gelewer

OPDRAG 2:

- Voltooi 'n KOJ en KBJ van die handelonderneming, Levubu Handelaars
- By handelondernemings word voorraad gekoop en verkoop om 'n wins te maak. Goedere word teen 'n sekere prys aangekoop (kosprys) en teen 'n hoër prys verkoop (verkoopprys) om 'n wins te maak.
- Beide die kosprys en die verkoopprys moet in die KOJ aangeteken word ten einde winsberekening aan die einde van die periode moontlik te maak. Daar moet dus in die KOJ kolomme voorsien word vir verkope en kosprys van verkope in plaas van lopende inkomste soos by 'n diensonderneming.
- Gebruik die gegewe inligting en toon die inskrywings in die kontantontvangste en die kontantbetalingsjoernaal van Levubu Handelaars. (KOJ 3.1.2 en KBJ 3.1.2 op die hieropvolgende bladsye).
- Op 1 Julie 2003 het G. Levu die onderneming begin met 'n kapitaalbydrae van R130 000 wat in die lopende bankrekening gedeponeer is.
- Volgens die tjekteenblaai is die volgende tjeks gedurende Julie uitgereik.

Datum 2003	Tjekno.	Aan wie betaal	Waarvoor	Bedrag
Julie 2	001	Levubu Bouers	Huur	R 1 400
Julie 6	002	Wilger Voorsieners	Toerusting	R 6 000
Julie 8	003	Munisipaliteit	Handelslisensie	R 150
Julie 12	004	A Z Handelaars	Handelsware	R 7 800

Julie 15	005	Levubu Motors	Afleveringsvoertuig	R23 300
Julie 18	006	Telkom	Telefoon	R 125
Julie 20	007	Noordelike Voorsieners	Handelsware	R 6 700
Julie 24	008	Waldo Handelaars	Skryfbehoeftes	R 220
Julie 26	009	A Jansen	Salaris	R 2 650
Julie 28	010	Levubu Motors	Brandstof	R 78
Julie 30	011	Munisipaliteit	Water en Elektrisiteit	R 56
Julie 31	012	Kontant	Lone	R 1 330

- Kontantverkope van handelsware

Julie 17 R1 600 (kosprys R1 280)

Julie 24 R3 900 (kosprys R3 120)

Julie 31 R5 400 (kosprys R4 320)

- In die geval van verkope by 'n handelonderneming is dit soms nodig om die kosprys te bepaal. Elke onderneming werk op 'n vasgestelde winspersentasie. Dit bepaal dat die spesifieke persentasie wins by die kosprys bygereken word om die verkoopprijs te bepaal. Kosprys van verkope word as 'n uitgawe beskou en verminder dus die eienaarsbelang. Indien die verkoopprijs, asook die % winsopslag op die kosprys, bekend is, word die volgende formule gebruik om die kosprys te bereken, naamlik: $vp = kp + \text{wins}$

(a) Indien die artikel teen R750 verkoop word en 'n winspersentasie van 25% word gehandhaaf, sal die kosprys soos volg bereken word.

$$vp = kp + \text{wins}$$

$$750 = kp + 25\% \times kp$$

$$kp + \frac{25}{100}kp = 750$$

$$1,25kp = 750$$

$$kp = 600$$

(b) Teen 'n winspersentasie van $33\frac{1}{3}\%$ met 'n verkoopprijs van R400 sal die kosprys soos volg bereken word:

$$vp = kp + \text{wins}$$

$$kp + 33,3\% kp = 400$$

$$1,333 kp = 400$$

$$kp = 300$$

OPDRAG 3:

- Voltooi die KOJ met berekening van kosprys vir Lubbe Handelaars met die volgende inligting. (Gebruik KOJ 3.1.3 op die volgende bladsy):

- Handelsware word verkoop teen kosprys plus $33\frac{1}{3}\%$. Sluit die joernale af deur kolomtotale te bereken.
- Transaksies vir Mei 2003

1 Die eienaar, H. Lubbe, deponeer R80 000 as sy kapitaalbydrae in die lopende bankrekening

13 Kontantverkope van handelsware R 760

24 Kontantverkope van handelsware R 960

28 Kontantverkope van handelsware R1 240

ONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN MZONDI LOODGIETERS – SEPTEMBER 2003 KOJ 3.1.1

Dok.	Dag	Besonderhede	Fol.	Ontleding	Bank	Lopende inkomste													

KONTANTBETALINGSJOERNAAL VAN MZONDI LOODGIETERS – SEPTEMBER 2003 KBJ 3.1.1

Dok.	Dag	Naam van begunstigde	Fol.	Bank	Materiaal-koste	Skryf-behoefte	Toerusting	Lone

Handelsware van Nissau Motorverkope gekoop en per tjek betaal, R585

21 Trek 'n tjek vir die week se lone, R1 250

22 D. Daniëls (eienaar) trek 'n tjek vir eie gebruik, R250

23 Dienste gelewer in kontant ontvang, R3 558

Goedere kontant verkoop R3 855

24 Koop materiaal vir R1 500 en handelsware vir R3 500 van Tika Voorsieningsmaatskappy en betaal per tjek

28 Trek 'n tjek vir die week se lone, R2 335

30 Trek 'n tjek ten gunste van die bestuurder, H. Hedwig, vir sy salaris R2 950

Trek 'n tjek ten gunste van Telkom vir die eienaar se persoonlike telefoonrekening, R335

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN LUBBE HANDELAARS - MEI 2003 KOJ 3.1.3

Dok.	Dag	Besonderhede	Fol.	Ontleding	Bank	Verkope	Koste van verkope		

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN DONOVAN MOTORS - DESEMBER 2003 KOJ 3.1.4

Dok.	Dag	Besonderhede	Fol.	Ontleding	Bank	Lopende inkomste	Verkope	Koste van verkope

[illegible]

Leeruitkomstes(LUs)
LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)

Ons weet dit as die leerder:
3.1 'n basiese inkomtestaat en balansstaat vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;
3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;
3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;
3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;
3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;
3.6 tussen verskeie vorms van kredietaankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 1

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN MZONDI LOODGIETERS - SEPTEMBER 2003 KOJ 3.1.1

Dok	Dag	Besonderhede	Fol	Ontleding		Bank		Inkomstelopende				
101	1	Z. Mzondi				50 000	-					
KR	12	Dienste gelewer		2 073	-	2 073	-	2 073	-			
KR	21	Dienste gelewer		1 795	-	1 795	-	1 795	-			
KR	30	Dienste gelewer		2 418	-	2 418	-	2 418	-			
						56	-	6 286	-			

						286						
						B2		N1				

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 1

KONTANTBETALINGSJOERNAAL VAN MZONDI LOODGIETERS - SEPTEMBER 2003 KBJ 3.1.1

Dok	Dag	Naam van begunstigde	Fol	Bank		Materiaal-koste		Skryf-behoeftes		Toerus-ting		Lon
001	3	Denvon Eiendomme		525	-							
002	6	Puma Winkels		1 009	-	1 009	-					
003	8	Lundi Winkels		4 500	-					4 500	-	
004	11	Bundu Handelaars		487	-			487	-			
005	14	Munisipaliteit		390	-							
006	15	Kontant		190	-							190
007	25	Telkom		106	-							
008	27	Mpula Versekeeraars		477	-							
009	29	Kontant		210	-							210
010	30	Mdantsane Motors		28 000	-							
				35 894	-	1 009	-	487	-	4 500	-	400

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 2

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN LEVUBU HANDELAARS - JULIE 2003 KOJ 3.1.2

Dok	Dag	Besonderhede	Fol	Ontleding		Bank		Verkope		Koste van verkope	
	1	G. Levu				130 000	-				
KR	17	Verkope		1 600	-	1 600	-	1 600	-	1 280	-
KR	24	Verkope		3 900	-	3 900	-	3 900	-	3 120	-
KR	31	Verkope		5 400	-	5 400	-	5 400	-	4 320	-
						140 900	-	10 900	-	8 720	-
						B3		N1		B2/N2	

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 2

KONTANTBETALINGSJOERNAAL VAN LEVUBU HANDELAARS - JULIE 2003 KBJ 3.1.2

Dok	Dag	Naam van begunstigde	Fol	Bank	Handels-voorraad	Skryf-behoefes		
-----	-----	----------------------	-----	------	------------------	----------------	--	--

001	2	Levubu Bouers		1 400	-								
002	6	Wilger Voorsieners		6 000	-								
003	8	Munisipaliteit		150	-								
004	12	AZ Handelaars		7 800	-	7 800	-						
005	15	Levubu Motors		23 300	-								
006	18	Telkom		125	-								
007	20	Noordelike Voors.		6 700	-	6 700	-						
008	24	Waldo Handelaars		220	-			220	-				
009	26	A Jansen		2 650	-								
010	28	Levubu Motors		78	-								
011	30	Munisipaliteit		56	-								
012	31	Kontant		1 330	-								
				49 809	-	14 500	-	220	-				
				B4		B3		N1					

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 3

KONTANTONTVANGSJOERNAAL VAN LUBBE HANDELAARS - MEI 2003 KOJ 3.1.3

Dok	Dag	Besonderhede	Fol	Ontleding	Bank	Verkope	Koste van	
-----	-----	--------------	-----	-----------	------	---------	-----------	--

										verkope	
	1	H. Lubbe				80 000	-				
KR	13	Verkope		760	-	760	-	760	-	570	-
KR	24	Verkope		960	-	960	-	960	-	720	-
KR	28	Verkope		1 240	-	1 240	-	1 240	-	930	-
						82 960	-	2 960	-	2 220	-
						B3		N1		B2/N2	

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 4

KONTANTONTVANGSJOERNAAL VAN DONOVAN MOTORS - DESEMBER 2003 KOJ 3.1.2

Dok	Dag	Besonderhede	Fol	Ontleding	Bank	Lopendeinkomste	Verkope
	1	D. Daniels			80 000	-	
KR	8	Verkope		3 000	-	3 000	3 000
KR	17	Dienste gelewer		5 262	-	5 262	5 262
KR		Verkope		6 500	-	6 500	6 500
KR	23	Dienste		3	-	3	3 558

		gelewer		558		558					
KR		Verkope		3 855	-	3 855	-			3 855	-
						102 175	-	8 820	-	13 355	-

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 4

KONTANTBETALINGSJOERNAAL VAN DONOVAN MOTORS - DESEMBER 2003 KBJ 3.1.2

Dok	Dag	Naam van begunstigde	Fol	Bank		Materiaal-koste		Handels-voorraad		Lone	
01	1	Munisipaliteit		300	-						
02		Enlen		540	-						
03		Petru Versekerings-makelaars		175	-						
04	2	Nissau Motorverkope		12 975	-	5 625	-	7 350			
05		Kontant		350	-						
06	3	Motoquip Mpy.		10 500	-						
07		Scribble Bpk.		352	-						
08	7	Kontant		1 280	-					1 280	-
09	13	Motoquip Mpy.		1 125	-						
10	14	Mobile Motors		30 445	-						

11		Kontant		1 745	-					1 745	-
12	16	Scribble Bpk.		85	-						
13	20	Alfa Motorvoorsieners		1 721	-	1 721	-				
14		Nissau		585	-			585	-		
15	21	Kontant		1 250	-					1 250	-
16	22	D. Daniels		250	-						
17	24	Tika Voorsieners		5 000	-	1 500	-	3 500	-		
18	28	Kontant		2 335	-					2 335	-
19	30	H Hedwig		2 950	-						
20		Telkom		335	-						
				74 298	-	8 846	-	11 435	-	6 610	-

Om krediettransaksies van handels- en diensondernemings te boekstaaf

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 18

OM KREDIETTRANSAKSIES VAN HANDELS- EN DIENSONDERNEMINGS TE BOEKSTAAF

AKTIWITEIT 1:

Om krediettransaksies van handels- en diensondernemings te boekstaaf

[LU 3.3]

Alle transaksies wat deur besighede bedryf word, geskied nie noodwendig kontant nie. Dit gebeur soms dat transaksies op krediet plaasvind, dit wil sê, betaling geskied eers later.

Wanneer transaksies op krediet aangegaan word, moet dit aangeteken word om rekord te hê van die transaksies en om seker te maak dat die verskuldigde bedrae stiptelik betaal en ontvang word. Die inskrywings word gewoonlik vanaf kredietfakture opgeteken.

Die onderneming kan handelsvoorraad op krediet aan kliënte verkoop. Die persone wat geld aan die onderneming verskuldig is, word debiteure genoem. Dit is 'n bedryfsbate vir die onderneming.

Hierdie transaksies word in die Debiteurejoernaal opgeteken. Dit is belangrik dat die kosprys van verkope hier in berekening gebring word ten einde die korrekte wins te kan bereken.

Die inskrywing word soos volg in die Debiteurejoernaal gemaak :

Fak-tuur	Dag	Debiteure	Fol.	Verkope	Koste van verkope
101	1	S. Swanepoel		140	100

Die effek van sulke transaksies op die rekeningkundige vergelyking is soos volg:

(a) Bate + (debiteur se skuld vermeerder)Eienaarsbelang + (inkomste vermeerder)

(b) Eienaarsbelang – (uitgawe vermeerder)Bate – (handelsvoorraad verminder)

Die aankoop van handelsware of ander items op skuld of krediet beteken dat die onderneming geld verskuldig is aan 'n ander onderneming of persoon wat 'n krediteur genoem word. 'n Krediteur word gesien as 'n bedryfsas vir die onderneming. Hierdie inskrywings word vanaf kredietfakture in die krediteurejoernaal soos volg opgeteken.

Fak- tuur	Dag	Krediteur	Krediteure- kontrole	Handels- voorraad	Skryf- be- hoeftes	Diverse rekeninge		
						Bedrag	Fol.	Beson
001	1	Werda Voorsieners	R520	R520				

Die effek van sulke transaksies op die rekeningkundige vergelyking is soos volg:

(a) Indien bate op krediet aangekoop word: Bate + (handelsvoorraad vermeerder) Las + (krediteure vermeerder)

(b) Indien uitgawe op krediet aangegaan word: Eienaarsbelang – (uitgawe vermeerder) Las + (krediteure vermeerder)

OPDRAG 1:

Teken die volgende transaksies in die Debiteurejoernaal van Gesina Handelaars aan en sluit die joernaal af deur die kolomtotale op te tel. (Gebruik DJ 3.2.1 op die hieropvolgende bladsy.)

Die inligting vir April 2003 is soos volg:

Handelsware word met 'n winsopslag van $33\frac{1}{3}\%$ verkoop.

Fakt.	Datum	Aan wie	Verkoopprys
713	April 3	C. Simpson	R210
714	April 10	C. Simpson	R346
715	April 11	N. Nguni	R920
716	April 16	C. Simpson	R400
717	April 18	L. Naidoo	R312

OPDRAG 2:

Teken die volgende transaksies in die krediteurejoernaal van Toledo Handelaars aan en sluit die joernaal af deur die kolomte op te tel. (Gebruik KJ 3.2.1 op die hieropvolgende bladsy).

Die inligting vir Mei 2003 is soos volg:

Oorspronklike fakture van leweransiers ontvang is soos volg hernoem:

2003

Mei 1 No. 225 van Transo Handelaars vir toerusting, R380

5 No. 226 van Trixo Verskaffers vir handelware, R1 328

8 No. 227 van S & S Verspreiders vir goedere aangekoop, R625 en skryfbehoeftes, R185

12 No. 228 van Computec vir herstelwerk aan die rekenaar, R500

15 No. 229 van Trixo Verskaffers vir goedere, R300 en verpakkingsmateriaal, R260

22 No. 230 van S en S Verspreiders vir handelware, R530

25 No. 231 van Zee Signs vir advertensieplakkate, R285

31 No. 232 van Trixo Verskaffers vir skryfbehoeftes, R220 en verpakkingsmateriaal, R345

DEBITEUREJOERNAAL VAN GESINA HANDELAARS – APRIL 2003 DJ 3.2.1

Faktuur	Dag	Debiteure	Fol.	Verkope	Koste van verkope

KREDITEUREJOERNAAL VAN TOLEDO HANDELAARS – MEI 2003-05-18 KJ 3.2.1

Fak- tuur	Dag	Krediteure	Fol.	Krediteure- kontrole	Handels- voorraad	Skryfbe- hoeftes	Verpakkings- materiaal	
								I
								E

Assessering

LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
3.1 'n basiese inkomtestaat en balansstaat vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;
3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;
3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;
3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;
3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;
3.6 tussen verskeie vorms van krediet aankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

AKTIWITEIT1

OPDRAG 1

DEBITEURJOERNAAL VAN GESINA HANDELAARS - APRIL 2003DJ 3.2.1

Faktuur	Dag	Debiteure	Fol	Verkope	Koste van verkope
713	3	C. Simpson		210	157.50
714	10	C. Simpson		346	259.50

715	11	N. Nguni		920	690-
716	16	C. Simpson		400	300-
717	18	L. Naidoo		312	234-
				2 188	1 641
				B2/N1	B1/N2

AKTIWITEIT1

OPDRAG 2

KREDITEURJOERNAAL VAN TOLEDO HANDELAARS - MEI 2003KJ 3.2.1

Fak- tuur	Dag	Krediteure	Fol	Krediteurekontrole		Handels- voorraad		Skryf- behoefte		Verpakking- materiaal	
225	1	Traso Handelaars		380	-						
226	5	Trixo Verskaffers		1 328	-	1 328	-				
227	8	S & S Verspreiders		810	-	625	-	185	-		
228	12	ComputeS		500	-						
229	15	Trixo Verskaffers		560	-	300	-			260	-
230	22	S & S Verspreiders		530	-	530	-				
231	25	Zee Signs		285	-						
232	31	Trixo Verskaffers		565	-			220	-	345	-

				4 958	-	2 783	-	405	-	605	-
				B3		B2		N1		N2	

Om betalings van debiteure te boekstaaf

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 19

OM BETALINGS VAN DEBITEURE TE BOEKSTAAF

AKTIWITEIT1:

Om betalings ontvang vanaf debiteure te boekstaaf

[LU 3.3]

Wanneer debiteure hulle skuld betaal, word die kontant wat ontvang word in die KOJ aangeteken. Daar word voorsiening gemaak vir 'n ekstra kolom in die KOJ met die opskrif Debiteurekontrole.

Daar word 'n kwitansie aan die debiteur uitgereik as bewys dat die geld ontvang is en dit dien as brondokument vir die inskrywing.

Die transaksie se effek op die rekeningkundige vergelyking is soos volg:

- Bates + (Kontant in bank vermeerder)
- Bates – (Debiteure se skuld verminder)

OPDRAG 1:

- Voltooi die Kontantontvangstejoernaal (KOJ) en Debiteurejoernaal (DJ) van Highway Handelaars in terme van die inligting hieronder:
- Highway Handelaars verkoop handelsware op krediet en vir kontant.
- Die volgende transaksies moet in DJ 3.3.1 vir Mei en DJ 3.3.2 vir Junie 2003 en KOJ 3.3.1 vir Junie 2003 aangeteken word.

Mei 2003

3 Verkoop handelsware op krediet aan S. Weston vir R320 en reik fakt. No. 141 uit (kp. R256)

8 Reik faktuur 142 uit aan A. Niemand vir goedere op krediet verkoop R240 (kp. R192)

10 Verkoop handelsware op krediet aan H. Olwage vir R160 en reik faktuur 143 uit (kp. R128)

12 Verkoop handelsware op krediet aan:

S. Selby vir R280 fakt. 144 (kp. R224)

W. Willow vir R120 fakt. 145 (kp. R96)

Junie 2003

3 Ontvang 'n tjek van S. Weston vir R320, reik kwitansie 61 uit

Kontantverkope van handelware, R4 000 (kp. R3 200)

5 Ontvang R160 kontant van H. Olwage en reik kwitansie 62 aan hom uit

Kontantverkope van handelware, R1 600 (kp. R1 280)

6 Ontvang S. Selby se tjek vir R280 en reik kwitansie 63 uit

Kontantverkope van handelware, R1 200 (kp. R960)

14 Verkoop handelware op krediet aan:

W. Willow vir R80 fakt. 146 (kp. R64)

A. Niemand vir R40 fakt. 147 (kp. R32)

24 Verskaf handelware op krediet aan:

S. Selby tesame met fakt. 148 R120 (kp. R96)

30 Kontantverkope van handelware, R4 800 (kp. R3 840)

DEBITEUREJOERNAAL VAN HIGHWAY HANDELAARS – MEI 2003DJ 3.3.1

Faktuur	Dag	Debiteure	Fol.	Verkope	Koste van verkope

DEBITEUREJOERNAAL VAN HIGHWAY HANDELAARS – JUNIE 2003DJ 3.3.2

Fak-tuur	Dag	Debiteure	Fol.	Verkope	Koste van verkope

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN HIGHWAY HANDELAARS - JUNIE 2003KOJ 3.3.1

Dok.	Dag	Besonderhede	Fol.	Ontleding	Bank	Verkope	Koste van verkope	Debiteure-kontrole

Assessering

LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
3.1 'n basiese inkomstestaar en balansstaar vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;
3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;

3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;

3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;

3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;

3.6 tussen verskeie vorms van kredietaankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

AKTIWITEIT 1

DEBITEUREJOERNAAL VAN HIGHWAY HANDELAARS - MEI 2003 DJ 3.3.1

Fak-tuur	Dag	Debiteure	Fol	Verkope	Koste van verkope
141	3	S. Weston		320	256
142	8	A. Niemand		240	192
143	10	H. Olwage		160	128
144	12	S. Selby		280	224
145		W. Willow		120	96
				1 120	896
				B2/N1	B1/N2

DEBITEUREJOERNAAL VAN HIGHWAY HANDELAARS - JUNIE 2003 DJ 3.3.2

Fak-tuur	Dag	Debiteure	Fol	Verkope	Koste van verkope
146	14	W. Willow		80	64
147		A. Niemand		40	32
148	24	S. Selby		120	96
				240	192

				B2/N1	B1/N2
--	--	--	--	-------	-------

AKTIWITEIT 1

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN HIGHWAY HANDELAARS - JUNIE 2003KOJ 3.3.1

Dok	Dag	Besonderhede	Fol	Ontleding		Bank		Verkope		Koste vanverkope		I k
61	3	S. Weston		320	-							3
KR		Verkope		4 000	-	4 320	-	4 000	-	3 200	-	
62	5	H. Olwage		160	-							1
KR		Verkope		1 600	-	1 760	-	1 600	-	1 280	-	
63	6	S. Selby		280	-							2
KR		Verkope		1 200	-	1 480	-	1 200	-	960	-	
KR	30	Verkope		4 800	-	4 800		4 800	-	3 840	-	
						12 360	-	11 600	-	9 280	-	7
						B3		N1		B1/N2		E

Om betalings aan krediteure te boekstaaf

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 20

OM BETALINGS AAN KREDITEURE TE BOEKSTAAF

AKTIWITEIT1:

Om betalings aan krediteure te boekstaaf

[LU 3.3]

Wanneer die verskuldigde bedrae aan krediteure betaal word, word 'n tjek uitgereik wat as brondokument dien. Die inskrywing word in die KBJ opgeteken in 'n ekstra kolom met die opskrif: Krediteurekontrole.

Die transaksie se effek op die rekeningkundige vergelyking is soos volg:

- Bates – (Bank verminder)
- Laste – (Krediteure verminder)

OPDRAG 1: Krediteurejoernaal en Kontantbetalingsjoernaal

- Teken die volgende inligting van Marais Handelaars aan in KJ 3.4.1 vir Maart en KJ 3.4.2 vir April 2003 en KBJ 3.4.1 vir April 2003. Oorspronklike fakture van leweransiers ontvang, is hernoemmer:

2003

Maart **3** No. 316 van Bengo Groothandelaars vir handelware, R1 560

4 No. 317 van Situ en Kie vir verpakkingsmateriaal, R625

5 No. 318 van Banda Bpk. vir herstelwerk aan voertuig, R380

6 No. 319 van Pento en Seun vir skryfbehoeftes, R345

10 No. 320 van Pento en Seun vir advertensieplakkate, R258

20 No. 321 van Bengo Groothandelaars vir handelware, R780

2003

April **4** No. 322 van Situ en Kie. vir handelware, R560

8 No. 323 van Bergtuin Motors vir afleveringsvoertuig, R7 500

12 No. 324 van Banda Bpk. vir herstelwerk aan afleveringsvoertuig, R330

16 No. 325 van Pento en Seun vir skryfbehoeftes, R280

20 No. 326 van Bengo Groothandelaars vir handelware, R757

[illegible]

- **Voltooi onderstaande transaksies in die korrekte hulpjoernale. Sluit af deur die kolomtotale te bereken.**
(Gebruik KOJ 3.4.1, KBJ 3.4.2, DJ 3.4.1 en KJ 3.4.3).

November

1 A. Enslin, die eienaar, stort kapitaalbydrae ter waarde van R20 000 – Kwitansie 001 word aan hom uitgereik

Koop toerusting ter waarde van R2 630 van Pronto Bpk. en kredietfaktuur nommer 100 (hernommer) word ontvang saam met die aankope

2 Kontantverkope van handelsware vir R500 (kp. R400)

Tjek 001 ter waarde van R7 800 word uitgereik aan Hoofweg Motors vir die aankoop van 'n voertuig

4 Kontantverkope van R625 word aangeteken (kp. R500)

5 Tjek 002 word aan ZA Bpk. betaal

Dit is vir kontantaankope van handelsvoorraad, R490 en skryfbehoeftes, R200

6 Skryfbehoeftes ter waarde van R312 word op krediet van Malan en Kie. aangekoop

Kredietverkope aan R. du Toit R360 (R280)

8 Vinnige Voorsieners voorsien handelsware op krediet teen R2 890

9 Kredietverkope aan W. Bennett, R660 (kp. R420)

10 Kontantverkope, R750 (kp. R600)

Travalia Kantoorrovoorsieners lewer toerusting af per tjek aangekoop is vir R1 310

Die eienaar oorhandig 'n tjek ter waarde van R10 000 aan die onderneming ter verhoging van sy kapitaalbydrae

11 Verpakkingsmateriaal word op krediet aangekoop van Malan en Kie. vir R880

12 Die onderneming trek 'n kontanttjek vir lone, R150

Kredietfaktuur no. 119 word uitgereik vir verkope van handelsware aan G. Wilmans R890 (kp. R720)

14 Kredietverkope aan W. Bennett, R520 (kp. R360)

15 'n Tjek ter waarde van R135 word aan die Posmeester uitgereik ter betaling van telefoonrekening

16 Kredietfaktuur 104 word ontvang van Vinnige Voorsieners vir handelsware, R3 060 en verpakkingsmateriaal, R860

20 Kontantverkope ter waarde van R875 (kp. R700)

Tjek no. 006 word aan ZA Bpk. uitgereik vir R870 waarvan R140 vir skryfbehoeftes is en R730 vir handelsware

21 'n Kontanttjek ter waarde van R250 word getrek. R150 daarvan is ten opsigte van lone en R100 vir brandstof in die eienaar se privaat motor

Goedere word op krediet verkoop aan R. du Toit, R320 (kp. R180)

22 Herstelwerk word op krediet gedoen deur Pronto Bpk. aan 'n rekenaar van die onderneming, R621

30 Tjek no. 008 word uitgereik aan AN Vervaardigers vir handelsware, R500 en toerusting, R700

Kontantverkope van R1 000 (kp. R800)

DEBITEUREJOERNAAL VAN ENSLIN HANDELAARS – NOVEMBER 2003 DJ 3.4.1

Faktuur	Dag	Debiteure	Fol.	Verkope	Koste van verkope

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN ENSLIN HANDELAARS - NOVEMBER 2003 KOJ 3.4.1

Dok.	Dag	Besonderhede	Fol.	Ontleding	Bank	Verkope	Koste van verkope	

KREDITEUREJOERNAAL VAN ENSLIN HANDELAARS – NOVEMBER 2003 KJ 3.4.3

Fak-- tuur	Dag	Krediteure	Fol.	Krediteure- kontrole	Handels- voorraad	Skryf- be- hoefte	Voertuig- omkoste	Verpak- materi:
---------------	-----	------------	------	-------------------------	----------------------	-------------------------	----------------------	--------------------

645	8	Situ en Kie.		625	-	625	-				
646	10	Boland Groothandelaars		950	-					950	-
647	14	Kontant		210	-			210	-		
648	15	Kontant		500	-						
649	18	Max Voorsieners		1 000	-					600	-
650	20	Flink Drukkers		235	-						
651	30	M. Meintjies		1 250	-						
				7 823	-	3 568	-	210		1 550	-
				B5		B6		N1		B4	

AKTIWITEIT1

OPDRAG 1

KREDITEUREJOERNAAL VAN MARAIS HANDELAARS - MAART 2003 KJ 3.4.1

Fak- tuur	Dag	Krediteure	Fol	Krediteure- kontrolle		Handels- voorraad		Skryf- behoefte		Voertuig- onkoste	
316	3	Bengo Groothandelaars		1 560	-	1 560	-				
317	4	Situ en Kie.		625	-						
318	5	Banda Beperk		380	-					380	-
319	6	Pento en Seun		345	-			345	-		
320	10	Pento en Seun		258	-						
321	20	Bengo		780	-	780	-				

		Groothandelaars									
				3 948	-	2 340	-	345	-	380	-
				B6		B4		N4		N5	

KREDITEUREJOERNAAL VAN MARAIS HANDELAARS - APRIL 2003 KJ 3.4.2

Fak- tuur	Dag	Krediteure	Fol	Krediteure- kontrole		Handels- voorraad		Skryf- behoefte		Voertuig- onkoste	
322	4	Situ en Kie.		560	-	560					
323	8	Bergtuin Motors		7 500	-						
324	12	Banda Beperk		330	-					330	-
425	16	Pento en Seun		280	-			280	-		
326	20	Bengo Groothandelaars		757	-	757	-				
				9 427	-	1 317	-	280	-	330	-
				B6		B4		N4		N5	

AKTIWITEIT1

OPDRAG 2

KREDITEUREJOERNAAL VAN ENSLIN HANDELAARS - NOVEMBER 2003 KJ 3.4.3

Fak- tuur	Dag	Krediteure	Fol	Krediteure- kontrole	Handels- voorraad	Verpakkings- materiaal		
--------------	-----	------------	-----	-------------------------	----------------------	---------------------------	--	--

												Di
												Be
100	1	Pronto Beperk		2 630	-							2 630
101	6	Malan en Kie.		312	-							312
102	8	Vinnige Voorsiening		2 890	-	2 890	-					
103	11	Malan en Kie.		880	-			880	-			
104	16	Vinnige Voorsiening		3 920	-	3 060	-	860	-			
105	22	Pronto Beperk		621	-							621
				11 253	-	5 950	-	1 740	-			3 563
				B8		B5		N6				

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 2

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN ENSLIN HANDELAARS -NOVEMBER 2003 KOJ 3.4.1

Dok	Dag	Besonderhede	Fol	Ontleding	Bank	Verkope	Kosprys van verkope	
100	1	A. Enslin		20 000	-	20 000	-	
CS1	2	Verkope		500	-	500	-	500
								400
								-

CS3	4	Verkope		625	-	625	-	625	-	500	-	
1CS	10	Verkope		750	-			750		600	-	
101		A. Enslin		10 000	-	10 750	-					
CS4	20	Verkope		875	-	875	-	875	-	700	-	
CS5	30	Verkope		1 000	-	1 000	-	1 000	-	800		
						33 750	-	3 750	-	3 000	-	
						B7		N1		B5/N2		

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 2

KONTANTBETALINGSJOERNAAL VAN ENSLIN HANDELAARS - NOVEMBER 2003 KBJ 3.4.2

Dok	Dag	Naam van begunstigde	Fol	Bank		Lone		Skryfbehoefes		Handelsvoorraad	
001	2	Hoofweg Motors		7 800	-						
002	5	ZA Beperk		690	-			200	-	490	-
003	10	Travalia Kantoorvoorsieners		1 310	-						
004	12	Kontant		150	-	150	-				
005	15	Kontant		135	-						
006	20	ZA Beperk		870	-			140	-	730	-
007	21	Kontant		250	-	150	-				
008	30	AN Vervaardigers		1	-					500	-

				200							
				12 405	-	300	-	340	-	1 720	-
				B7		N3		N4		B5	

AKTIWITEIT1

OPDRAG 2

Debiteurejoernaal van Enslin Handelaars - November 2003 DJ 3.4.1

Dok	Dag	Debiteure	Fol	Verkope	Koste van verkope
117	6	R. du Toit	D1	360-	280-
118	9	W. Bennett	D2	660-	420-
119	12	G. Wilmans	D3	890-	720-
120	14	W. Bennett	D2	520-	360-
121	21	R. du Toit	D1	320	180-
				2 750	1 960
				B6/N1	B5/N2

Grootboekinskrywings

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 21

GROOTBOEKINSKRYWINGS

Afdeling 2: Grootboekrekeninge

AKTIWITEIT 1:

Om grootboekinskrywings te doen

[LU 3.3]

'n Rekening is 'n afsonderlike rekord waarin alle transaksies wat op 'n bepaalde item betrekking het, opgeteken word.

Dit het die vorm van 'n T en bestaan uit drie dele, naamlik:

- die titel van die item waarop die transaksies betrekking het, byvoorbeeld bankrekening;
 - die linkerkant, genoem die debietkant; en
 - die regterkant, genoem die kredietkant.
-
- Byvoorbeeld:

Bankrekening	
Dt.	Kt.

Om 'n rekening te debiteer beteken om die inskrywing aan die debietkant te maak. Om 'n rekening te krediteer beteken om die inskrywing aan die kredietkant te maak.

Elke transaksie raak ten minste twee rekeninge. Die een rekening word gedebiteer en die ander rekening gekrediteer. Dit staan bekend as die *dubbelinskrywingstelsel*. In die grootboekrekening se besonderhede-kolom kom die naam van die ander rekening wat by die transaksie betrokke is, byvoorbeeld :

Verkope	
	Jul. 2 Bank R1 000

Dit beteken kontantverkope ter waarde van R1 000 is aangegaan. Die twee rekeninge is dus bank en verkope. Die dubbelinskrywing sal soos volg lyk:

Bank	
Jul. 2 Verkope R1 000	

Die volgende reëls moet in aanmerking geneem word by inskrywings in grootboekrekeninge:

- Wanneer 'n bate vermeerder, word die baterekening gedebiteer
- Wanneer 'n bate verminder, word die baterekening gekrediteer

- Wanneer 'n las vermeerder, word die lasterekening gekrediteer
- Wanneer 'n las verminder, word die lasterekening gedebiteer
- Wanneer kapitaal vermeerder, word die kapitaalrekening gekrediteer
- Wanneer kapitaal verminder, word die kapitaalrekening gedebiteer
- Wanneer inkomste vermeerder, word die inkomsterekening gekrediteer
- Wanneer inkomste verminder, word die inkomsterekening gedebiteer
- Wanneer uitgawe vermeerder, word die uitgawe rekening gedebiteer
- Rekeninge wat aan die kredietkant vermeerder se beginsaldo is aan die kredietkant
- Rekeninge wat aan die debietkant vermeerder se beginsaldo is aan die debietkant

OPDRAG 1:

- **Bepaal die effek van Grootboekrekeninge op $B = E + L$ deur die transaksies op die tabel te ontleed:**

1. Eienaar deponeer van sy persoonlike fondse in die onderneming se bankrekening as kapitaal
2. Koop toerusting en betaal per tjek
3. Koop 'n voertuig op skuld
4. Ontvang kontant vir lewering van dienste
5. Betaal salarisse per tjek
6. Betaal die verskuldigde bedrag aan krediteure
7. Ontvang geld vanaf debiteure

Tabel vir opdrag 1

--	--	--	--

ALGEMENE GROOTBOEK					
NR.	REKENING DEBITEER	REKENING KREDITEER	B	E	L

OPDAG 2:

- Beantwoord onderstaande vrae volgens die kolomme in die tabel:

Lopende Inkomste	Verbruiksgoedere	Brandstof
Onttrekkings	Wisselgeld	Salarisse
Water en Elektrisiteit	Grond en Geboue	Debiteurekontrole
Huurinkomste	Advertensies	Toerusting
Telefoon	Koste van Vpe.	Materiaalkoste
Handelsvoorraad	Handelslisensie	Skryfbehoeftes
Verpakkingsmateriaal	Lone	Herstelwerk

OPDRAG 3:

- **Doen die volgende debiet- en kredietinskrywings op die grootboekblad hieronder:**

- 1 Die eienaar belê R12 000 in die onderneming as kapitaal
- 2 'n Voertuig word op krediet aangekoop van TP Motors
- 3 Koop brandstof en betaal per tjek
- 4 Ontvang kontant vir dienste gelewer
- 5 Betaal salarisse per tjek
- 6 Lewer goedere op krediet aan J. van Schalkwyk
- 7 Betaal huuruitgawe aan A en B Verhuurders per tjek
- 8 Die eienaar neem kontant vir eie gebruik
- 9 Koop materiaal aan op krediet van AB Voorsieners
- 10 Koop toerusting aan van Model Voorsieners en betaal per tjek
- 11 Ontvang die verskuldigde bedrag van J. van Schalkwyk
- 12 Betaal 'n gedeelte van die skuld aan TP Motors
- 13 Verkoop goedere vir kontant

Tabel vir opdrag 3

ALGEMENE GROOTBOEK			
--------------------	--	--	--

NR.	REKENING DEBITEER	REKENING KREDITEER	B	E	L
1					
2					
3					
4					
5					
6a					
6b					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13a					
13b					

Assessering

LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
3.1 'n basiese inkomstestaar en balansstaar vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;
3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkings, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;
3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;
3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;
3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;
3.6 tussen verskeie vorms van krediet aankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 1

ALGEMENE GROOTBOEK					
NR.	REKENING DEBITEER	REKENING KREDITEER	B	E	L
1	Bankrekening	Kapitaal	+		+
2	Toerusting	Bank	±		
3	Voertuig	Krediteurekontrole	+		+
4	Bank	Lopende Inkomste	+	+	
5	Salarisse	Bank	-		-
6	Krediteurekontrole	Bank	-		-
7	Bank	Debiteurekontrole	±		

AKTIWITEIT 1

OPDRAG 2

(b) +/-/0	Bates	(c) dt/kt	(b) +/-/0	Laste	(c) dt/kt	(b) +/-/0	Rekeninge wat Eienaarsbelang beïnvloed	(c) dt/kt
0	Handelsvoorraad	dt	0	Krediteurekontrole	kt	+	Kapitaal	kt
0	Wisselgeld	dt				+	Lopende Inkomste	kt
0	Grond en Geboue	dt				-	Onttrekkings	dt
0	Bank	dt				-	W + E	dt
0	Voertuie	dt				+	Huurinkomste	kt
0	Debiteurekontrole	dt				-	Telefoon	dt
0	Toerusting	dt				-	Verpakkingsmateriaal	dt
						+	Verkope	kt
						-	Verbruiksgoedere	dt
						-	Advertensies	dt
						-	Koste van verkope	dt
						-	Handelslisensie	dt
						-	Lone	dt
						-	Brandstof	dt
						-	Salarisse	dt
						-	Materiaalkoste	dt
						-	Skryfbehoeftes	dt
						-	Herstelwerk	dt
						-	Huuruitgawe	dt

AKTIWITEIT1

OPDRAG 3

ALGEMENE GROOTBOEK					
NR.	REKENING DEBITEER	REKENING KREDITEER	B	E	L
1	Bank	Kapitaal	+	+	
2	Voertuig	Krediteure rekening	+		+
3	Brandstof	Bank	-	-	
4	Bank	Lopende Inkomste	+	+	
5	Salarisse	Bank	-	-	
6a	Debiteurekontrole	Verkope	+	+	
6b	Kosprys van verkope	Handelsvoorraad	-	-	
7	Huuruitgawe	Bank	-	-	
8	Onttrekkings	Bank	-	-	
9	Materiaalkoste	Krediteurekontrole		-	+
10	Toerusting	Bank	±		
11	Bank	Debiteurekontrole	±		
12	Krediteurekontrole	Bank	-		-
13a	Bank	Verkope	+	+	
13b	Kosprys van verkope	Handelsvoorraad	-	-	

Oorboek van hulpjoernale na grootboeke

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 22

OORBOEK VAN HULPJOERNALE NA GROOTBOEK

AKTIWITEIT 1:

Om oorboeking van die hulpjoernale na die grootboek te doen

[LU 3.3]

Nadat die hulpjoernale se inskrywings voltooi is, word al die inligting in die hulpjoernale na die grootboek oorgedra. Dit staan bekend as oorboeking.

Die KOJ se kolomtotale word oorgeboek op die laaste dag van die maand en die diverse kolom se inskrywings word individueel op die datum van die inskrywing oorgeboek.

Kontantontvangste by 'n diensonderneming word soos volg van die KOJ oorgeboek:

1. Bankrekening – debiteer met die totale kontantontvangste (Bate vermeerder aan die debietkant).
2. Lopende Inkomsterekening – krediteer met die totaal van die maand (Eienaarsbelang vermeerder aan die kredietkant).
3. Kapitaalrekening – Krediteer met die kapitaalbedrag wat inbetaal is (Eienaarsbelang vermeerder aan die kredietkant).

In die besonderhede-kolom van die grootboek kom die naam van die ander rekeninge wat betrokke is.

By bankrekening – kapitaal en lopende inkomste (totale ontvangste) By kapitaalrekening – bank By lopende inkomsterekening – Bank

OPDRAG 1: Oorboeking van die KOJ by 'n diensonderneming

- Gebruik die voltooide KOJ van Mzondi Loodgieters (Aktiwiteit 3.1 Opdrag 1) en boek die KOJ oor na die grootboek. (*Verskaf self grootboekpapier vir voltooiing van die aktiwiteit*).

OPDRAG 2: Oorboeking van die KOJ by 'n handelonderneming

- Gebruik die voltooide KOJ van Levubu Handelaars (Aktiwiteit 3.1 Opdrag 2) en boek die KOJ oor. (*Verskaf self grootboekpapier vir voltooiing van die aktiwiteit*).
- Dieselfde beginsels geld. Die oorboeking word soos volg gedoen:

1. Bankrekening – debiteer met die totale ontvangste van die maand (Bate vermeerder aan die debietkant)
2. Kapitaalrekening – krediteer met alle kapitaal wat inbetaal is gedurende die maand (Eienaarsbelang vermeerder aan die kredietkant)

3. Verkoperekening – krediteer met die maand se verkope(Eienaarsbelang vermeerder aan die kredietkant)

4. Koste van verkope – debiteer met bedrag vir die maand(Eienaarsbelang verminder aan die debietkant)

5. Handelsvoorraad – krediteer met kosprys van verkope se bedrag(Bate verminder aan kredietkant)

Bankrekening – Dubbelinskrywing is totale ontvangste

Kapitaal – Dubbelinskrywing is bankrekeningVerkope – Dubbelinskrywing is bankrekening

Koste van verkope – Dubbelinskrywing is handelsvoorraad

OPDRAG 3: Oorboeking van die KBJ

- Gebruik die voltooide joernale van Levubu Handelaars (Aktiwiteit 3.1 Opdrag 2) en boek die KBJ oor. (*Verskaf self grootboekpapier*).
- Die totaal van die bankkolom en al die ander kolomme word op die laaste dag van die maand oorgeboek. Die inskrywings in die diverse kolom word elkeen op die datum van die inskrywing as 'n individuele bedrag na die spesifieke rekening oorgeboek.
- Die oorboeking word soos volg gedoen:

1. Bankrekening – krediteer met die totale betalings vir die maand(Bate verminder aan die kredietkant)

2. Bates wat aangekoop word vir kontant – debiteer elke bate afsonderlik met die betrokke bedrag(Bates vermeerder aan die debietkant)

3. Uitgawes wat per tjek betaal word – debiteer elke uitgawe afsonderlik met die betrokke bedrag(Eienaarsbelang verminder aan die debietkant)

Bankrekening – Dubbelinskrywing is totale betalings

Bates – Dubbelinskrywing is bankrekeningUitgawes – Dubbelinskrywing is bankrekening

OPDRAG 4: Oorboeking van KOJ met kosprys van verkope

- Gebruik die voltooide KOJ van Lubbe Handelaars (Aktiwiteit 3.1 Opdrag 3) en boek oor. (*Verskaf self grootboekpapier*).

OPDRAG 5: Oorboeking van die Debiteurejoernaal

- Gebruik die voltooide DJ van Gesina Handelaar (Aktiwiteit 3.2 Opdrag 1) en boek oor na die grootboek.
- Die totaal van die verkopekolum, sowel as die totaal van die koste van die verkopekolum, word elkeen na twee rekeninge oorgeboek en wel soos volg:

Verkopekolum

1. Debiteurekontrolerekening – debiteer met die totaal van kredietverkope vir die maand(Bate vermeerder aan die debietkant)

2. Verkoperekening – krediteer met die totaal van die kredietverkope vir die maand(Eienaarsbelang vermeerder aan die kredietkant)

Die dubbelinskrywing vir verkope is dus debiteurekontrole en die dubbelinskrywing vir debiteurekontrole is verkope.

Koste van verkopekolum

1. Koste van verkoperekening – debiteer met die totale koste van verkope vir die maand (Eienaarsbelang verminder aan die debietkant)

2. Handelsvoorraad rekening – krediteer met die bedrag van koste van verkope vir die maand (Bate verminder aan kredietkant)

Dubbelinskrywing vir koste van verkope is handelsvoorraad en dubbelinskrywing vir handelsvoorraad is koste van verkope

OPDRAG 6: Oorboeking van die krediteurrejoernaal

- Gebruik die voltooië KJ van Toledo Handelaars (Aktiwiteit 3.2 Opdrag 2) en boek oor na die grootboek.
- Kolomtotale word op die laaste dag van die maand oorgeboek. Inskrywings in die diverse kolom word elkeen op die datum van die inskrywing oorgeboek na die spesifieke rekening.
- Oorboeking word soos volg gedoen:

1. Krediteurekontrole – krediteer met al die krediet aankope vir die maand (Las vermeerder aan die kredietkant)

2. Alle bates wat aangekoop word, word elkeen afsonderlik gedebiteer met die bedrag van aankope (Bate vermeerder aan debietkant)

3. Alle uitgawes wat op krediet aangegaan is, word gedebiteer met die spesifieke bedrag (Eienaarsbelang verminder aan die debietkant)

Die dubbelinskrywing vir krediteurekontrole is diverse aankope. Die dubbelinskrywing vir elke bate of uitgawe wat op krediet aangegaan is, is krediteurekontrole.

OPDRAG 7: Ontvangstes vanaf debiteure: oorboeking van die DJ en KOJ

- Gebruik die voltooië DJ en KOJ van Highway Handelaars (Aktiwiteit 3.3) en voltooi die oorboeking.
- Wanneer 'n debiteur sy rekening betaal word dit in die KOJ aangeteken en van daar na die grootboek oorgeboek. Dit word soos volg gedoen:

1. Bank – debiteer met die kontantontvangste (Bate vermeerder aan die debietkant)

2. Debiteurekontrole – krediteer met die bedrag wat deur debiteure betaal is (Bate verminder aan die kredietkant)

Die dubbelinskrywing by bank is debiteurekontrole en by debiteurekontrole is dit bank.

OPDRAG 8: Betalings aan krediteure: oorboeking van die KJ en KBJ

- Gebruik die voltooië KJ en KBJ van Marais Handelaars (Aktiwiteit 3.4 Opdrag 1) en voltooi die oorboeking.
- Wanneer betalings aan krediteure gemaak word, word dit in die KBJ aangeteken en daarna na die grootboek oorgeboek.
- Dit word soos volg gedoen:

1. Krediteurekontrole – debiteer met alle betalings aan krediteure vir die maand (Las wat verminder word gedebiteer)

2. Bank – krediteer met kontantbetalings (Bate wat verminder word gekrediteer)

OPDRAG 9: Oorboeking van al die hulpjoernale – KOJ, KBJ, DJ en KJ

- Gebruik die voltooië joernale van Enslin Handelaars (Aktiwiteit 3.4 Opdrag 2) en boek oor.

Assessing

LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
3.1 'n basiese inkomstestaar en balansstaar vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;
3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;
3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;
3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;
3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;
3.6 tussen verskeie vorms van kredietaankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

OPDRAG 1

Algemene Grootboek van Mzondi Loodgieters

		Balansstaatafdeling								
Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede	Fol	
		Kapitaal							B1	
						Sept.	1	Bank	KOJ	
		Bank							B2	
Sept.	30	Totale ontvangste	KOJ	56 286						

		Nominale Rekeninge-afdeling							
		Lopende Inkomste							N1
						Sept.	30	Bank	KOJ

OPDRAG 3

Algemene Grootboek van Levubu Handelaars

		Balansstaatafdeling							
Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede	Fol
		Kapitaal							B1
						Jul.	1	Bank	KOJ8
		Handelsvoorraad							B2
						Jul.	31	Kosprys van verkope	KOJ8
		Bank							B3
Jul.	31	Totale ontvangste	KOJ8	140 900	-				
		Nominale Rekeninge-afdeling							
		Verkope							N1
						Jul.	31	Bank	KOJ8
		Koste van Verkope							N2
Jul.	31	Handelsvoorraad	KOJ8	8 720	-				

OPDRAG 3

Algemene Grootboek van Levubu Handelaars

		Balansstaatafdeling							
Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede	Fol

		Toerusting							B1
Jul.	6	Bank	KBJ8	6 000	-				
		Voertuig							B2
Jul.	15	Bank	KBJ8	23 300	-				
		Handelsvoorraad							B3
Jul.	31	Bank	KBJ8	14 500	-				
		Bank							B4
						Jul.	31	Totale Betalings	KBJ8
		Nominale Rekeninge-afdeling							
		Skryfbehoeftes							N1
Jul.	31	Bank	KBJ8	220	-				
		Huuruitgawe							N2
Jul.	2	Bank	KBJ8	1 400	-				
		Handelslisensie							N3
Jul.	8	Bank	KBJ8	150	-				
		Telefoon							N4
Jul.	18	Bank	KBJ8	125	-				
		Salaris							N5
Jul.	26	Bank	KBJ8	2 650	-				
		Brandstof							N6
Jul.	28	Bank	KBJ8	78	-				
		Water en Elektrisiteit							N7
Jul.	30	Bank	KBJ8	56	-				
		Lone							N8
Jul.	31	Bank	KBJ8	1 330	-				

OPDRAG 4

Algemene Grootboek van Lubbe Handelaars

		Balansstaatafdeling							
Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede	Fol
		Kapitaal							B1
						Mei	31	Bank	KOJ9
		Handelsvoorraad							B2
						Mei	31	Koste van verkope	KOJ9
		Bank							B3
Mei	31	Totale Ontvangste	KOJ9	82 960	-				
		Nominale Rekeninge-afdeling							
		Verkope							N1
						Mei	31	Bank	KOJ9
		Koste van Verkope							N2
Mei	31	Handelsvoorraad	KOJ9	2 220	-				

OPDRAG 5

Algemene Grootboek van Gesina Handelaars

		Balansstaatafdeling							
Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede	Fo
		Handelsvoorraad							B1
						Apr.	30	Koste van Verkope	DJ
		Debiteurekontrole							B2
Apr.	30	Verkope	DJ	2 188	-				
		Nominale Rekeninge-afdeling							
		Verkope							N1
						Apr.	30	Debiteurekontrole	DJ

		Kosprys van verkope							N2
Apr.	30	Handelsvoorraad	DJ11	1 641	-				

OPDRAG 6

Algemene Grootboek van Toledo Handelaars

		Balansstaatafdeling							
Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede	Fol
		Toerusting							B1
Mei	1	Krediteurekontrole	KJ12	380	-				
		Handelsvoorraad							B2
Mei	31	Krediteurekontrole	KJ12	2 783	-				
		Krediteurekontrole							B3
						Mei	31	Diverse Aankope	KJ12
		Nominale Rekeninge-afdeling							
		Skryfbehoeftes							N1
Mei	31	Krediteurekontrole	KJ12	405	-				
		Verpakkingsmateriaal							N2
Mei	31	Krediteurekontrole	KJ12	605	-				
		Herstelwerk							N3
Mei	2	Krediteurekontrole	KJ12	500					
		Advertensie							N4
Mei	25	Krediteurekontrole	KJ12	285	-				

OPDRAG 7

Algemene Grootboek van Highway Handelaars

Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede	Fo
		Onttrekkings							B1
Apr.	15	Bank	KBJ14	500	-				
		Meubels en Toerusting							B2
Apr.	18	Bank	KBJ14	400	-				
		Voertuie							B3
Apr.	8	Krediteurekontrole	KJ14	7 500	-				
		Handelsvoorraad							B4
Mrt.	31	Krediteurekontrole	KJ13	2 340	-				
Apr.	30	Krediteurekontrole	KJ14	1 317	-				
Apr.	30	Bank	KBJ14	1 550	-				
		Bank							B5
						Apr.	30	Totale Betalings	KF
		Krediteurekontrole							B6
Apr.	30	Bank	KBJ14	3 568	-	Mrt.	31	Diverse Aankope	KJ
						Apr.	30	Diverse Aankope	KJ
		Nominale Rekeninge-afdeling							
		Lone							N1
Apr.	30	Bank	KBJ14	210		-			
		Advertensies							N2
Mrt.	10	Krediteurekontrole	KJ13	258	-				
Apr.	30	Bank	KBJ14	235	-				
		Salaris							N3
Apr.	30	Bank	KBJ14	1 250	-				
		Skryfbehoeftes							N4
Mrt.	31	Krediteurekontrole	KJ13	345	-				
Apr.	30	Krediteurekontrole	KJ14	280	-				

		Voertuigonkoste							N5
Mrt.	31	Krediteurekontrole	KJ13	380	-				
Apr.	30	Krediteurekontrole	KJ14	330	-				
		Verpakkingsmateriaal							N6
Mrt.	31	Krediteurekontrole	KJ13	625	-				
		Water en Elektrisiteit							N7
Apr.	6	Bank	KBJ14	110	-				

OPDRAG 9

Algemene Grootboek van Enslin Handelaars

		Balansstaatafdeling						
Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede
		Kapitaal						
						Nov.	1	Bank
							10	Bank
		Onttrekkings						
Nov.	21	Bank	KBJ15	100	-			
		Voertuie						
Nov.	2	Bank	KBJ15	7 800	-			
		Toerusting						
Nov.	1	Krediteurekontrole	KJ15	2 630	-			
	10	Bank	KBJ15	1 310	-			
	30	Bank	KBJ15	700	-			
				4 640	-			
		Handelsvoorraad						

Nov.	30	Bank	KBJ15	1 720	-	Nov.	30	Koste van verkope
	30	Krediteurekontrole	KJ15	5 950	-		30	Koste van verkope
							30	Saldo
				7 670	-			
Des.	1	Saldo	a/b	2 710	-			
		Debiteurekontrole						
Nov.	30	Verkope	DJ15	2 750	-			
		Bank						
Nov.	30	Totale Ontvangste	KOJ15	33 750	-	Nov.	30	Totale Betalings
							30	Saldo
				33 750	-			
Des.	1	Saldo	a/b	21 345	-			
		Krediteurekontrole						
						Nov.	30	Diverse Aankope
		Nominale Rekeninge-afdeling						
		Verkope						
						Nov.	30	Bank
							30	Debiteurekontrole
		Kosprys van verkope						
Nov.	30	Handelsvoorraad	KOJ15	3 000	-			
	30	Handelsvoorraad	DJ15	1 960	-			
				4 960	-			
		Lone						
Nov.	30	Bank	KBJ15	300	-			
		Skryfbehoeftes						
Nov.	30	Bank	KBJ15	340	-			

	30	Krediteurekontrolle	KJ15	312	-			
				652	-			
		Telefoon						
Nov.	30	Bank	KBJ15	135	-			
		Verpakkingsmateriaal						
Nov.	30	Krediteurekontrolle	KJ15	1 740	-			
		Herstelwerk						
Nov.	30	Krediteurekontrolle	KJ15	621	-			

Opstel van 'n proefbalans

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 23

OPSTEL VAN 'N PROEFBALANS

Afdeling 3: Proefbalans

AKTIWITEIT1:

Om 'n proefbalans op te stel

[LU 3.3]

Nadat die grootboekrekening voltooi is, word die rekening afgesluit en oorgedra na 'n Proefbalans.

Rekeninge wat slegs inskrywings aan die debiet- of kredietkant het, word slegs opgetel om 'n totaal te verkry.

Rekeninge met inskrywings aan die debiet- en kredietkant word gesaldeer. Dit beteken 'n saldo wat die verskil is tussen die twee kante, word bereken byvoorbeeld:

Bankrekening										
2003						2003				
Nov.	30	Totale ontvangste	KOJ	20 698	00	Nov.	30	Totale betalings	KBJ	15 633
							30	Saldo	o/d	5 065
				20 698	00					20 698
Des.	1	Saldo	a/b	5 065	00					

Die afgebringde saldo's en totale word oorgedra na die Proefbalans.

- 'n Proefbalans is 'n lys van saldo's en totale wat opgestel word om te bepaal of die debietkant of kredietkant gelyk is aan mekaar en sodoende te kontroleer of die dubbelinskrywingsbeginsel vir elke transaksie toegepas is.

Alhoewel die Proefbalans aandui dat daar vir elke debietinskrywing 'n kredietinskrywing gemaak is, is daar sekere foute wat nie deur die proefbalans aangetoon sal word nie. 'n Proefbalans wat balanseer kan dus nie in alle gevalle

as bewys van korrektheid aanvaar word nie.

- Hier volg 'n voorbeeld van 'n Proefbalans.

PROEFBALANS VAN RANDOM WINKELS OP 30 JUNIE 2003

		Dt.	Kt.
Balansstaatafdeling			
Kapitaal	B1		199 322
Onttrekkings	B2	15 000	
Grond en Geboue	B3	105 000	
Voertuie	B4	28 000	
Toerusting	B5	32 125	
Handelsvoorraad	B6	45 310	
Debiteurekontrole	B7	12 180	
Bank	B8	11 754	
Wisselgeld	B9	600	
Kleinkas	B10	250	
Krediteurekontrole	B11		15 994
Nominale Rekeninge-afdeling			
Verkope	N1		350 000
Koste van verkope	N2	250 000	
Eiendomsbelasting	N3	4 210	
Versekering	N4	3 850	
Water en elektrisiteit	N5	4 952	
Telefoon	N6	4 810	
Skryfbehoeftes	N7	2 750	
Herstelwerk	N8	5 325	

Lone	N9	18 000	
Salarisse	N10	26 000	
Huurinkomste	N11		4 800
Totale		570 116	570 116

OPDRAG 1: Proefbalans

- Gebruik die voltooide grootboekrekening van Enslin Handelaars (Aktiwiteit 3.6 Opdrag 9).
- Saldeer die rekeninge, kry totale en stel 'n Proefbalans op.

	LU 3.3			

OPDRAG 2: Hulpjoernale, Grootboek en Proefbalans

- P. Hatting begin op 1 April 2003 sy onderneming, Hatting Handelaars, met 'n kapitaalbydrae van R105 000.
1. Boekstaaf die transaksies vir April in die volgende hulpjoernale: KOJ 3.7.1, KBJ 3.7.1, DJ 3.7.1 en KJ 3.7.1
 2. Sluit die joernale aan die einde van die maand af
 3. Boek oor na die grootboekrekeninge en toon folionommers
 4. Saldeer die rekeninge of kry totale waar nodig
 5. Stel 'n proefbalans op aan die einde van April
 - **Transaksies:** *April 2003*
 - Duplikaat van kwitansies uitgereik

DATUM	AAN WIE UITGEREIK, REDE	BEDRAG
2003		
April 1	P. Hatting, <i>vir kapitaalbydrae</i>	R105 000
7	V. Jansen, <i>om sy skuld te vereffen</i>	R 660
	Blommie Bloemiste, <i>vir huurinkomste</i>	R 500

14	D. Coetzee, <i>betaling op rekening</i>	R 300
21	G. Ferreira, <i>betaling op rekening</i>	R 200
28	V. Jansen, <i>om die bedrag van die faktuur op 17 April uitgereik, te betaal</i>	R 246

- Kontantverkope van goedere volgens kasregisterrol

DATUM	VERKOPE	KOSTE VAN VERKOPE
2003		
April 7	R5 800	R4 600
17	R3 820	R2 440
21	R7 620	R5 740
28	R1 944	R1 406

- Kontant ontvang vir dienste gelewer

DATUM	BEDRAG
2003	
April 5	R2 160
17	R3 220
25	R1 736

- Duplikate van bankdepositostrokies

DATUM	BEDRAG
2003	
April 1	R105 000

5	R 2 160
7	R 6 960
14	R 300
17	R 7 040
21	R 7 820
25	R 1 736
28	R 2 190

- Tjekteenblaai

DATUM	BEGUNSTIGDE	REDE VIR BETALING	BEDRAG
2003			
April 2	Perfektum Bouers	Gebou gekoop	R80 000
3	Stylish Equipment	Toerusting gekoop	R 4 500
4	Kontant	Vir wisselgeld	R 180
	Caro Bpk.	Vir materiaal gekoop	R 2 675
7	Kontant	Vir lone	R 560
10	Trust Makelaars	Vir Versekeringspremie	R 600
14	Kontant	Vir lone	R 560
	Zy Groothandelaars	Handelsware kontant gekoop	R 5 950
		Skryfbehoeftes kontant gekoop	R 180
16	Larnie Meubileerders	Verskuldigde bedrag betaal	R 3 760
17	Caro Bpk.	Materiaal aangekoop	R 2 896
	Kontant	Vir lone	R 560
	Wesco Verspreiders	Vir handelsware gekoop	R 3 875
28	Kontant	Vir lone	R 560
30	J Henning	Bestuurder se salaris	R 2 110
	Bengo Groothandelaars	Bedrag verskuldig tot op hede	

- Oorspronklike fakture van verskaffers ontvang

DATUM	VAN WIE GEKOOP	ITEMS/DIENSTE	BEDRAG
2003			
April 3	Larnie Meubileerders	Toerusting	R 3 760
5	Bengo Groothandelaars	Handelsware	R 8 844
6	Willow Voorsieners	Materiaal	R 2 500
7	Pen en Papier	Skryfbehoeftes	R 228
9	Bengo Groothandelaars	Goedere	R 4 750
15	Toledo Motors	Afleweringervoertuig	R28 660
17	Willow Voorsieners	Materiaal	R 420
		Handelsware	R 3 000
19	Pen en Papier	Skryfbehoeftes	R 106
26	Bengo Groothandelaars	Handelsvoorraad	R 1 400

- Duplikate van fakture uitgereik vir goedere op krediet verkoop

DATUM	AAN WIE VERKOOP	BEDRAG	KOSPRYS
2003			
April 4	V Jansen	R660	R495
10	D Coetzee	R890	R712
13	G Ferreira	R260	R128
16	D Coetzee	R106	R 84
17	V Jansen	R246	R184
26	G Ferreira	R340	R272

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN HATTING HANDELAARS - APRIL 2003 KOJ 3.7.1KREDITEUREJOERNAAL VAN HATTING HANDELAARS – APRIL 2003 KJ 3.7.1

Div
Bec

[illegible]

Assessering

LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
3.1 'n basiese inkomstestaar en balansstaar vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;
3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;
3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;
3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;
3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;
3.6 tussen verskeie vorms van krediet aankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

OPDRAG 1

PROEFBALANS VAN ENSLIN HANDELAARS OP 30 NOVEMBER 2003

		Dt.	Kt.
Balansstaatafdeling			
Kapitaal	B1		30 000
Onttrekkings	B2	100	
Voertuie	B3	7 800	
Toerusting	B4	4 640	

203		Caro Bpk.		2 675	-			2 675	-			
204	7	Kontant		560	-					560	-	
205	10	Trust Makelaars		600	-							
206	14	Kontant		560	-					560	-	
207		ZY Groothandelaars		6 130	-	5 950	-					
208	16	Larnie Meubileerders		3 760	-							3 7
209	17	Caro Bpk.		2 896	-			2 896	-			
210		Kontant		560	-					560	-	
211		Wesco Verspreiders		3 875	-	3 875	-					
212	28	Kontant		560	-					560	-	
213	30	J Henning		2 110	-							
214		Bengo Groothandelaars		14 994	-							1 9
				123 960	-	9 825	-	5 571	-	2 240	-	1 7
				B7		B5		N8		N9		E

OPDRAG 2

KONTANTONTVANGSTEJOERNAAL VAN HATTING HANDELAARS - APRIL 2003 KOJ 3.7.1

Dok	Dag	Besonder- hede	Fol	Ontleding	Bank	Verkope	Koste van verkope	Lope inkor

01	1	P. Hatting		105 000	-	105 000	-					
KR	5	Dienste gelewer		2 160	-	2 160	-					2 160
02	7	V. Jansen		660	-							
		Blommie Bloemiste		500	-							
KP	7	Verkope		5 800	-	6 960	-	5 800	-	4 600	-	
03	14	D. Coetzee		300	-	300	-					
KR	17	Verkope		3 820	-			3 820	-	2 440	-	
KR		Dienste gelewer		3 220	-	7 040	-					3 220
04	21	G. Ferreira		200	-							
KR		Verkope		7 620	-	7 820	-	7 620	-	5 740	-	
KR	25	Dienste gelewer		1 736	-	1 736	-					1 736
05	28	V. Jansen		246	-							
KR		Verkope		1 944	-	2 190	-	1 944	-	1 406	-	
						133 206	-	19 184	-	14 186	-	7 116
						B7		N1		N3/B5		N2

OPDRAG 2

KREDITEUREJOERNAAL VAN HATTING HANDELAARS VIR APRIL 2003 KJ 3.7.1

Fak- tuur	Dag	Krediteure	Fol	Krediteure- kontrole	Handels- voorraad	Materiaal- koste	Skryf- behoefes	
--------------	-----	------------	-----	-------------------------	----------------------	---------------------	--------------------	--

100	3	Larnie Meubileerders		3 760	-							3
101	5	Bengo Groot Handelaars		8 844	-	8 844	-					
102	6	Willow Voorsieners		2 500	-			2 500	-			
103	7	Pen en Papier		228	-					228	-	
104	9	Bengo Groot Handelaars		4 750	-	4 750	-					
105	15	Toledo Motors		28 660	-							2
106	17	Willow Voorsieners		3 420	-	3 000	-	420	-			
107	19	Pen en Papier		106	-					106	-	
108	26	Bengo Groot Handelaars		1 400	-	1 400	-					
				53 668	-	17 994	-	2 920	-	334	-	3
				B8		B5		N8		N6		

OPDRAG 2

Debiteurejoernaal van Hatting Handelaars DJ 3.7.1

Fakt.	Dag	Debiteur	Fol	Verkope	Koste van verkope
	4	V Jansen		660	495
	10	D Coetzee		890	712
	13	G Ferreira		260	128
	16	D Coetzee		106	84
	17	V Jansen		246	184

	26	G Ferreira		340	272
				2 502	1 875
				B6/N1	B5/N3

OPDRAG 2

Algemene Grootboek van Hatting Handelaars

		Balansstaatafdeling								
Datum		Besonderhede	Fol	Bedrag		Datum		Besonderhede		
		Kapitaal								
						Apr.	1	Bank		
		Grond en Geboue								
Apr.	2	Bank	KBJ29	80 000						
		Toerusting								
Apr.	3	Bank	KBJ29	4 500						
	3	Krediteurekontrole	KJ29	3 760						
				8 260						
		Voertuie								
Apr.	15	Krediteurekontrole	KJ29	28 660						
		Handelsvoorraad								
Apr.	30	Bank	KBJ29	9 825		Apr.	30	Handelsvoorraad		
	30	Krediteurekontrole	KJ29	17 994			30	Handelsvoorraad		
								Saldo		
				27 819						
Mei	1	Saldo	a/b	11 758						
		Debiteurekontrole								
Apr.	30	Verkope	DJ29	2 502		Apr.	30	Bank		

								Saldo
				2 502				
Mei	1	Saldo	a/b	1 096				
		Bank						
Apr.	30	Totale Ontvangste	KOJ29	133 206		Apr.	30	Totale Betalings
								Saldo
				133 206				
Mei	1	Saldo	a/b	9 246				
		Wisselgeld						
Apr.	4	Bank	KBJ29	180				
		Krediteurekontrolle						
Apr.	30	Bank	KBJ29	18 754		Apr.	30	Diverse Aankope
		Saldo	o/d	34 914				
				53 668				
						Mei	1	Saldo
		Nominale Rekeninge-afdeling						
		Verkope						
						Apr.	30	Bank
							30	Debiteurekontrolle
		Lopende Inkomste						
						Apr.	30	Bank
		Koste van verkope						
Apr.	30	Handelsvoorraad	KOJ29	14 186				
		Handelsvoorraad	DJ29	1 875				
				16 061				
		Huurinkomste						

						Apr.	7	Bank
		Versekering						
Apr.	4	Bank	KBJ29	600				
		Skryfbehoeftes						
Apr.	14	Bank	KBJ29	180				
	30	Krediteurekontrole	BJ29	334				
				514				
		Salaris						
Apr.	30	Bank	KBJ29	2 110				
		Materiaalkoste						
Apr.	30	Bank	KBJ29	5 571				
	30	Krediteurekontrole	KJ29	2 920				
				8 491				
		Lone						
Apr.	30	Bank	KBJ29	2 240				

OPDRAG 2

PROEFBALANS VAN HATTING HANDELAARS OP 30 APRIL 2003

		Dt.	Kt.
Balansstaatafdeling			
Kapitaal	B1		105 000
Grond en Geboue	B2	80 000	
Toerusting	B3	8 260	
Voertuie	B4	28 660	
Handelsvoorraad	B5	11 758	
Debiteurekontrole	B6	1 096	
Bank	B7	9 246	

Wisselgeld	B8	180	
Krediteurekontrolle	B9		34 914
Nominale Rekeninge-afdeling			
Verkope	N1		21 686
Lopende Inkomste	N2		7 116
Kosprys van verkope	N3	16 061	500
Huurinkomste	N4		
Versekering	N5	600	
Skryfbehoeftes	N6	514	
Salaris	N7	2 110	
Materiaalkoste	N8	8 491	
Lone	N9	2 240	
		169 216	169 216

Finansiële state: ontleding en gebruik vir besluitneming

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 24

FINANSIËLE STATE: ONTLEDING EN GEBRUIK VIR BESLUITNEMING

AKTIWITEIT 1:

Om finansiële state te ontleed

[LU 3.5]

Die finansiële state word gebruik as maatstawwe om die finansiële toestand en die finansiële resultate van 'n onderneming te bepaal.

Finansiële syfers, soos vervat in die finansiële state, sê vir buitestaanders gewoonlik nie veel nie. Om dit nuttig te gebruik moet dit vergelyk word met die resultate van vorige jare of met die resultate van ander ondernemings wat dieselfde bedryf beoefen.

Verder is dit gerig op die bepaling van verhoudings en tendense.

Die volgende verhoudings kan gebruik word by besluitneming:

1. Likiditeit:

Dit is die vermoë van die onderneming om sy verpligtinge te kan nakom en word uitgedruk as die verhouding bedryfsbates teenoor bedryfslaste.

Bedryfsbates : Bedryfslaste

40 000 : 16 000

2,5 : 1

Dit dui 'n goeie likiditeit aan aangesien die norm 2:1 is.

2. Rentabiliteit:

Dit dui die winsgewendheid van die onderneming se fondse wat in hom belê is aan en word soos volg bereken.

$$\frac{\text{NettoWins}}{\text{Kapitaal}} \times \frac{100}{1} = \frac{20000}{200000} \times \frac{100}{1} = 10\%$$

Indien die persentasie beduidend hoër is as die huidige bankkoers van $\pm 15\%$ is die rentabiliteit goed.

3. Solvabiliteit:

Dit dui die mate aan waarin die onderneming se totale bates sy totale laste oorskry. Dit word as volg bereken.

Totale Bates : Totale Laste

50 000 : 20 000

2,5 : 1

Die solvabiliteit is goed aangesien die norm waaraan dit gemeet word gelyk is aan 2:1.

OPDRAG:

- **Maak gebruik van die inligting wat hieronder gegee word om die volgende te bepaal :**

(a) Rentabiliteit

(b) Solvabiliteit

(c) Likiditeit

Lewer kommentaar op elkeen se antwoord en gee redes waarom dit goed of swak is.

- Die Netto Wins van die onderneming is R35 000
- Die kapitaal is R100 000
- Vaste Bates is R90 000
- Bedryfsbates is R30 000
- Bedryfslaste is R10 000

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
3.1 'n basiese inkomstestaar en balansstaar vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;

3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;

3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;

3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;

3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;

3.6 tussen verskeie vorms van kredietaankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

AKTIWITEIT 1

(a) Rentabiliteit :

$$\frac{\text{NW}}{\text{Kapitaal}} \times \frac{100}{1}$$

$$\frac{35000}{100000} \times \frac{100}{1}$$

$$= 35\%$$

Baie goeie rentabiliteit gemeet aan 'n bankkoers van 15%.

Vorms van kredietaankope en metodes van betaling

EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

Graad 9

BESTUURS-, VERBRUIKERS- EN FINANSIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDE

Module 25

VORMS VAN KREDIETAANKOPE EN METODES VAN BETALING

AKTIWITEIT 1:

Om vorms van kredietaankope en metodes van betaling te ondersoek om aanbevelings in die verband te kan maak

[LU 3.6]

Aangesien die verbruiker nie altyd oor voldoende kontant beskik om sekere aankope te maak nie, is sekere vorme van krediethandel ontwikkel. Dit beteken aankope word nou gedoen maar betaling geskied eers later. Daar is verskeie vorme waarop kredietaankope kan plaasvind - 'n baie algemene manier is om op ope rekening te koop.

Die verbruiker open 'n rekening by 'n spesifieke winkel en doen sy aankope wanneer hy verkies. Aan die einde van die maand ontvang hy 'n rekening en betaal 'n maandelikse bedrag.

Huurkooptransaksies is 'n ander vorm van krediet waarmee duur aankope soos byvoorbeeld 'n motor gedoen word. Elke maand word 'n vaste paalement betaal totdat die hele koopsom, plus rente, afbetaal is.

Kredietkaarte is vandag 'n baie gewilde metode van krediet. Verskeie aankope kan gedurende die maand gedoen word en 'n afskrif van al die kliënt se aankope word aan sy bank gestuur. Aan die einde van die maand word die verskuldigde bedrag van die kliënt se bankrekening afgetrek.

Daar is verskeie maniere waarop 'n verbruiker vir sy aankope kan betaal. Die mees algemene manier, om betalings te doen is deur middel van kontant, maar dit is nie veilig om groot hoeveelhede kontant saam te dra nie. Daarom word al hoe meer gebruik gemaak van elektroniese metodes van betaling waar geld glad nie fisies hanteer word nie.

'n Gewilde manier van betaal is deur middel van tjeks. Die houer van 'n tjekrekening gee opdrag aan sy bank, deur middel van die tjek, om 'n sekere bedrag geld aan 'n sekere persoon te betaal. Die opdrag word uitgevoer wanneer die tjek by 'n bank aangebied word vir betaling.

Betalings kan by die Poskantoor gedoen word deur middel van posorders. Sulke betalings kan veilig na enige plek in die land versend word. Die bedrag geld wat jy wil betaal, word saam met die kommissie by 'n poskantoor inbetaal en die posorder word aan die persoon gestuur. By ontvangs daarvan word die posorder by die poskantoor geruil vir kontant.

Debietkaarte kan gebruik word vir betalings in die winkel. Die geld word elektronies van jou bankrekening afgetrek. Dit is veilig omdat jy nie kontant saam met jou hoef te dra nie. Jy kan ook nie meer geld uitgee as wat in jou bankrekening is nie. Die balans van jou bankrekening kan te enige tyd by 'n outomatiese tellermasjien, gekontroleer word.

Reisigerstjeks is nuttig wanneer jy oorsee reis. Die geld word by die bank inbetaal en in ruil ontvang jy reisigerstjeks waarmee jy betalings in ander lande kan doen. Reisigerstjeks word voorsien in Amerikaanse, Kanadese of Australiese dollar, Franse frank, Britse pond, Duitse mark, Switserse frank, Hollandse gulden, Japanese jen en Saudi Rial.

Alhoewel al hoe meer mense hulle aankope op krediet doen, is dit nog steeds voordelig om kontant vir jou aankope te betaal.

Kontantaankope kan gedoen word by enige winkel waar die beste transaksie beding kan word. Jy is dus nie gebind aan 'n spesifieke winkel waar jy 'n rekening het nie.

Krediet is ook altyd duurder omdat rente en administratiewe koste bygevoeg moet word.

Kontantaankope beteken dat jy nie meer sal koop as wat jy kan bekostig nie. Maklike kredietverlening kan veroorsaak dat 'n mens geld uitgee wat jy nie regtig het nie en wanneer dit terugbetaal moet word kan finansiële probleme ontstaan.

Kontantaankope maak die verbruiker geregtig op kontantkorting wat goedkoper aankope meebring.

Bogenoemde voordele toon dus aan dat kontantaankope steeds bestaansreg het in 'n sakewêreld wat grootliks van krediet gebruik maak.

NAVORSINGSOPDRAG:

- Versamel inligting by finansiële instellings en winkels oor die verskillende metodes van betaling wat bestaan.
- Bepaal dan, met redes, watter metodes is die beste vir die volgende persone :

(a) 'n professionele persoon

(b) 'n student

(c) 'n boer

(d) 'n pensioenaris

Assessering

Leeruitkomstes(LUs)
LU 3
Bestuurs-, Verbruiker- en Finansiële Kennis en VaardighedeDie leerder is in staat om kennis en die vermoë te toon om verskeie bestuurs-, verbruikers- en finansiële vaardighede toe te pas.
Assesseringstandaarde(ASe)
Ons weet dit as die leerder:
3.1 'n basiese inkomstestaat en balansstaat vir 'n diensverskaffings- en kleinhandelbesigheid opstel;
3.2 verskillende sakeondernemings se strategieë en optrede ondersoek ten opsigte van openbare betrekkinge, sosiale verantwoordelikheid en omgewingsverantwoordelikheid;
3.3 kontant- en krediettransaksies in die boeke van diens- en kleinhandelondernemings doen;
3.4 toetsbordvaardighede en funksietoetse gebruik om sakedokumente te ontwikkel, te bewaar, te herwin en te redigeer;
3.5 finansiële state ontleed vir besluitneming op 'n basiese vlak;
3.6 tussen verskeie vorms van kredietaankope en metodes van betaling kan onderskei.

Memorandum

AKTIWITEIT 1

(a) 'n Professionele persoon – Sulke persone kan op grond van hul professionele status sekere voordele by banke geniet soos 'n spesiale tjekrekening en ander fasiliteite. Aangesien hierdie persone nie baie tyd het om aan hulle persoonlike geldsake te bestee nie, is 'n tjekrekening en kredietkaarte, asook elektroniese maniere van betaling, nuttig. In geval van oorsese reise is reisigerstjeks nuttig.

(b) Student – Aangesien studente nie 'n voltydse inkomste verdien nie, het hulle dikwels spesiale behoeftes wat deur die meeste banke met behulp van spesiale pakkette hanteer word. Kredietkaarte is nuttig indien selfdissipline toegepas word sodat nie te veel op krediet aangekoop word nie. Debietkaarte is nuttig omdat daar nie meer geld gespandeer kan word as wat in die rekening is nie.

(c) Boer – Omdat boere jaarliks die opbrengs van oeste het en gereeld betalings moet doen, is 'n tjekrekening met oortrokke fasiliteite geskik. 'n Maandelikse bankstaat en afskrifte van tjeks, of tjekteenblaaië, help om betalings te kontroleer en te beplan. Afstand is gewoonlik 'n beperkende faktor en dan is tjekbetalings en elektroniese betalings voordelig.

(d) Pensionaris – Dit is gevaarlik vir ouer mense om baie kontant by hulle te dra. Hulle kan eerder gebruik maak van kredietkaarte of debietkaarte om hulle betalings te doen.